

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ.

XIV. ÉVFOLYAM.

1899. október.

VIII. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Gyertyánffy István.

Gyertyánffy István, ezelőtt egy évvel visszavonulván a Pedagogium vezetésétől, most végleg nyugalomba vonult.

Negyvenhat évig szolgálta a köznevelés ügyét. S ez időből három évtizedet töltött a tanítóképzés s a népoktatás szolgálatában.

Negyvenhat év a köznevelés szolgálatában: már magában is oly érdem, a mely tiszteletet parancsol. Gyertyánffy István eszmékben s tettekben gazdag félszázados pályája számára az utókor elismerését is biztosítja. Hatni úgy, hogy egy község, egy vidék nemzedéke örökölje a magvető szellemi birtokát: a tanítók, a névtelen hősök sok ezreinek adatott; de a kegy úgy hatni, hogy egy egész ország népének ezreiben éljen a mester igéje, csak keveseknek adatik meg. Ebben az isteni kegyelemben részesült Gyertyánffy István. Az ő nevét sok ezren ismerik ez országban; de sok ezer lélekben is, a mely a nemes mesterről mitsem tud, ott csillog az ő lelkének sugára.

Gyertyánffy István mély barázdát szántott közoktatásunk történetébe. De legmélyebben s legtöbbet szántott ekeje a tanítóképzés mezején. Lelkének hevével ez ügyet szolgálta, erőinek legjavát ez ügynek áldozta. Ezen a téren hozta létre a legmaradandóbb alkotásokat. A középponti elemi képző ujjászervezése, kifejlesztése, magas színvonalra emelése, a polgáriskolai tanítóképző s a vele kapcsolatos intézmények s a tanítóképző tanári tanfolyam megteremtése: oly alkotások, a melyek korszakot teremtettek tanítóképzésünk s egész népoktatásunk fejlődésében. Szelleme volt az iránytű, a mely szerint az állami tanítóképzés ügye fejlődésének első negyed századában igazodott. Hogy állami tanítóképzésünk a mai szintjén mozog, abban közvetve és közvetlenül nagy része van Gyertyánffy Istvánnak. Alkotásait kortársai sokféleképen ítélték s ítélik meg; de ellenfelei is elismerik azt, hogy azok hézagot töltöttek s töltenek be ma is kulturális életünkben. S az egykor egységes Pedagogium, a mely leginkább célpontja volt ellenesei támadásának, a maga szervezetével egy nagy eszmét fejezett ki, az egységes népoktatás eszményét.

Gyertyánffy István nemcsak megteremtette ez intézményeket, hanem

belehelte azok életébe a maga lelkét. Tudta szelleme szerint formálni a tanári testületet s növendékeket. Az ő szellemének hatása alatt a tanárt és tanítványt egy közös eszme hatotta át, a népoktatás eszméje. Tanár és tanítvány nemcsak szolgálták a népoktatás ügyét, hanem lelkesedtek, harcoltak érte, apostolai voltak annak.

Gyertyánffy mint az általa megteremtett intézet vezetője, de az irodalmi téren is szolgált a tanítók képzésének és tovább képzésének ügyét. Jeles tankönyveket szerkesztett a tanítóképzők számára, s mint a Néptanítók Lapjának szerkesztője is leginkább felvilágosítani, oktatni törekedett. Ő minden téren s mindenkor tanítóképzőnek érezte s mutatta magát. Ezt az ügyet szerette, ezért rajongott, táradozott s türt is.

Gyertyánffy István hosszú közpályájának határpontjához ért. Önérettel tekinthet vissza gazdag multjára. Eszmékért élt, dolgozott s küzdött, s eszméit alkotásokban hagyja az utána következő munkás nemzedékeknek. De Gyertyánffy elégedetten is töltheti nyugalma napjait. Egy ország elismerése, sok ezreknek tisztelete környékezi ősz alakját.

Willman Ottó didaktikája.

A második kötetének ismertetése.¹⁾

A bevezetésben elmondja szerző, hogy nem új didaktikai rendszert akar adni, hanem csak azon elveket megújítani, melyek oktatásügyünk ideális magvát teszik, melyek a múltban beváltak és arravalóknak mutatkoznak, hogy a jövőnek is biztos alapul szolgáljanak. *A mi a történet terhére elviselte, annak az ember természetében és rendeltetésében kell gyökeresni.* Ezen elvek megállapításához a történeti meghatározások mellett philosophiaiakra is van szükségünk és ezen kötetben különösen ez utóbbiakat kellett alkalmazni.

A kötet tartalma a következő részekre oszlik:

Az oktatás (képzés) céljai 3—71. oldalig. — *Az oktatás (képzés) tartalma* 75—186. — *Az oktatás (képzés) munkája* 189—428. — *Az oktatásügy (képzésügy)* 431—541. — *Az oktatás (képzés) munkája az emberi életfeladatok egészében* 542—555.

Az oktatás (képzés) céljai.

I. Az oktatás (képzés) munkájának teleologiai elemzése.

Ösztönszerű motívumok. Az ember tevékenységét nem csupán előre kitűzött célok határozzák meg, sőt tevékenységének indító okai (moti-

¹⁾ A második kötet második javított kiadása megjelent Braunschweigban, 1895-ben, 555 lapon. Az első kötet ismertetését lásd a Magyar Tanítóképző f. é. májusi füzetében a 321—348. lapokon.

vumai) a tudatos akarásnak, félig tisztult vágyakozásnak és cél nélküli ösztönzésnek változatos szövődékét mutatják. Az elmélkedésnek világot kell vetni azon homályos területre is, hol belső szabadság és szükség-szerűség egymásba át meg átcsapnak. A hol állandó, más és más viszonyok között mindig vissza-visszatérő emberi tevékenykedésről van szó, ott az elmélkedés indítva érzi magát egyszerű, elemi ösztönző erőket keresni. Ilyen állandó tevékenykedés a *műveltség megszerzésének munkája és így az oktatás munkája is*. Ezek a képzés eszményeiben ugyan többé-kevésbé szabatosan meghatározott célokkal bírnak, azonban ösztönserű erőkkkel is dolgoznak, melyek az eszmények utáni tudatos törekvésnek előfeltételét teszik.

Már Aristoteles, Plató, Cicero is tárgyalják az ember ezen ösztönző erőit. Szép erre vonatkozólag a Cusa Miklóstól való idézet: «Valamint a szlv igazán csak a szeretetben, úgy a szellem a megismerés és igazság utáni törekvésben él.» A gyermekek megfigyelése kiváltképpen alkalmas a szellemi tevékenység ösztöni elemének felismerésére. Erre mutat a gyermek kérdezősködése, az a kedvtelés, melyet a mesében talál. A *miért* utáni kérdezősködésben az elmélkedés iránti érdeklődés első jelei félreismerhetetlenek. A látottnak utánzása, a tárgyak alakjának megváltoztatása és mindennemű erő kifejtés utáni vágy megelőzi az ügyes-ségek megszerzését, sőt közvetítheti azokat. A serdültebb kort jellemzi az a kedvtelés, melyet a gyűjtésben talál, mely először érzéki tárgyakra: rovarokra, növényekre, ásványokra, bélyegekre, érmekre, stbre irányul, később azonban kevésbé érzéki, vagy elvontabb dolgokra irányítható, mint a milyen a szók (vocabulary), szócsaládok, példabeszédek, stbiek gyűjtése.

Ily ösztönserű nyilvánulásokban *még elkülönítetlenül* vannak együtt a csirák, melyek később kedvező körülmények között a tudomány iránti szeretetté, a művészet iránti hajlammá, vagy a továbbképzés iránti törekvéssé fejlődnek ki, bár még ezekben is benmarad valamelyes ösztönserű vonás. Ez az öntudatlan ösztönző erő nem esik össze a későbbi kutatási ösztönrel, vagy a művészi alakítási ösztönrel, a mint annak kivált Goethe finom önmegfigyeléssel, továbbá Humboldt Vilmos is kifejezést adott; az a képzés munkájának imponderábilái közé tartozik; *nem teremthető elő, a hol hiányzik, és a hol megvan, ott értelemmel irányítandó és táplálendő.*

Nyomasztó oktatás elsatnyíthatja; még ártalmasabb rá nézve a mindent kitaláló, korai oktatás, mely hamarabb ad, mielőtt a növendék keresne, hamarabb felel, mielőtt kérdezne; mégis oktatás nélkül nagyon terjedékeny, játékká lesz, vagy polymathiára vezet. *Tanulási ösztönről* inkább beszélünk, mint *tanítási ösztönről*, és mégis vannak a *tanítási tevékenységben* is ösztönserű motívumok. Cicero szerint: «Ha valaki felszállana az égbe és onnan vizsgálná a világ természetét és a csillagok lényegét, mégis a boldogító csodálat minden édessége elveszne rá nézve, ha nem volna senkije, kinek mindarról mesélhetne.» (Cic. de am. 23.) Hasonlóképpen nyilatkozik Seneca: «A legkedvezőbbnek és legüdvösebbnek sem örülök, ha csak egyedül nekem magamnak szabad ismernem; ha minden bölcsesség azon feltétel mellett adatnék nekem, hogy magamba

zárva tartsam és ne közöljem másokkal, nem kellene nekem; semmiféle birtok nem boldogít, ha nincs hozzá társunk.» (Son. Ep. 6, §. 4)¹⁾

Kutatás és tanítás benső összefüggésben vannak egymással: «A tudomány természetszerűleg közlésre törekszik, mint a szellem magános szüleménye a szellemekben keresi igazolását, minden gondolat és minden fölfedezés azáltal tesznek erejükéről tanúságot, hogy másokban más gondolatokkal jutnak érintkezésbe és az új összeköttetésben újat idéznek elő.» (Trendelenburg kisebb iratai, II. 22. t.) A tanítási ösztön megvan a gyerekeknél is, a mint azt mindenki tudja, a mint azt Schiller szava találóan kifejezi: «A mit ma tanultak, azt holnap már tanítani akarják,» bár nem a gyerekekről, hanem Kant bizonyos követőiről mondta. A tudományos és művészi iskolák alapítása fölötti öröm is ebben találja magyarázatát. *De a tanítani akarással nem esik össze a tanítani tudás.* Ez utóbbi még inkább utal eredeti rátermettségre; vannak született tanítók, kiknek különös tehetsége a donum didacticum, a mint arról Sokrates, Comenius, La Salle, Pestalozzi és mások élete tanúskodik.

Közvetett érdekek. Ismeretek és ügyességek az élet tényezői, a tudás hatalom, a műveltség tőke; a tanulás munkára képesít, az egyes embernek megélhetést, állást, érvényesülést, befolyást biztosít. Így a tanulni és tudni vágyásnál még sokkal erősebb indító okok utalnak a műveltség megszerzésére; indító okok, melyek az életfentartás ösztönével, a vagyon, hatalom és közbecsülés-szerzés ösztöneivel függnek össze.

A tudomány és ügyességek gyakorlati értékesítésére irányuló törekvés ösztönzésül szolgált minden időben a képzés munkájára, a keleti népeknél, görögöknél, rómaiaknál is. A görögöknél a közbecsülés vágya erősebb motívum volt, mint a vagyonszerzés törekvése. A rómaiaknál, kivált a császárság idejében az oktatásügy erősen gyakorlatias irányú lesz. A khinaiaknál egészen a képzettségtől függ az egyes ember emelkedése a hivatalos ranglétrán. A középkorban a tanulmányügy ugyan nagyobb mértékben távolodik az élet piaczatól, mégis épen a középkori Baco Roger († 1294) szavai ezek: *Ipsa scientia potestas est, és később verulamí Baco is tanítja: «Scientia et potentia humana in ipsum coincidunt.»* A renaissance ismét a közbecsülés vágyának nagyobb mértékű föllépését hozta magával, a mi a pedagógusok helyeslésével is találkozik; az államszolgálathoz megkívántató képzettség is mindinkább erősíti a közvetett érdekeket. A XVIII. század utilitarismusa főtékintettel van a kenyérkeresetre a műveltség megszerzésénél. Rousseau követelte, hogy a növendék mindig kerdezhesse: «Mi hasznát veszem ennek?» És a felvilágosodás korszakának philanthropinistái és sokan napjainkban is, az életbeli közvetetlen alkalmazhatóságot ismerik el a tantárgyak értékének mértékéül.

A mélyebben tekintő paedagogia ezen közvetett érdekek uralmával mindig szembeszállt, és részben a közvetetlen érdekre, részben a magasabb erkölcsi és aesthetikai motívumokra mutatott rá. Azonban nem szabad elfelejtenie, hogy *a közvetett érdekeknek méltán van helye*

1) Ezen idézetek Willman művében német fordítások.

az oktatás céljának egészében és hogy ezt a helyet az emberi természetnek megfelelőleg mindig el is fogja foglalni. Az oktatás valami általános érvényűre irányul és az általános érvényű egyuttal nagy részben közhasznú is; a tanulás tartalma szükségszerűleg az élet szerint határozódik meg és ily értelemben az a követelés, hogy az iskola az élet szolgálatában álljon, teljesen jogosult. Az utilitarismus csak annyiban téved, a mennyiben az életet csupán létérti küzdelemnek tekinti, a mi szűk és alacsony felfogás. Ezen tudatos közvetett érdekeken kívül vannak olyanok is, melyek nem egyhamar tudatos célokká lesznek. Ha valamely képzési elem gyökeret ver és terjed, ezt sohasem pusztán belső értékének és gyakorlati használhatóságának köszönheti, hanem nagy részben az emberek utánzási ösztönének is. Erre már Aristoteles mutatott rá. Azt szoktuk tenni, gyakorolni, tanulni, a mit mások tesznek, gyakorolnak, tanulnak. *A műveltség nem iskolai, hanem kivált szabad megszerzése mindig bizonyos mértékig a divat uralma alatt áll* és a valódi szellemképzés minden formájával valamely ál, valamely divatos képzés is társul. A divatot találón az erkölcs mostoha testvéreinek nevezték, az erkölcs komoly motívumaival játékot űz; így tesz a divatos képzés a valódi képzés munkájával. Mind a mellett a képzés munkájának ezen torzalakja sem fontosság nélküli. Az iskola munkájában is az utánzás egyike a leghatásosabb közreható erőknek.

A művelődés érdeke. A képzés különféle motívumai között egy sajátos művelődési érdek ismerhető fel, mely a műveltségre törekszik, nem úgy, mint az ösztönszerű motívumok a műveltség pusztán ingerét követve; még kevésbé vezeteti magát mint a gyakorlati érdek, a műveltség életbeli alkalmazhatóságától; hanem egyedül belsőnk, személyiségünk kitöltését, gazdagítását, kialakítását tartja szem előtt. Az ügyeségek, ismeretek, belátások megszerzése ezen felfogás szerint csak akkor valódi és igazi, ha azok személyes tulajdonsággá alakulnak át, ha egész lényünkbe beleolvadnak, azt ezáltal finommá, nemessé teszik; csak ily értelemben lesznek a tudomány és művészet anyaga a belső kiépítés anyagává, melylyel céltudatosan, de nem külső célok szerint rendelkezünk.

Ezen művelődési érdeknek esztetikai, művészeti jellege van és azért mindenekelőtt a művészetekre utal; összefonódik az esztetikai érdekekkel, csakohy ez utóbbi érdeknélküliségét nélkülözi; a művészetekben művészi értelmet és ízlést keres és nem törekszik tovább azok technikájába behatolni, mint a mennyire azon cél megkivanja. Továbbá a nyelvekhez fordul, hogy a gondolatnak kifejezést adhasson és mások szavát sajátjává tehesse; fölkarolja a tudományokat, hogy általuk a dolgokat és ezek viszonyát az emberhez tisztán fölfoghassa és tevékenységének támaszává tehesse. De tovább terjed, mint a tudás és ismeret, *kialakul erkölcsűvé, életmóddá, érintkezésmóddá.* A gyakorlati felhasználhatóság érdekével némi ellentétben van. Ez egy bizonyos tudást, ismeretet és a munkafelosztás alapján folyó művelődési munkának bizonyos helyén való közreműködést tételez föl, az általános elemekre irányul, különféle területekből vesz. A gyakorlati célokat követő tanulási és gyakorlásnál a dolog, a tartalom a fő; célja, mértéke többé-kevésbé

meghatározott dolog, a mely végett a munkaképességet meg kell szerezni. A tulajdonképpeni művelődés iránti törekvés szabadabban rendelkezik a tananyaggal, *mert czélja nem annyira, hogy elsajáttassa, mint inkább, hogy általa, hatása által valamit nyerjen.* A művelődési törekvés sohasem szűnik meg, mert az iskolai tanuláson túl minden tanulmányban kielégítést talál.

Ezen ellentétén alapszik *az iskola és élet közötti ellentét,* mely úgy az elemi iskoláztatásban, mint a középiskolai tanításban kifejeződik. A személyi művelődési irányzat elvének bizonyos alakban való kifejezése *a humanismus,* melylyel rokon *az alaki képzés elve.*

Az ethikai motívumok. A személyi élet gazdagítása és finomítása nem lehet semmiféle komoly törekvés feladata *ethikai kialakítás nélkül.* A szorosabb értelemben vett művelődési érdek és az erkölcsi törekvés összeszővődése kiviláglik már a nyelv elnevezéseiből. A görög kalokagathia a széphez a jót fűzi; a latin *erudire* nemcsak a gondolkodásnak, de az erkölcsöknek kiemelését is jelenti a nyereség állapotából; ha humanismusról, idealismusról, összhangzatos művelésről, mint a képzés céljairól beszélünk, *akkor a szellemi és erkölcsi célt egységgé összefoglalva gondoljuk.* Az az irányzat, mely a tanításnál és tanulásnál a cselekvőképességet mint célt tartja szem előtt, a romlatlan elmét erkölcsi vonatkozásokra vezet. *Különbözik az ismereteknek és a tudásnak (bírásnak, Können) vonatkozása az erkölcsi tökéletességre régiebb, mint más tudatos cél megállapítások; a bölcs eszménye korábbi, mint a művelt ember-é; hogy tanulás és gyakorlás az erényre vezessenek, közelebb áll felfogásunkhoz, mint a személyiség intellektuális-aesthetikai fokozása.* A gondolkodóknak nem szükséges azt, mint valami újat tanítani, hogy az ember tanulás és gyakorlás által javuljon; feladatuk csak az, *hogy ezt az igazságot teljesen tudatossá tegyék, és hogy így a képzés esztetikai elsekélyedésének gátat vessenek.* Erre emlékeztet Plato, továbbá a stoikusok kiknek elve: *mores primum, mox sapientiam disce, quae sine moribus male discitur.* Az ókortól általában távol áll oly kutatás, mely kizárólag az igazság föltárásának vágyától hajtatódnék.

A pedagógia is az ifjúság oktatásának céljául mindig egyúttal az erkölcsök nemesítését tűzte ki, és a felfogások csak abban térnek el, vajjon az oktatásnak erkölcsnemesítő ereje nagyobb-e, vagy kisebb-e. Az intellectualisticus felfogás, mely felé az újabb pedagógia hajlik, úgy vélekedik, hogyha a belátást tanítás által kiképezzük, akkor egyúttal az erényhez is döntő lépést tettünk; van oly felfogás is, mely *ismeretet és lelkiismeretet gondosabban megkülönböztet, és a fegyelmezés, szoktatás hatását emeli ki az erkölcsi nevelésnél; az a felfogás, mely az embert mindig az erkölcsi közösségekre vonatkoztatja, a szépet és a jót, a művelődési törekvést és az erkölcsi munkát nem hozza oly közel egymáshoz.* Tény az, hogy szellem és erkölcsiség oly változatos és finom szálakkal vannak egymással összekötve, hogy azt a kutató elme nehezen tekintti át egészen, és hogy meghatározásai álláspontjához képest különbözők lehetnek. A képzés céljainak elemzésére azonban elégséges tudnunk, hogy abban valamennyi felfogás megegyezik, hogy *minden szellemi művelés szükségképen megkíván erkölcsi vonatkozásokat.*

Könnyebben teszi magáévá tudatunk azt, hogy *tanítás és tanulás erkölcsi cselekvések*. A tanító és tanuló közti viszonyt, kivált a régi időben, olyannak tartották, mint az atya és gyermeke közötti viszonyt. Annak a kegyeletnek, melylyel a tanuló tanítója iránt viseltetik, forrása nemcsak a háláérzet, hanem egyúttal az a felfogás, hogy a tanító egy *szellemi közvagyonnak kezelője*, mely vagyonban tanulóit is részesíti, és hogy ez az adás és vevés oly mű szolgálatában van, melynek szolgálatát a kötelesség parancsolja. Minden tanítás és tanulás oly értékekkel dolgozik, melyek nem csupán művelődési eszközök, hanem a melyek tanítási vagyonnak tekintendők, mely fentartandó és másoknak átadandó. Ezen vagyon helye ugyan szintén az emberi tudat, de nem az egyes ember tudata, hanem kollektív tudat, és midőn az egyes tudata elsajátítja, a közösség és jövő nemzedékek munkájának szolgálatában teszi. Ez a munka ethikai, de nem egyéni ethikai, hanem szociális-ethikai jellegű.

Az oktatás munkájának szociális-ethikai motivumai annál erősebben lépnek föl, minél inkább él és alkot az egyes az egésznek. A keleti népek szellemi életében erősebben hatnak, mint a görögökében; sokkal erősebb ismét ez a vonás a római műveltségben, a mint annak kivált Seneca többhelyt gyönyörűen kifejezést ad. A kereszténység azon hivatásával, hogy az örök értékeket az emberek számára megóvja, ismét erősítette és mélyítette az oktatás munkájának szociális-ethikai motivumait; a középkorban szinte túlozták ezt a felfogást. Ujabban ezek a motivumok kevésbé vétettek tekintetbe, de bár a pedagógia a képzés céljait az *egyénben meghatározottnak állította, az általános felfogás az iskolákat mégsem tekintette pusztán oktatási intézeteknek, hanem az ismeretek és a művészet főtartóinak, és oly szervezeteknek, melyekben az élet ideális javai folyton újulnak*. Ez a feladat legkevésbé vonatik kétségbe a főiskolákra vonatkozólag; ezek a tudomány, művészet és magasabb ügyességek apolói; nemcsak azért vannak, hogy az életre előkészítsék az egyént, hanem egyúttal a közösség javára, a művelődés és nemzeti élet céljainak elérésére.

Az oktatás (képzés) munkájának transcendentális vonása. Azok a javak, melyek tanítás és tanulás által az egymás után következő nemzedékek számára megtartatnak, valamint azok az erények, melyeket a szellemművelésnél szem előtt kell tartani, az ókorban az istenségnek tulajdonítottak; istenek voltak az első tanítók és az ismeretszerzés, művészi és tanítási foglalkozás védői. A keleti népeknél a tanulás és tanítás még egészen össze volt nőve az istentisztelettel, és a görög férfi is Athenaeben, Hermesben, Apollóban és a múzsákban a képzés munkája tartalmának és eszmenyeinek isteni képviselőit tisztelte, sőt magát a paideiát istenítette; Phythagoras, Sokrates, Platon isteni foglalkozásnak tekintik az emberi lélek kiépítését. A kereszténység ismét a valásra tanítás anyagát teszi középpontá, a szellemi tehetségeket isteni adományoknak tekinti; vallásos épülésben találja a belső kialakítás zárukövet. A keresztény középkor a képzés motivumának egyedül a keresztényi tökéletesedés utáni vágyat tartja és az igazi képzés munkáját isteni tisztületnek tartja. És hogy a megismeréshez és a művészetekhez vezető

útra tanulás, gyakorlás és *imádkozás* vezet, azt Vives és Comenius és a jezsuiták szabályai egyaránt tanítják.

Még a modern iskolarendeletek is felveszik, különben modern irányzatos cikkek közé a vallás-erkölcsi képzést és az a felfogás még csorbítatlan, hogy oly oktatásnak, mely az egész ember képzését czélozza, vallásoktatást és vallásos gyakorlatot fel kell karolni. A vallásos mozzanat *öntudatlan hatása a jelenben azonban még sokkal nagyobb, mint tudatos érvényesülése*. A hitetlenség, kételkedés, negatívó, melyekkel korunkat jellemzik, csak a nagy lármás tömegeket fogta el, és nem a belsőleg igazán művelt, kialakult, érett férfiakat, kik inkább az igazán vallásos, egyházi, felekezeti élet megújulását, visszatérését várják.

Az oktatás (képzés) motivumaira nézve a következő schemához jutunk:

A motivumok első sorban öntudatlanok, vagyis az első motivum:

1. *A képzés utáni spontán törekvés.* (A közvetlen érdek.)

A motivumok második csoportját az öntudatosak teszik ki; ezek közvetett és magasabb érdekek. Második motivum tehát:

2. *A közvetett érdekek.*

A magasabb érdekek között vannak olyanok, a melyek tisztán a személyiségre vonatkoznak és a melyek a személyiség fölé emelkednek. A személyiségre vonatkozók kétfélék lehetnek, vagyis ide tartoznak:

3. *Az aesthetikai érdekek.* (A képzés utáni törekvés szorosabb értelemben.)

4. *Az ethikai érdekek.* (Az erényre való törekvés.)

A személyiség fölé emelkedő érdekek közé tartoznak:

5. *A socialis-ethikai irányzat.*

6. *A transcendentalis vonás.*

II. Az oktatási (képzési) czélok értékéről.

Az oktatás munkájának motivumai és czéljai a szellemi műveltség változatos formáiban, melyeket a műveltség története mutat, különböző erővel, különböző mértékben és egymásközi kapcsolatban hatottak, és úgy a köztudat, mint a didaktikai elmélet értéküket különböző időben más- és másképen állapította meg. *Csak egy pontban egyeztek* mindenkor a vélemények, abban, *hogy a műveltség megszerzése, ha a képzés feladatáról bármiképp gondolkozunk is, mindenesetre erkölcsi és erkölcsnemesítő tevékenység legyen, hogy a szellemi gyarapodás az embert jobba, derekabbá tegye; hogy az igazi ismeret és tudás (bírási, Können) az igazi akarásra vezessen.*

Ezen erkölcsi cél kell, hogy a művelődés utáni törekvés számára a *mértéket* szolgáltassa, származzék bár ez a törekvés ösztönszerű motivumokból, tartsa bár a személyiség aesthtikai kialakítását szem előtt, avagy legyen a tanulás és gyakorlás munkabírási, érvényesülésre, hatalomszerzésre irányítva. Ez a föltétlen imperativus: *tanulásod és tanulmányaid által jobba kell lenned!* meghatározza a föltételes imperativusok jogosúltságának határait, *elégítsd ki a szellemi gyarapodás keltette kedv-*

érzetedet, belsődet töltsd ki és alakítsd ki, szerezz az élet szükségletei kielégítésére ismereteket és ügyességet!

Az az ösztön, mely tanulásra, ismeretszerzésre, utánzásra, cselekvésre indít, elemi erőhöz hasonló, melyet a helyes útra kell terelni, hogy áldásosan hasson. Ezen erő nem nélkülözhető; fontosságát bizonyítják e mondások: amor docet musicum; amor magister est optimus. Nem azonos az üres kíváncsisággal, mint azt a középkor paedagogiája véli; de nem alkalmas arra, hogy a műveltség-szerzés munkáját pusztán azon az alapon szervezzük, a mint azt Rousseau naturalismusa teszi. *Az ösztön nem szabad elem, épen azért kell, hogy a szabad erkölcsi elem által helyesbítették.* Herbart mindkét elemnek törekszik eleget tenni, midőn a közvetlen érdeklődés ápolását kívánja, de ez ápolás gyümölcsseit az erkölcsi jellem, mint a személyiség eszményi középpontja számára kívánja érleltetni.

Ott is, a hol ezen elvet: tanuld azt és foglalkozzál azzal, a mi neked tetszik, fölcserélik azzal, hogy *tanuld és gyakorold azt, a mi másoknak is tetszik*, szükség van az erkölcsi végcél érvényesülésére. A tetszetős, a szép a jóra vezethet ugyan, *de nem maga a jó*; a nemes, öntudatos erő kifejtés csak akkor érdemel helyeslést föltétlenül, ha erkölcsi feladatok szolgálatába szegődik. Az a törekvés, hogy ismeretet és tudást a személyiség birtokává, diszervé tegyünk, némiképp önzés, mely erkölcsi alap nélkül a szépben való öntetszelgéssé, virtuositássá válik. A bel esprit minden érdekes és gondolatkeltő iránt érdeklődik, bizonyos mértékig fel is dolgozza azt, de jobban szereti saját tevékenykedését, mint azt, a mire irányúl; jobban örül szellemi rugékonyságának, mint szelleme értékes gyümölcsöző tartalommal való kitöltésének. *A művelődés művésze* szellemi művekkel való foglalatoságánál nem azokat, hanem saját erőinek játékát, egyéniségének korlátianságát élvezi. *A lélek szépsége csalékony elve a belső alakításnak*, nem óv meg a szétforgácsolástól, felületességtől; *a szellemi élet mértéke és összhangja mélyebb alapot kíván, melyet nem magában a szellemben találunk.*

Ily elfajulásnak elejét venni hivatva van az erkölcsi irányzat. Ez arra kényszerít, hogy a megismerés és alkotás munkáját több komolysággal fogjuk fel; értelmet ad a megismerésből származó igazság, és az alkotás munkájából származó szépség fegyelmező hatása iránt. Az igaz és szép iránti odaadás, úgymint az erkölcsi érzület önzetlen, és az önzetlenség ellensúlyozza a belső kialakítás önző törekvéseit. Az erkölcsi alappal bíró művelődési törekvés nem kéjeleg a saját tökéletességében, mert a mértéke nem a kényelmes alanyi (subjektív) mérték, *hanem az emberiség szellemi munkája*, melynek csak csekély részével képes megbirkózni, és *továbbá az emberiség rendeltetése*, mely az intellektuális tevékenységen kívül még más feladatokat is ismer.

A közvetett művelődési érdekek, ép úgy mint intellektualis-aesthetikai érdekek önző motivumokat rejtenek magukban, melyek csak erkölcsi célok megállapítása által tartatnak a kellő korlátok között.

Azonban még inkább szükséges korlátozni az erkölcsi szabály által *a becsvágy önzését*, ha a képzés munkáját nem akarjuk kitenni általa a megrontásnak.

A becsvágy iránt a tanuló ifjúság sokkal fogékonyabb, mint az ismeretek jövőbeli hasznavethetősége iránt; megtisztelő locatio, jó osztályzat, ezek egészen világos dolgok előtte. *A tömegtanítás előszeretettel fordul a becsvágyhoz*; hisz finomabb motívum, mint a büntetésből való felelem, mely legfeljebb a restség fölrazására alkalmas, de a buzgóságot föllobbantani nem képes. Azonban az fölületes ethikai elmélkedés, mely a derekasságot a kiválósághoz kapcsoltnak gondolja, mely a derekasságra való törekvést a társak fölülmúlásán méri. Az ókor ethikájának naturalismusa nem tudott azon fölülelmedni és az ó-korra vonatkozó tanulmányokkal került az antik becsvágyból is némi rész a jelen oktatás munkájának motívumai közé. A pedagógia, és pedig nem csupán az ó-kori, hanem a felvilágosodás korabeli is, igazolta a becsvágyat; Locke az aemulatióban látja a nevelés nagy titkát, és Lessing a becsvágyban és kíváncsiságban azon ösztönszerű erőket, melyek az emberi lelket az igazság kutatására készítetik. Ezekkel szemben Herbart iskolája helyesen mutatott rá a szellemi tevékenység megromlására a becsvágy ingereinek érvényesülése által. A hol a képzés munkájában uralkodó motívummá válik, *a tárgy iránti közvetlen érdeklődés nem érvényesül, az elfogulatlan odaadás kifejlődésére nincsen alkalom, ott a külső lesz a mértékadó és nem a belső; a végzett munka egyedül és nem az akarat az érület is; az egyes tanuló nem a saját, hanem idegen mértékkel méretik; ott a gyorsabb készség és ügyesség a lassúbb, mélyebb tehetségen győzedelmeskedik; ott a győzők nagyravágyásra és fölülelmedésre neveltetnek a tanulás arenájában; ott irigység vagy bátortalanság a legyőzöttnek része.* Ha az oktatásnak egyáltalában individualizálni kell, hogy az egyéni erőket tevékenységre szoktassa és a belsőt meghatározhassa, akkor leginkább a munka és haladás értékének megállapításánál kell; ezekre az objektív mérték ki nem elégtő, legkevesébbé a tanulótarstól vett mérték; hanem egyúttal a szubjektív ethikai mértéket kell alkalmazni: mennyire mozdítja elő a végzett munka az egyes tanuló tökéletességét, mennyivel emeli személyes értékét. Ez az a hely, a hol a tanítói tevékenység és az iskolatartas erkölcsileg nemesítendő.

Csakhogy sem a didaktikai elmélkedés, sem a képzés munkája nem állhat meg azon személyi formánál, melyet az erkölcsiség az egyénben fölvesz. Az egyes emberben az erkölcsi elemnek a középpontnak kell lenni, de az egyes ember nem középpontja az erkölcsiségnek. Nem elegendő a jó csiráit saját kebelünkben ápolnunk, azt a jót is, azokat a javakat is, melyeknek hordozói az erkölcsi különféle közösségek, kell lelkünk kialakítására felhasználnunk. *Az egyéni erkölcsi felfogást socialis-erkölcsi és transcendentális felfogássá kell fejlesztenünk.*

A művelődés socialis-önző irányzatának jelszavai: gyakorlati célok, az élet és a hivatás követelményei, társadalmi állás és érvényesülés — ezek jogosultságukra és helyességükre nézve egyéni-erkölcsi szempontból nem is vizsgálhatók meg kellőleg és épen azért nem is helyesbíthetők. Ilyen kísérlet csak fokozná az iskola és élet, ember- és hivatasképzés, humanismus és realismus közötti ellentéteket és a didaktikai elmélkedést a valóságtól csak eltávolítaná. Az oktatásnak az ember erőinek összhangzatos kifejlesztését kell eszközölnie, sokoldalú erkölcsi

alapú szellemi életet kell létesítenie; de a társadalom érdekei, a munka rendszere, a javak előállítása és hagyományozása is kellő figyelmet érdemelnek. A szociális-ethikai felfogás ezen érdekek — munka és javak — érvényét elismeri, és egyuttal rámutat arra, hogy nemcsak anyagi érdekek, hanem magasabbak is vannak; nemcsak mindennapiak, hanem olyanok is, melyek a közjó, a haza, emberiség számára valók, hogy nemcsak gazdasági, hanem szellemi javak előállítása és hagyományozása is létezik. Az iskola az élet szolgálatában álljon, de az élet fogalma elég terjedelmes és mély, hogy az ittlét állandó, eszményi elemeit, a humanitas javait magába foglalja. Az oktatásnak realitásokkal kell számolni, de reális nemcsak az, a mi kézzelfogható, hanem a mi hat, és ide tartoznak a köztudat tényezői is. A szociális-ethikai felfogás helyesbíti a hivatásról való felfogást is. A hivatás eredetileg vallási fogalom, az egyes embernek mint résznek az Isten által alapított, egészszel szemben tartozott, hivatott közreműködését jelenti. Ily felfogással a hivatás (Beruf) a valódi emberi tevékenykedéssel nincs ellentétben, hanem annak szociális alapja. A valódi képzés próbaköve, hogy a hivatás sajátosságát az általánossal egybekapcsolja; a munkát, melylyel jár, humanizálja.

A szociális-ethikai elv az egyes álláspontjáról nézve transcendentális elv, és mint ilyen arra a lépésre is indít, hogy a képzés munkáját a legmagasabb, legterjedelmesebb vonatkozásban fogjuk fel, melyet a hit — a tudást kiegészítve létesít. Az erkölcsi törekvést, az igazságért való küzdelmet, az alkotás és alakítás iránti vágyat, ha nem is tiszta öntudat, hát legalább sejtelem kíséri arról, hogy nem emberalkotta műre irányul; hogy az a mű töredék és talány maradna, ha a hit, fölvilágosítva és megnyugtatta, egy örök rendbe nem sorozná.

Az úr félelme a bölcseség kezdete. A bölcsesség, melyben az ismeret és tudás az erkölcsi javak és az erény szolgálatára való érzületté eszményül, a megszellemítésre irányított törekvés támasza; a személyi élet megszellemítése ismét előfeltétele a sokoldalú művelődési munkában való emberhez méltó részesedésnek; a munka komolysága végül hivatva van a tudásra, tanulásra, tevékenykedésre irányított ösztönnek mértéket és irányt adni.

III. Az oktatás (képzés) eszményei.

A teleologiai analysis után, mely az oktatás (képzés) munkájának motívumaira és céljaira vezetett, most természetszerűleg a synthetikai elmélkedés következik, mely azokat ismét összefűzi, úgy a mint tudatunknak valódi és hatékony tényezői. Együtműködésük nagy változatoságot mutat, és más és más a szellem kulturája azon nagy formáiban, melyeket az oktatás (képzés) története mutat. Ha csupán összekeveredve hatnak, akkor legfeljebb többé-kevésbé kifejezett *képzési irányzatról* beszélhetünk; ha tökéletesebb egységgé alakulnak, akkor a képzési törekvés *képzési eszmények* megvalósítására irányul. Képzési irányzatok csak bizonyos feltételek mellett tisztulnak, szilárdulnak képzési eszményekké. Kiváltképen szükségesek erre a *mintátadó személyi-*

ségek: ünnepelt tanítók, csodált mesterek, összhangzatos ternészetű egyének, egész emberek, kiknek lényében összefoglalva találjuk azt, a mi a köztudatban szétforgácsolva van.

A képzési eszmények jellege mindenekelőtt azon többi eszményektől függ, melyekben valamely nép vagy kor törekvéseit megtestesítve képzeleli. Nevezetesen attól, mikép képzele a szellemi munka férfait, az igazi bölcsét, a valódi kutatót, a hivatott költőt vagy művészt, mikép továbbá a társadalmi érintkezés mesterét, a tökéletes világfit, a nemes lelkű asszonyt, mikép végül a kifogástalan derék férfit és a hitbuzgó embert. Mindazokból van egy-egy vonás az eszményképben, a kor iránya szerint, a népszellem hajlama szerint több ebből vagy amabból. Az eszménykép azután más és más formát vesz föl, a mint ebbe vagy abba a vonatkozásba lép, a mint vagy a tudományval, vagy a művészettel vagy a társas étellel stb. vonatkozásba lép.

Ezen személyi elem mellett a tárgyi is hozzájárul a képzési eszmény meghatározásához. A képzés intézményei is hatnak a képzés eszményeire. És mindig föl is ismerhető, mennyivel járul hozzá az iskola, mennyivel a szociális szervezet és mennyivel a szabad associatio megszilárdulásukhoz. Az intézményeken kívül az oktatás és nevelés elméletei is szerepelnek itt, melyek hová-tovább nevezetesebb tényezőkké lesznek a képzési eszmények megszilárdulásánál.

A következőkben azután szerző *egy oktatási (képzési) eszménykép* alapvonásait rajzolja mesteri kézzel, ecsetelésében erősen Herbartra emlékeztetve, és kivált Goethe-t idézve. A képzési eszménykép utolsó vonásai az erkölcsi vonások, melyek azután már *más eszményi térre is vezetnek*. A vallás-erkölcsi érzület magaslatáig két úton-módon jutunk el: a nemesített szellemi élet útján; és az akarat irányítása, az érzület megtisztulása, a kedély épülése egyszerű, dísztelen útján. Ez az érzület némi tekintetben pótolhatja a műveltséget.

IV. Az oktatás (képzés) alanyi és tárgyi tényezője.

Az oktatás (képzés) motívumainak, céljainak és eszményeinek vizsgálása ismételten a képzés egyik alapviszonyára vezet, mely behatóbb vizsgálatot kíván. Ezen alapviszonyt a következő fogalmak jelzik: alany és tárgy, alak és anyag (materia), erő és anyag (stoff). A képzés belsőnk alakítására, tehát *az alanyra* vonatkozik; de arra a célra szellemi tartalomra van szüksége, tehát *tárgyra*, mely nemcsak eszköz, mert saját értéke is van; a szellemi élet *alakja* csak *az anyag* assimilációja folytán jó létre; a képzés *erőket* fejleszt, de a fejlesztés csak *bizonyos anyag* segítségével történhetik, mely maga is önálló tárgy és csak bizonyos módon való fölhasználást enged meg.

Ezek után fejtegeti a képzésről való tárgyi és alaki felfogás közötti különbséget, úgy a mint a célokban, az anyagban, a képzés irányaiban, a gyakorlatban és az elméletben fennforog, érdekes történeti példákat elősorolva. És iparkodik az alaki és tárgyi (anyagi) képzés közötti ellentétet kiegyenlíteni. Ezt az elvet: taníts úgy, hogy a tanuló a tanítási anyagot megtanulja, oda egészíti ki: és hogy ennek képző

tartalma érvényesüljön, hogy a magoltatásnak, az emlékezet közönséges megterheltetésének eleje vétessék. Mert valamely tantárgy teljes tartalmától meg kell különböztetni annak képző (képzési) tartalmát (Bildungsinhalt). Továbbá: *Taníts úgy, hogy az a képzési tartalom a tanuló szellemében az ő helyét elfoglalja és az egész szellemi erő fejlődéséhez hozzájáruljon; ezen vonatkozás erkölcsi vonatkozás is egyszersmind.* Ime, így a tárgyi elvekből kiindulva, a formális elvhez jutottunk; de megfordítva is, a formális elvből kiindulva, a tárgyi elvhez kell jutnunk. A képzésnél nemcsak lelki növekvésre, hanem ismeretekben való növekvésre; nemcsak lelki ingerre, hanem a léleknek igaz és értékes tartalommal való kitöltésére törekszünk. A képzés kell, hogy a tanuló szellemét a tudomány és művészet által növelje, *de egyszersmind a tudományig és művészetig növelje.* Ezt azután néhány példával, a klasszikus régiség-tani tanulmányokkal, a matematika és a zene tanításával meg is világosítja.

A továbbiakban az oktatás (képzés) munkájának *alanyi* vonatkozásairól szól. Az elmélkedés erre nézve két utat követ. Vagy a tartalomtól indul ki és megvizsgálja, mennyiben járul hozzá az alany kialakításához; vagy az alaki szempontból indul ki és megállapítja, mely alanyi vonatkozásokat talál, vagy keressen a tananyag. A régebbi neveléstan és oktatástan inkább az előbbit, az újabb oktatástan inkább az utóbbi utat követte, a mint általában inkább az alanyi tényezőt domborítja ki. Az alanyon alapuló elmélkedés — itt e helyen csak erre szorítkozik — a vizsgálódásra Kant idejében és hatása alatt a lélek tehetségeiről való schémát alkalmazta (Niemeyer, Milde és mások). Herbart, a ki a lelki erők sokféleségét tagadja, elveti ezt az eljárást, és az érdeklődés és részvét, a képzetcsoportok és gondolatcsoportok (complexumok) fogalmaiból indul ki. Szerző itt is érdekesen jellemzi Herbartot. Azonban szerző, bár Herbart hatása itt is észrevehető nála, önálló utat követ. Szerinte belsőkünk tüneményeinek legfelsőbb nemi fogalmai: *a szellem és a kedély, vagy a gondolatkör és az érdekkör.* Mivel azonban a képzés az egész emberre irányul, ez az irányzat egyuttal a vegetatív életműködésre, a motorikus életműködésre (mely az ügyeségek alapja), és a sensitív életműködésre utal. Az érzés (érzékek) működése szolgáltatja a gondolatkörhöz az épületanyagot. De ez az épületanyag csak kisebb részében látott és tapasztalt; sokkal több az, a mit másoktól tanulunk, a mit a lelki szem lát, a képzelem alakít, az emlékezet megtart, minek utána a nyelv közvetítette. Mindezen funkciók az oktatás (képzés) körébe tartoznak. A gondolatkör, a gondolkodás, a lélek ezen magasabb tehetsége után elnevezve, valamennyi tantárgyat szegődötti szolgálatába. Azon érdekek, melyek számára a gondolatkör a tartalmat nyújtja, *a szellemi érdekek.* Ezeknek alapja *a tudási, tanulási és alakítási ösztön.* Fölösztja *empirikus és spekulatív* érdekekre. Ezeknek a különféle tantárgyak különféleképen szolgálnak. Az alakítási ösztön gyümölcse az *aesthetikai érdek.*

Azon lelki erők működése, melyek a szellemtől nem tartalmat, hanem inkább tisztulást és magyarázatot nyerne, kettős körből valók: az *erkölcsi és a vallásos tudat köréből.* A képzés tevékenysége hozzájuk férhet, de a mellett más eszközök közreműködésére is van szüksége, a

szoktatásra és fegyelemre, gyakorlásra és gyakorlatra, erkölcsre és életre. Mindkettőben elméleti, részvételi és gyakorlati elem különböztethető meg. Először *ismerni* kell a jót, rosszat, igazságot és igazságtalant; másodsor akarnunk, szeretnünk kell a jót, igazságot, (sympathetikus elem) úgy az egyesre nézve, mint az erkölcsi egészet illetőleg; ezek megfogalmazása és megerősítése azonban a gyakorlati elem körébe vág.

Az érzelmek osztályozása a képzési értékek szempontjából hasz-
talan volna; érzelmeket sem tanítani, sem előírni nem lehet. A képzés
tájékoztató az érzelmek világában és az érzelmek közötti éles ellentétek
és hirtelen változások mérséklésére törekszik. Más feladata nincs. — *)

Krausz Sándor.

Az érdek a nevelés szolgálatában.

Két fő mozgató erő indítja cselekvésre, hajtja ellenállhatatlan erő-
vel előre az embert: az *érdek* és a *hiúság*.

Az érdekünk ránk nézve érdekes, a mi érdekes, azt kedveljük.
A mi érdekünkben áll, azt még abban az esetben is megteszszük, ha
hajlamainkkal ellenkezik. Ha érdekünk nem kívánná, annak daczára,
hogy a munka a természet törvénye, nagyon kevesen végeznők azt a
dolgot, melyet végeznünk. Magában a *kötelesség* szóban bizonyos fokig
benne van a kényszernek fogalma. A legtöbb kötelességre ugyan nem
a fizikai erő hajt bennünket, hanem — a mi sokszor ennél is erősebb
— az érdek kényszere. A fizikai kényszert az ember, ha csak lehet, ki-
játssa; az érdek kényszerítő hatalmának enged és hallatlan erőfeszítéseket
teszen, csakhogy czélt érjen. Az érdek által mozgatott erő kifejtések
rendkívül energikusak és állhatatosak, különösen abban az esetben, ha
az egész haszon az illető tulajdonává lesz. Innét az önálló vállalkozók

1) E helyütt szükségesnek tartom az első kötet ismertetésébe (Magyar Tanítóképző
májusi füzet) becsúsztott értelemszavará hibákat kijavítani:

324. l., második kikezdés utolsóelötti és utolsó sora: *gyermek nevelése* helyett, *gyerme-
kek fölnevelése*; 324. l., harmadik kikezdés, 12. sor: *és az* helyett, *de az*; 324. l. 13. sor:
a nevelésnek terjedelmes helyett, *a nevelésnek mindig terjedelmes*; 325. l., hatodik kikezdés,
12. sor: *másrészt társas* helyett, *másrészt társadalmi*; 327. l., 6. sor: *A képzettség* helyett,
A műveltség; 327. l., 8. sor: *Képzetlnek lenni* helyett, *Míveltnek lenni*; 327. l., harmadik
kikezdés, 12. sor: *gyártását eredményezik* helyett, *gyártására vezetnek*; 328. l., negyedik
kikezdés, 6. sor alulról: *második* helyett, *mások*; ugyanott 3. sor alulról: *hatása* helyett,
határa; 331. l., 27. sor: *társas intézményeit* helyett, *társadalmi intézményeit*; 334. l.,
második kikezdés, 3. sor alulról: *a képzettség megszerzése* helyett, *a műveltség megszer-
zése*; 336. l., első kikezdés, 14. sor: *normalismussá* helyett, *formalismussá*; 337. l.,
hatodik kikezdés, első mondat: *«Az oktatás anyaga kifejezés helyett, a képzés, a művel-
ség tartalma kifejezést használjuk,»* így javítandó: *«Az oktatás anyaga kifejezés helyett,
az oktatás (képzés) tartalma kifejezést használjuk,»* 339. l., első kikezdés, első sor alul-
ról: *dicsvágy* helyett, *becsvágy*; 340. l., 8. sor: *felfogáshoz is járt* helyett, *felfogáshoz
járt*; 341. l., első kikezdés, 7. sor alulról: *a klasszikus ókor* helyett, *a klasszikus ókor-
nál*; ugyanott, második kikezdés, 10. sor: *Cicero kulturját* helyett, *Cicero kultusát*;
ugyanott, második kikezdés, 6. sor: *dicsvágy* helyett, *becsvágy*; 347. l. 1., 6. sor: *meg-
fosztja* helyett, *megosztja*; ugyanott, második kikezdés, negyedik sor alulról: *megszaba-
dítása* helyett, *megszaporodása*.

leleményessége, nagy energiája és kitartása. — Az érdek, mint hajtóerő, mindig hatalmas volt s marad; mert életünk legnevezetesebb ösztönei (a táplálkozás, a fajfentartás ösztöne) vele a legszorosabb kapcsolatban vannak.

A másik nagy hajtóerő a *hiúság*. Nevezhetnők más néven is, hivhatnók *ambitióknak*, de hát miért ne neveznők néven a gyermeket? Ádám fiai és Éva lányai, mi mindnyájan egyformán hiúk vagyunk. A hiúság általános vonása az emberi jellemnek. A hiúság minden emberben egy és ugyanaz, csak a tárgya változik. Mindenki arra a testi-lelki tulajdonságára, arra a tulajdonára hiú, melylyel környezete felé emelkedik, abból kiválik. Az egyenlőség legnagyobb barátja sem akar egyenlő lenni. Az, a ki az emberek egyenlőségéről szóló elvet hirdetni kezdette, bizonyára többnek, nagyobbak hitte magát e felfedezése révén, többi embertársainál.

Az említett nagy mozgató erők ellen küzdeni oktalanság. A társadalomnak — tehát iskolai társadalomnak is — nem lehet más feladata, minthogy úgy az egyén, mint az összesség javára a lehető legelőnyösebben foglalkoztassa e mozgató erőket.

A hiúságról ezúttal nem szólnok, csupán annak a kérdésnek szentelünk egy pár szót, a nevelés szolgálatába lehet-e szegődtetni az *érdeket*, s ha igen, minő irányban lehetne azt tenni, például a tanítóképzőben?

Hogy az érdek szorgalomra, erőfeszítésre ösztönöz a nagyobb gyermekek, az ifjak által látogatott iskolákban, általánosan ismeretes. Az ifjú, a fiatal lány, a ki azért jár iskolába, hogy kenyeret biztosító pályára képezze ki magát, e cél elérése végett nagy szorgalmat fejt ki. Az érdek szakadatlan erőfeszítésre sarkalja. Igaz, hogy igen sokan csak a jogot biztosító bizonyítványért szorgoskodnak s a mennyiben ezt kevés fáradsággal is megnyerhetik, nem nagyon buzgólkodnak; ámde ez csak azért van, mert az állások betöltésénél nem képzettséget követelnek, hanem képzettséget igazoló bizonyítványt. Ha a kenyeretadó foglalkozásokat a tényleges képesség és képzettség után adnák, az érdek, mint hajtóerő sokkal erősebben működnék az iskolában. Csakhogy a képesség és képzettség megbírálásának még eddig elfogadhatóbb módja nem ismeretes, mint a tanítók vizsgálata s a vizsgálat s a vizsgálat eredményét feltüntető bizonyítvány.

A kenyeretadó életpálya, melyre az iskola előkészít, képesít, közvetett érdek. Van ennél a képzőben közvetlenebb érdek is. Ilyen a képességétől és szorgalomtól függő segély és ösztöndíj (köztartás). Ilyenek a jutalom és pályadíjak, a melyek azonban már inkább a hiúság, mint az érdek rovatába irandók. A jutalom és pályadíj inkább az erkölcsi tényezők sorába tartozik. S jó is, ha ott marad.

A távoli cél közvetett érdeke s a segély és ösztöndíj közvetlenebb érdeke mellett, van-e még valami teljesen közvetlen érdek, melyet a képzőben a nevelés céljaira ki lehetne használni? Van. Ilyenek azok a legközvetlenebb érdekek, a melyek csupán bizonyos egyéni ügyeségtől, képzettségtől, energiától függő jutalommal kecsegtetik a tanítójelöltet. A segély és ösztöndíj nem egészen egyénileg ható hajtóerő.

Ezen jótéteményekben a kevésbé szorgalmas is részesül; még kevésbé az a távoli cél, mert egy kis szerencsével az elégséges diplomás kaphatja a kitűnőt megillető jobb állomást.

Közvetlenül hat az érdek, ha a haszon bizonyos egyéni kiválóságnak, hajlamnak, egyéni szorgalomnak gyümölcszeként kinálkozik. Például: az a növendék, a kinek nyelvek, zenetanulására van képessége, nagy buzgalommal tanul, hogy ismereteinek majdan hasznát lássa; e réven mellékkeresettel jövedelmét növelje. Kezdetben ez a kilátásban levő haszon szolgálhat okául az erőfeszítésnek, később azonban — igen sok esetben — gyönyörűségét találja az illető a hajlamainak, képességeinek megfelelő ismeretek, ügyességek elsajátításában, a mikor a rugó erkölcsivé lesz.

Feltűnő, mennyire idegenkednek a képző-intézeti növendékek a nevelés céljai szempontjából oly jelentékeny gyakorlati ügyességektől, minők: a kertészeti és gazdasági gyakorlatok, fatenyésztés, kertészkedés, gazdálkodás, kézi-munka (kézügyesség).

Ennek egyik főokát a fizikai munkát lenéző egészségtelen társadalmi felfogásban kell keresni. Általános az a balfelfogás, hogy az «úr» testi munkával nem foglalkozhatik, mert ez őt lealacsonyítja, úri mi voltában megkisebbiti. A tanító is *úrnak* készül, tehát húzódozik a kézi-munkától. És húzódozni fog mindaddig, a míg *tanítók* saját példájukkal nem bizonyítják, hogy a fizikai munka az embernek életszükséglete s mint ilyen az emberméltóságnak tényezője. Ha a tanító meggyőzi növendékét a felől, hogy minden szellemi munkával foglalkozó embernek, egészségének, testi erejének fentartása céljából is szüksége van a fizikai munkára, a húzódozás kisebb lesz.

De azért meglesz s mindaddig nem lesz legyőzhető, míg csak az *érdek* segítségét igénybe nem vesszük.

Egyénivé kell tennünk a képzőben minden gyakorlati irányú dolgot. Véget kell vetni a napszámos rendszerű foglalkoztatásnak. A kertben, például dolgozzék *kiki magának*; az intézetnek csupán a szolga munkálkodjék.

A befektetett munkának haszna legyen a dolgozó növendéké. Hadd működjék ez a családok, míg annyira megszokja s megszereti a munkát, hogy az életszükségletévé válik.

Minden tanuló kapjon egy darabka kerti földet, s művelje azt, lehetőleg önállóan. A munka gyümölcse legyen teljesen az övé. Ha konyhakerti növényeket természet, vegye meg tőle piaci áron az intézet köztartása, vagy ha az intézet nincs internátussal összekötve, értékesítsék a piacon, a pénz az illető tulajdonosnak nevére jusson a postatakarékpénztárba s gyümölcsözzék ott, a míg mint pályavégzett ember, az életbe lép. Hasonló módon értékesítsék egyéb fizikai munkájának minden egyéb produktuma is. Az oltványokból, melyek az ő keze nyomán megeredtek s gondozása folytán fácskákká fejlődtek, ha olyan iskolához kerül, melynél iskolakert van, vihessen magával néhányat. Legyen élő emléke az intézettől, mely őt iránta való kötelességére emlékeztesse, kötelezze, a természet szeretetét lelkében ébren tartsa. A méhész tanító vigyen magával sajátkezüleg készített kaptárban egy köpü-

méhet. A kézi-ügyességben járatos, szorgalmas ifju (nő) értékesített munkájának gyümölcse gyanánt vigye magával a foglalkozás gyakorlásához legszükségesebb szerszámokat.

Ha ily módon a legközvetlenebb érdek is a nevelés céljainak szolgálataiba lép, egy kis lépéssel előbbre viszzük a tanító-nevelés ügyét.

Budapest.

Ember Fános.

Gyakorlati kiképzés a tanítóképző-intézetekben.

Közoktatásügyünk minisztere a II-ik egyetemes tanügyi kongresszuson tartott megnyitó beszédjében azon alapgondolatnak adott kifejezést, hogy az egyes szakosztályok nem annyira eszményi, mint inkább realizálható javaslatokkal iparkodjanak tanügyünk fejlesztését előmozdítani. A kongresszus teremtett szebbnél-szebb javaslatokat, de, hogy azok nagy része nem valósulhatott meg, oka éppen eszményi magaslaton álló mivoltukban keresendő. Teremtőik nem számoltak a fennálló viszonyokkal, nem az anyagi részével a dolognak.

Ez az alapgondolat jutott most eszembe, mikor a tanítóképző-intézetben eszközözendő gyakorlatikiképzésről kívánok nézetemnek kifejezést adni.

* * *

A jó tanítóképző-intézetnek sava-borsa a jó gyakorlóiskola. A jó gyakorló-iskolának kettős célta kell szolgálnia: az egyik az, hogy a népiskola számára előírt tananyagot kitünően dolgozza fel, — mintát mutasson; a másik az, hogy a tanítóképzőből kilépő ifjú tanítóknak oly mértékű gyakorlati képzést, tanítói készséget, tanítási öntudatot, jártasságot nyújtson, mely biztos iránytűje legyen az önállóság terére lépő kezdőnek.

Hogy e célta a gyakorló-iskola elérje, az ifjak képzésére szánt gyakorló órákat két csoportba kell osztanunk; ezek *a) a kísérletezésre, szárnypróbálasra, próbatanításokra szánt órák, b) rendszeres tanítási idő a tanterv keretében.*

A kísérletezésre szánt órákra elengedhetetlen szüksége van a gyakorló-iskolának, mert azt nem engedhetjük meg, hogy a kezdő növendék a maga szárnypróbálgatásaival a rendszeres tanítás jól megfontolt, megérett menetét, tanítási módját, egész szellemét zavarja. Ez órákon függetlenül a megállapított tanmenettől, tetszésszerinti, a legalkalmasabbnak mutakozó tárgyat, ki-kiszemelt, kiszakított anyagot vehetünk elő. Gyakorló-iskolánkat a szükséghez képest oszthatjuk, csoportosíthatjuk teljesen osztott, részben osztott, avagy osztatlan iskolára. Tehetjük ezt a nélkül, hogy a gyakorló-iskola tantervét, tanmenetét zavarnók. Az egyes osztályokból fölváltva tartunk vissza egynehány növendéket e célra, tulterhelés és agyongyötrés nélkül.

Más részről meg a gyakorló-iskolának, mint említém, a népiskolai tananyagot is kitünően kell feldolgoznia, nyilvános vizsgálatokon kitünő

eredményt mutatnia, hogy a szülők bizalommal hozzák ide gyermekeiket, az iskola méltán érdemelje meg a kitünő minta-iskola nevét.

E czélokot a mai szervezetű gyakorló-iskola nem érheti el, mert a négyosztályú iskola csonka intézmény, mint ilyen a tanítás derekán hagyja abba munkáját, tehát a szülők igényeit sem elégitheti ki; más oldalról pedig a tanító-növendékek teljes gyakorlati kiképzését sem adhatja meg. A gyakorló-iskola tanítója egy magában különösen osztatlan, még rá hatosztályú iskolában, képtelen oly munkát teljesíteni, a minőt ezen iskola czéljai előírnak. Anyag kijelölés, kiosztás, megbeszélés, az írásban feldolgozott anyag kijavítása, a tanítások lelkiismeretes megfigyelése, bírálása, a hospitálás keresztülvitele, tanítás a képző-intézetben, minta-tanítás magában a gyakorló-iskolában, oly rengeteg halmaz munka, mely, ha lelkiismeretesen akarjuk végezni, a legerősebb szervezetet is tönkreteszi. A gyakorló-iskola tanítójának akkor is dolgoznia kell, a mikor más népiskolák tanítói pihennek. Erre a gátra nagyon is kevés ember.

A gyakorló-iskola legyen hatosztályú népiskola, legalább két tanteremben. (Természetesen jobb volna 3, 4, 5, 6 teremben.) Tanító testülete egy *vezető*- és két *osztálytanítóból* álljon. (Illetve annyi osztálytanítója legyen, a hány tanteremben van a hat osztály elhelyezve.)

A gyakorló-iskola álljon szerves összefüggésben a képző-intézettel; ennek minden tanára, mintegy édes gyermekének tekintse azt. Látogassa szorgalmasan, nem azért, hogy a gyakorló-iskola személyzetét ellenőrizze. Nem is szabad egyik részről sem így fogni fel a látogatásokat; de akként, mint szerető atya, a ki édes örömmel keresi fel a maga gyermekeit, ha másfelé hívja saját munkatere.

A képző-intézet igazgatója a gyakorló-iskoláé is és mint ilyen többnyire a neveléstudományok tanára. (Ennek nem feltétlenül kell így lennie.) Az igazgató minden esetben felső óre s ellenőrzője a gyakorlati kiképezésnek; de ebből nem következik okvetetlen az, hogy e nélkül is számos s felelősségteljes teendői mellett tananyag fel- és kiosztásokkal, mintaleczkék javításával, bírálatával, hospitálás vezetéssel foglalkozzék. Bízunk ezt a gyakorló-iskola *vezető* tanítójára; ki ezt a dolgot egyetértve az igazgatóval, a neveléstudományok tanárával a tanári kar módszeres tanácskozmányaiban előre jól megrostált, megtontolt, egyöntetű eljárásra utaló, közös, mindenkit egyaránt kötelező határozatok alapján, bizonyára a legjobban fogja elvégezni. Ez az intézkedés a gyakorló-iskola vezetője kezében a legmegilletőbb helyen van, mert a tanítóképző-intézeti új szervezet-javaslat szerint a gyakorló-iskola vezetőjének a neveléstudományokból tanári képesítéssel kell birnia.

A jó tanítóképző sava-borsa a jó gyakorló-iskola, ennek pedig, elmondhatjuk bátran, lelke a vezetőtanító. A gyakorló-iskola vezetőjétől függ a gyakorló-kiképzés mikéntje java részben. Azért hát legyen a gyakorló-iskola vezetője a tanári kar rendes tagja. Ruháztassék fel nagyobb, szabadabb rendelkezési joggal, körrel, mint eddig birt.

A gyakorlati kikézés összes számai a neveléstudományok tanárának kezében összpontosuljanak. S innen ágazzanak szét a szaktanárok, a gyakorló-iskola vezetőjének kezeibe.

A szaktanárok a népiskolai s szakjokba vágó egyes tárgyak módszeres tanításának elveit tanítják, ők végzik el ezek módszeres feldolgozását is. Az ide tartozó minta-tanítások tartásával, a gyakorló-iskola látogatásával s bírálatokkal segítik elő a gyakorlati kiképzést. Négy éven át tartó egész nevelés tanításuk alatt minden alkalommal szolgálják a tanterv ama alapelvét, hogy: *«A tanítóképző-intézeti tanításnak a népiskolai tanítás előképének kell lennie.»* Önkénytelenül is az a kérdés tólul előtérbe, mennyiben szolgálhatják ez elvi alapon a szaktanárok a gyakorlati képzést? E kérdésre megfelelni iparkodván, egy pár példát hozok fel. Minden tárgyra s kisebb részletességekre nem akarok utalni.

Vegyük például a számtant.

Tanításunkat az elemeken kell kezdenünk. Ha a közönséges számtan tanításában azt a fokozatos menetet követjük, mit a népiskolában is követnünk kell, a gyakorlati kiképzés ügyét szolgáljuk. Így miért ne haladhatnánk ily sorrendben: szám, számjegy, alaki-, helyi érték, tizes számrendszer. Alapműveletek. A közönséges tört keletkezése, fogalma, alakítása, oszthatóság, közös osztó, közös többes, közös nevezőre hozatal, műveletek közönséges törtekkel. Tizedes tört. Kettős tétel: egységről többségre, többségről egységre, hányadosról többesre, többesről hányadosra, következtetés egységre s erről a többesre. Kamatszámolás kettős tétellel és így tovább. A tizes számrendszer keletkezésénél miért nem utalhatnánk arra, hogy milyen nagy szám a millió, billió! Milyen czélteljesített dolog a népiskolában tiz-, százszerezéssel, milliókkal számoltatni. A fejbeli példák feladásánál helyén való felhívni a növendékek figyelmét arra, hogy mi itt a követendő eljárás. Ha valamely számközt befejeztünk, áttérünk a gyakorlati példák fejtegetésére. Eljárásunk a következő: *a)* feladjuk a példát az egész osztálynak; *b)* egy-két növendékkel ismételtetjük a példát; *c)* az egész osztály számol; *d)* türelmesen várunk (Brassay: «A tanító tudjon várni»); *e)* kész eredményt kívánunk; *f)* végül, ha szükségét látjuk, a megfejtési menetet s módozatot is kérdezzük. Népiskolára utalás: Így járunk el az elemi iskolában is, jól jegyezzék meg. Az írástalan, fejbeli számolásnál a növendékek is alkossanak példákat, az 1—10, 1—100, 1—1000-ig terjedő számkörben. Utalás a népiskola I., II., III-ik osztályára. Látni és tapasztalni fogjuk, hogy mily képző ereje van ennek az eljárásnak, de másrészt azt is, mennyire nem ismerik a növendékek a gyakorlati életet! Egyik 40 krajczárért árulja a só, a másik 8 krajczárért vesz egy kilogramm húst! stb., stb. Népiskolára utalás: a gyakorlati példákban alkalmazott árak feleljenek meg mindig a valóságnak. A tanító ismerje községes viszonyait. A szorzótábla (egyszeregy) alkotásánál járunk el, mint a népiskolában. Népiskolára utalás: így építjük fel a népiskolában is az egyszeregyet! Csakhogy, a mit mi itt félóra alatt készítettünk el, arra a népiskolában az I. és II. osztályban két év kell. Építjük pedig az egyszeregyet lassan, fokozatosan. Először az 5-ös, majd 6-os... 10-es, 20-as, 30-as, 50-es, 100-as számkörben alkotják maguk a kis tanulók, a szorzó-táblát, stb. Előbb tanuljuk mi is itt a képzőben a közönséges törteket, mint a tizedeseket, még pedig azért, mert a népiskolában is előbb kell tanítani. Miért? Elmondja a tanár. A közönséges törték kelet-

kezését stb. fogalmát népiskolai úton tanítjuk. A tanításnak ez a módja utánzásra való példát nyújt és bizonyos, hogy nem is marad nyom nélkül. Vegyük például a törtek szorzását: $\frac{4}{5} \times \frac{3}{4} = ?$ Mit tesz $\frac{3}{4}$ -el szorozni? Annyit, mint 3-nak negyedrésszével szorozni. Mennyivel nagyobb 3 egész, mint $\frac{3}{4}$? Ha $\frac{3}{4}$ helyett 3-al szorzok, a szorzomány is hány-szor lesz nagyobb? Hogy az eredmény helyes legyen, azért azt még elosztjuk 4-el; tehát: $\frac{4}{5} \times \frac{3}{4} = \frac{4}{5} \times 3 : 4 = \frac{12}{5} : 4 = \frac{12}{20}$ vagy $\frac{3}{5}$. Ezt az eredményt így is megkapjuk: $\frac{4}{5} \times \frac{3}{4} = \frac{4 \times 3}{5 \times 4} = \frac{12}{20} = \frac{3}{5}$. Vagyis: törtet törttel szorzunk, ha a számlálót számlálóval, nevezőt nevezővel szorzunk. Népiskolára utalás: ezt a módot jó nekünk (leendő tanítóknak) tudni, de a népiskolában nem szabad úgy tanítani, mert a gyermekek nem értik meg. Ha épen akarjuk, rákényszerítjük a növendékeket, megtanulják ezt a szabályt is, de értelem nélkül; azért hamar el is feledik. Már pedig a jó tanító ezt nem akarhatja.

Gyakran tapasztalom, mikor népiskolai vizsgálatokra megyek, hogy a legtöbb iskolában a törtek osztására vonatkozó tanításnak végeredménye a következő: törtet törttel úgy osztunk, hogy keresztbe szorzunk. Hát nem égbekiáltó tévedés így tanítani a népiskolában? Hiszen ez szajkó módra való erőszakos magoltatás eredménye lehet csupán!

Jó és kell is a tanító növendéknek tudni, hogy legrövidebb úton úgy végezhetjük a törttel való osztást, hogy az osztandót az osztó fordított (reciprok) értékével szorozzuk. De ez népiskolába nem való. Azért már itt jó figyelmeztetni a kép. növendékeket arra, hogy a népiskolában ezt az osztási módot még csak említeni sem szabad, mert ott gondolkodni kell, tanítani a növendéket, tehát oly alapon tanítjuk a törtek osztását, mint a hogyan a törtek szorzásánál láttuk. Vagyis például $\frac{3}{4}$ -el osztani annyit tesz, mint 3-nak csak a negyedrésszével osztani. 3 mint egész négyszer nagyobb, mint $\frac{3}{4}$, ha tehát 3-al, mint egészszel osztunk a hányados (osztat) 4-szerte kisebb lesz, mint kellene lennie; hogy a végeredmény helyes, igaz legyen, azt négyszerre nagyobbítani kell. Tehát például: $\frac{5}{6} : \frac{3}{4} = \frac{5}{6} : 3 \times 4 = \frac{5}{18} \times 4 = \frac{20}{18} = \frac{10}{9}$ (Mert $\frac{10}{9} \times \frac{3}{4} = \frac{30}{36} = \frac{5}{6}$). A tanításnak ilyen módja valamivel több időt s fáradságot igényel; de, hogy belőle a képzőintézeti növendék maradandó tudást nyer, ez kétséget kizárólag bebizonyított tény. De másrészt az is igaz, hogy ilyen mintalecskéforma, elemies tanítással a gyakorlati kiképzés útját is előkészítettük. Ezen itt vázlatosan érintett eljárást alkalmazhatjuk sok esetben. A tizedes törtek osztása, a kettőstételű feladványok, a kamat-, tőke-, $\frac{0}{100}$ -os, időszámítás esetei, nem különben továbbá az arányos osztás, vegyítés szabály; szóval az egész népiskolai vonatkozású számtani anyag száz meg száz alkalmat nyújt arra, hogy a szaktanár a tanítóképzői tanítást a népiskolai előképeként is felhasználhatja s mutassa be, ez úton is egyengesse, készítse elő a növendékeket a módszertani elvek, módszeres anyagfeldolgozások könnyebb megértésére, szolgálván egyúttal a gyakorlati kiképzést vele.

A mérés tan épen így kínálja a kedvező alkalmakat. Hogy is folyik le a tanítóképzőben a mérés tan első óra?

(Nem számítva a növendékek előképzettségének kipuhatolására előzetesen felhasznált órákat.) Behozok egy közönséges téglát. Mi ez? Téglá. A téglá test. Mi a téglá? Nevezzenek néhány testet! Ime itt a méter; mérje meg a téglá hosszát, szélességét, vastagságát!

Hányféle irányban mértük meg a téglát? Ezt mértanilag így fejezzük ki: a téglának háromféle kiterjedése van. Minden testnek háromféle kiterjedése van. — Ezek itt a téglá határai. Minden testnek vannak határai. A test határait lapoknak nevezzük. Mérjük meg ezt a lapot. Hány irányban lehet megmérni? — A lapnak csak két kiterjedése van, stb. stb. Végeredmény. Összefoglalás. Feladvány. Feleljenek a következő kérdésekre: Mi a téglá? Hányféle kiterjedése van a téglának? Mik képezik a testek határát? stb. stb. Népiskolára utalás; ilyen formán folyik le a méréstani első óra a Népiskola V. osztályában is. De természetesen sok tárgyon, lapon, vonalon eszközöljük a szemléltetést. Ezen az órán tehát a test, lap, vonal, pont fogalmának genetikus le származtatását vettük a tégláról. Így tovább. Pont, vonal, lap, test. A szög keletkezése stb.

A kör kerületénél például így járunk el. Behozunk egy körlapot, körülkerítjük zsinórral. Megmérjük a zsinórt, majd az átmérőt, megállapítjuk a kettő közti viszonyt. A növendékeket rávezetjük a szabályra és mondatjuk. Azután alkalmazásul könnyű s a gyakorlati életből vett példákat fejtünk s fejtetünk meg. Népiskolákra utalás: így kell a népiskola V. VI. osztályában tanítani a kör kerületének kiszámítását. Mi azonban a kör kerületének kiszámítására vonatkozó szabályt másként is leszámaztathatjuk és egyenletbe foglaljuk. (Körbe írt négyzetről indulva... stb.) Eredmény: $K = 2r\pi$, ebből $r = \frac{K}{2\pi}$. Figyelmeztetés: a népiskolában képletet használni nem szabad, sem a mértanban, sem a számtanban. Pedig hány tanító van még manapság is, a ki különösen a kamatszámításnál képletekkel kinozza a szegény gyermekeket. A gúlá köbtartalmánál például a tanítóképzői induktív tanítás eredménye: a háromoldalú hasábot 3 síkmetszéssel 3, háromoldalú egyenlő alaplapal s magassággal bíró gúlára lehet metszeni... Minden gúlá köbtartalma a vele egyenlő magsszággal és alappal bíró hasáb köbtartalmának harmadrészevel egyenlő. Tehát a gúlá köbtartalmát találjuk, ha az alaplap területét a magasság harmadrészevel osztjuk. $K = \frac{a \times m}{3}$. Alkalmazott példák. Népiskolára utalás: a népiskolában is kell a gúláról tanítani, mert a gúlá gyakran előforduló test, ház, toronytetők, többnyire gúlá alakúak. De a népiskolában nem lehet így tanítani! Az a 11—12 éves gyermek nem értené azt meg, tehát nem is volna haszna belőle. Hanem a következő alapon: itt van egy háromoldalú, négyoldalú, ötoldalú hasáb, mindenikhez van összeillő alappal és egyenlő magassággal bíró három-három gúlá. Ilyeneket önök is esinálhatnak agyagból. Tegyük a háromoldalú hasábot a mérleg egyik serpenyőjébe, hogy az egyensúly helyre álljon, a másik serpenyőjébe a háromoldalú gúlából hármat kell tennem. Kísérlet a négy-ötoldalú hasábbal és a gúlákkal is. Ebből nyilvános, hogy a gúlá köbtartalma a hasáb köbtartalmának harmadrésze. De ez sem elég. Vegyünk egy üres hasábot, (bádogból

készítve) vele egyenlő alappal s magassággal bíró gulát, a hasábot 3 gulával színing tölthetjük meg homokkal vagy vízzel. Ez a kísérlet kézzel fogható módon bizonyítja a kihozandó szabályt.

A gömb köbtartalmánál például így járunk el: szemléltető eszköz egy egyenlő oldalú henger és egy a henger átmérőjével egyenlő átmérőjű gömb agyagból, avagy fából formálva. Mérjük meg a gömböt, sulya például 20 dekagram, a hengeré pedig, 30 dg. 20 a 30-nak $\frac{2}{3}$ része. Tehát a gömb a vele egyenlő átmérőjű és magasságú henger köbtartalmának $\frac{2}{3}$ része. Következtetés: a gömb köbtartalmát úgy számítjuk ki, hogy a gömb átmérőjével egyenlő átmérővel és magassággal bíró henger köbtartalmának két harmad részét vesszük. Ezután egy pár könnyebb példát dolgozunk s dolgoztatunk ki. A tanítást eddig rendes, népiskolába illő mintalecke alakjában kezeljük. Népiskolára utalás: a mint itt ez alkalommal megtanulták a gömb köbtartalmának kiszámítására vonatkozó ismereteket, épen így kell azt a népiskola VI-ik osztályában is tanítani. Feladvány: jövő órára másolják le tanításomat s mutassák azt be. Tanulják meg s egyikük, a kit kiszólítottok el is fogja azt tanítani. Most pedig származtassuk le más úton is a gömb köbtartalmának számítására vonatkozó szabályt.

A henger köbtartalma = $a \times m$. De az alapkör, tehát a helyett írhatjuk $r^2 \pi$. Lesz:

$K = r^2 \pi \times m$. De $m = 2r$ -rel; lesz tehát:

$$K = (r^2 \pi) 2r. \text{ Végrehajtva a szorzást}$$

lesz: $K = 2r^3 \pi$. Vegyük ennek $\frac{2}{3}$ részét.

$\frac{2}{3}$ részt venni annyi, mint 2-vel szorozni, 3-mal osztani, lesz: $K = \frac{4r^3 \pi}{3}$ Ebből:

$$r = \sqrt[3]{\frac{K}{\frac{4\pi}{3}}} = \sqrt[3]{\frac{K}{\frac{12 \cdot 56}{3}}} = \sqrt[3]{\frac{K}{4 \cdot 19}}$$

Leszármaztatás a gömb felületének egyenlőségéből is. Gyakorlati alkalmazás.

Nem akarok több tantárgyból példákat felhozni. De hogy a természettudományok minden ága, a nyelvtan, a földrajz, szóval valamennyi tárgy bő alkalmat nyújt a tanítóképzői tanterv említettem alapelveinek szolgáltatára s így a gyakorlati-kiképzés elősegítésére, az tagadhatatlan.

Mikor tanítóképző-intézeti tanárrá lettem, a tanterv ama rendelkezését, hogy «a tanítóképezdei tanításnak a népiskolai tanítás előképeinek kell lenni» így fogtam fel. Tantárgyaimat — a hol arra alkalom kínálkozik — így kezelem. Nem tudom, a helyes úton járok-e? De megnyugtató az az eredmény, a mit növendékeimnél tapasztalok. A tantervben előírt anyagot minden egyes tantárgynál pontosan tudom elvégezni, a végeredmény színvonala egy hajszállal sem áll alább, mint ezt a tanterv megkívánja. Tanításom eme módjában nagyon könnyíti eljárásomat az, hogy népiskolai tanítóból lettem polgáriskolaivá, innen jutottam a tanítóképző-intézetbe. Azért is, nagyon helyén való a tanítóképző

tanárképzésre vonatkozó azon javaslat, hogy a tanítóképző tanár legalább két évi népiskolában teljesített működést tudjon felmutatni az elemi iskolai képesítésén kívül. A gyakorlati kiképzésnek egyik elengedhetetlen kelléke az is, hogy a szaktanárok sűrűn látogassák a gyakorlóiskolát, ismerjék gyakorlati alapon is jól, de jól a népiskolát.

Ezért helyes a gyakorlati kiképzésnek az az útja, hogy az egyes tantárgyak módszeres feldolgozása a szaktanárookra bízassék. Nem is lehetne ennél jobb intézkedést életbe léptetni. Annak a tanárnak szeretett gyermeke a szaktárgya. Behatóan tanulmányozta ezt, ha ismeri magasabb fokozaton, annal jobban ismeri elemeiben is. Ha ösmerős a népiskolával, az ott követendő tanítási módokkal, nyugodtan rábízhatjuk a módszeres feldolgozást is; nem fog a felhőkben járni, le fog tudni ereszkedni a gyermek gondolkodásához és nyelvezetéhez is.

A gyakorló-iskola vezető-tanítója minta-tanító, a gyakorló iskola tantervének pontos végrehajtója. Ő osztja be a IV-ed éves növendékeket csoportokba, jelöli ki ezek közül a tényleges tanítással foglalkozókat. Ő adja ki hetenként előre a tananyagot, nézi át s javítja az ide vonatkozó dolgozatokat, minta-leckéket. Tanítja a neveléstant s módszertant a III. osztályban a szaktanárok keze alá tartozó tárgyak kivételével. Tárgyának anyaga tehát a következő: I. *A népiskola szervezete.* Kisdedóv-intézet. Népoktatási intézetek. Középiszkolák, egyetemek. Szakiskolák. Különbféle szervezetű népiskolák: fiú, leány, vegyes osztott, osztatlan, félnapos iskola. Osztály- és váltakozó rendszer. Osztály és szaktanítás. Órarend, évi vizsgálatok. II. *Népiskolai nevelés.* a) *Az iskolai élet.* Iskolai rendtartás. Példaadás, szoktatás.

Felügyelet. Parancs és tilalom. Dicséret és feddés. Jutalom és büntetés.

Iskolai ünnepek és kirándulások. Ének. Tornázás.

Tanítás. 1. A tanítás anyaga (a tantárgyak). Az anyag elrendezése. A tantárgyak egymásra vonatkoztatása. A tanterv elvei. 2. A tanítástani eljárás (módszer): a) általános és részletes tanmenet; b) a tanításnak fokozatai, c) a tanításnak alakjai: szemléltetés, közlés, leírás, magyarázat, kifejtés, könyvnélkül való tanulás, ismétlés és begyakorlás. 3. Tanszerek, tankönyvek és helyes használatuk.

A beszéd- és értelemgyakorlatok. Írás-olvasás. Ezek módszeres feldolgozása. Olvasmánykezelés.

«*Az ismétlő iskola.* A tanításnak anyaga. A tanítási eljárás.» Magyar Tanítóképző. 1895. évf. 556. és 557. l.

A vezető-tanító a gyakorló-iskola osztályaiban felváltva folyton jelen van. Figyel, irányít. A bírálatokon részt vesz. Ő vezeti a II. o. növendékek gyakorló-iskolai hospitalását.

Az osztálytanítók tiszte a reájok bízott tanteremben folyton jelen lenni, felügyelni, örködni. A vezető-tanító utasításai s a részletes tanmenetek alapján, a tanító-jelöltekkel párhuzamosan haladva, minden órára lelkiismeretesen előkészülni, szükség esetén a tanítást átvenni azokon az órákon, melyeken a jelöltek nem lehetnek jelen, (mert hiszen a jelöltek csak heti 10 órában tanítanak) a rendes tanítást végezni. A jelöltek tanításairól beható és irányító bírálatot mondani.

Lássuk most tisztán a fentiek alapján a gyakorló-iskola szervezést s viszonyát a tanítóképző-intézethez, a két tanítói testület közös és összhangzásban levő munkásságát. Kik legyenek az osztálytanítók? Honnan kapják javadalmazásukat, mennyi legyen ez? Ez utóbbi kérdés tulajdonképen gordiusi csomó. Mert terveket alkotni könnyebb, mint megvalósítani azokat.

A gyakorlati-kiképzés főőre, ellenőrzője a képző-intézet igazgatója, mondjuk; mintegy kicsike tanügyi vármegyének főispánja. Utána jön a neveléstudományok tanára, a gyakorlati képzés intézője, kezében a képzés összes szálaival. Ha az igazgató a neveléstan tanára is, az említett két teendő egy kézben összpontosul. Ezután jó a szaktanárok munkája *főleg a próbatanítások terén*, a III-ik osztályban a gyakorló-iskolai tanterv keretén *kívül*; majd a gyakorló-iskola vezetőjének munkája *főleg a gyakorló-iskolai tanterv keretében* (munka s jogkörét már előbb részleteztem). Hozzá tartoznak részben a III. és egészben a IV-ed éves növendékek próbatanításai is. Az *osztálytanítók* a rájuk bízott tanteremben tanítanak a vezető tanító utasításai szerint járnak el, főleg azon dolgoznak, hogy a tanításban folytonossági hiány ne állhasson elő. A tanító növendékek által be nem tölthető órákat látják el, hézagokat töltenek ki, a gyakorló-iskolai tanterv megvalósítását szolgálják. Tehát önálló intézkedési joguk nincs, önálló munkásságot csak annyiban fejtenek ki, a mennyiben a rájuk bízott tananyagra a vezető utasításai s a kész tanmenet alapján jól elkészülnek és azt a hol s a mikor kell, el is tanítják; mondjuk másod-, illetve segédtanítói munkát végeznek, mintegy eszközök (bocsánat!) a kiképzés szolgálatában.

E terv szerint a tanítóképző-intézet és a gyakorló iskola egész tanítói személyzete bele van vonva a gyakorlati képzés szolgálatába. Közös munkát végez. Hogy a nagyszámú testület munkáját egységes irányú szellem hassa át, hogy munkája egységes, egyöntetű legyen, hogy egyik a másikat ne akadályozza, hogy még a részletekben se lehessen sem elvi eltérés, sem a kivitel módja ne ellenkezzék: erre alapul szolgálnak a közösen megállapított tanítási elvek, részletes tanmenetek. Ezek nyomtatásban folyton kéznél legyenek, tankönyvül használtassanak. Szolgálja az egységes kiképzést továbbá az év elején s minden negyedévben tartandó módszeres tanácskozmány, a hol is megállapítandó tárgyról-tárgyra a tanítási eljárás, a szaktanárok vezetése alatt álló próbatanítások sorrendje a III. oszt.-ban. Az egyöntetű eljárás megteremtését szolgálják ezenkívül a havi közös bírálatok. A soproni példa mutatja, hogy ha a kezdet nehézségein tulesünk, semmi sem zavarja többé a közös munkásságot, az egyöntetű képzést. A gyakorlati kiképzésnek ez a módja kielégítő s elfogadható eredményt mutat fel. A soproni gyakorló-iskolában ez idő szerint nincsenek osztálytanítók, mert erre fedezetet nem találunk. A gyakorló-iskola itt mégis két teremben van elhelyezve. A vezető tanító tehát hol az egyik, hol a másik teremben van jelen. Noha a vezető-tanító nincs is folyton jelen, a tanítás a legnagyobb rendben folyik le. Az iskola iránt oly nagy a bizalom, hogy a legintelligensebb szülők járattják ide gyermekeiket, még pedig úgy fiú-, mint leánygyermekeket egyaránt. Mutatja a jó eredményt az is,

hogy bár az egyház iskoláiban tandíj nincs, nálunk a magas tandíj daczára, annyi növendék (köztük elvétve közönséges polgári szülők gyermekei is) jelentkezik, hogy fel sem lehet valamennyit venni. A gyakorló-iskolai egész tanítást maguk a képző-intézeti ifjak végzik. A tanító növendékek azonban egészen magukra soha sem maradhatnak, mert jelen van a kijelölt bíráló és hospitáló. Mindkettő, de különösen az előbbi, mindenről számot tartozik adni. Tanácsosabb és megfelelőbb is volna, ha az osztály felügyelet nélkül soha sem maradna, azért is hoztam javaslatba az osztálytanítói állás szervezését.

Kik legyenek az osztálytanítók? A képző-intézet IV. osztályából kikerült, a tanítás terén kitűnően bevált fiatal okleveles tanítók. Ha az előző évben, mint növendékek heti 10 órai tanításban megállották helyöket, annyival inkább megállhatják mint osztálytanítók; mert most sem osztály-, sem képesítő vizsgálat nem áll előttük. Idejüket teljesen tisztük betöltésére fordíthatják. De meg is teszik, mert ez az állás kitüntetés; alkalmaztatásuk kihat még a képzőintézetre is. Előidézi majd a IV. o. növendékei között a nemes versenyt. A nemes ambíció hatalmas munkára ösztönző erő. Ezt az állást kellően be is töltik, mert otthonosak már az előző évről a gyakorló iskolában. Megfelelhetnek a reájuk bízott feladatnak, mert járt, lépésről-lépésre kimért úton kell haladniok, a vezető-tanító utasítása szerint készülniök. Alkalmaztatásuknak az a jó oldala is van, hogy szerény igényűek. Díjazásuk tehát, ha a segédtanítói fizetést valamivel meghaladja, teljesen ki is elégíti őket.

Fizetésük lehetne például 240 frt készpénz; az internátusban egy szobából álló lakás, ezért viszonzásul segédkezés az inspekció tartásában; étkezés az élelmezőben, ezért viszonzásul felügyelés. Az osztálytanítók egy pár évi alkalmaztatásuk után mintegy jutalmul jobb javadalmazásu önálló állásokra volnának kinevezendők.

A fenti szervezet szerint a gyakorlati kiképzésre fordítandó kiadási többlet volna $2 \times 240 = 480$ frt; ezt minden iskolát fentartó hatóság nagyobb megerőltetés nélkül elő is tudná teremteni.

Az osztálytanítóknak adandó lakás, étkezés az ő részükről tekintve a dolgot, szép javadalom; az iskola fentartó részéről pedig ott, hol amúgy is 80—120 tanulót látunk el, alig számottevő teher. A vezető tanító részére járuló rendszeres tanári fizetés élvezése a neveléstudományokból megszerzendő tanári minősítéstől tétetnek függővé. Ez tehát egyelőre még nem terhelné a költségvetést. Mai viszonyok között a javadalmazás illetén megvalósítása sem az államot, sem a felekezeteket nem érintené érzékenyen, mégis eljárnók vele a gyakorlati kiképzés színvonalának emelését.

Lássuk most a fenti alapon a gyakorlati kiképzésmódját osztályonként.
Gyakorlati kiképzés.

I. osztály. Hetenkint 0 óra.

II. osztály. Hetenkint 0 óra.

Azaz: a második osztály órarendjében a hospitálásra óra nem volna kijelölve, de a növendékek sorrendben folytonos egymásutánban egy-egy hetet töltenek a gyakorló-iskolában. Szemlélnék, erről jegyzeteket vezetnek. E jegyzetek inkább a nap, órák lefolyására szorítkoznak, a

tanított leczkék címeit, vázlatos menetét tartalmazzák. A tankönyvekben meglevő tananyagot másoltatni fölösleges. A hospitálók az étkező növendékek fogadásában, vetkőzésében, óráközi játszásban, a hazamennel előkészítésében is segédkeznek, illetve gyakorolják magukat. A hospitálást irányítja, a jegyzeteket ellenőrzi s átnézi a gyakorló-iskola vezető tanítója. — E tervezet szerint a hospitáló növendék egyhuzamban egy hetet veszít a képző-intézetben; de azután huzamos 10—15—20 heti idő alatt szakadatlanul látogathatja az órákat, a heti mulasztást helyre is pótolhatja. Az egy napi hospitálásból nem volna haszna, míg az egy heti tervszerűen eszközölt, jól irányított látogatás haszonnal járó előmunkálata a gyakorlati kiképzésnek.

III. osztály. Hetenkint 2 óra.

Gyakorlati-kiképzés a gyakorló iskolai tanterv, illetve tananyagbeosztás, tanmenet sorrendjén kívül; tehát a rendes tanításra zavarólag nem hathat.

A növendékek az év elején csoportokba osztva folytatják a múlt évben megkezdett szemlélést. Később tanításokat másolnak s azokat el is tanítják. Alapkisérletezésnél eleintén maguk az osztálytársak szolgálnak növendékül, majd a másolt tanítást a gyakorló iskola e célra elkülönített osztálya előtt tanítják el. A következő fokozat a növendékek önálló szárnypróbálgatása volna. Kellő előkészítés után minta-tanításokat készítenek, ezekből próbatanítást tartanak. A képzés eddigi részét a gyakorló-iskola vezető tanítója eszközli. A harmadik osztályban a tanév második felében kezdődnek a szaktanárok tüzetesebb munkája a gyakorlati kiképzés terén.

A képzőintézeti óratervben felvett rendes órákon tanítják a szaktanárok az egyes népiskolai tárgyak módszeres tanításának általános elveit. Ugyanitt történnék az egyes tárgyak népiskolai tananyagának módszeres feldolgozása is. Fontosabb, irányító tulajdonságú részekből a szaktanár tanítása után másolatokat, majd megfelelő utasítása nyomán önálló mintaleczkéket dolgoznak ki a növendékek, azokat a próbatanítási órákon a gyakorló-iskolában el is tanítják. A népiskola tantárgyainak módszeres feldolgozását apró részletekig keresztül vinni képtelenség, de még fölösleges is volna. A gyakorló-iskolai tanmenetek alapján tárgyalván az anyagot elejétől a végéig, minden amúgy is megbeszélés tárgyát képezi. A fontosabb részek minta-tanítások alakjában dolgoztatnak fel és taníttatnak itt-ott a képzőintézeti, főleg azonban a gyakorló-iskolai növendékek előtt. — Például teljesen a népiskolában követendő módon dolgozzuk fel a „2“-es tanítást. Ebből aztan elég is. Azt mondjuk: épen így kell tanítani a 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9-et. Ráutalunk az eljárásra, a fokként bővülő számtani körök összekapcsolására, az egyes körökben építendő egyszer egyre. Utalunk arra, hogy a tanmenet alapján mennyi óra jut egy-egy új szám tanítására. Mennyi időt kell felhasználnunk hogy 10-ig juthassunk. A „10“-es már újra mintaleczke tárgya. Így haladunk tovább, minden egyes tárggyal. A ki jó mintatanítást tud készíteni, például a kutyáról, — a krumpliról, — a kén- és gyufagyártásról, a történelem, a földrajz egy-egy órára való anyagáról, — megtudja azt csinálni más hasonló természetű tananyaggal is.

Azért is az egyes tárgyak természete és terjedelme szerint több, kevesebb időt is fordítunk módszeres feldolgozásokra. Ez alkalmat nyújt arra, hogy a szaktanárok előzetes megbeszélés alapján nem egy időben dolgozzák fel anyagaikat, hanem időrendi egymásutánban, így a próbatanítási órákon nem kerülnek összeütközésbe a különféle tárgyakból tartandó tanítások. A népiskolai vallásban, számtan, mértan, magyar nyelv feldolgozására *elég 5 hónap*, a többi tárgyra kevesebb, sőt egyesekére jóval kevesebb idő jut. A módszeres feldolgozást minden tárgyból a III. oszt. második felében okvetlen el kell végeznünk, hogy a leendő negyedéves növendékek a következő tanévben öntudatos munkát végezzenek a gyakorló iskola tantervének kerestülvitelében.

IV. osztály. Hetenkint $10 + 2 = 12$ óra. a) *Rendes tanítások a gyakorló iskolai tanterv kerestül vitelének szolgálatában.* Heti 10 óra. A növendékek annyi csoportra osztatnak, a hány teremben van a gyakorló iskola 6 osztálya elhelyezve. Minden csoport egy-két-három tantárgy tanításában vesz részt. A csoportok a számokra kijelölt tantárgyakat negyedévi időtartamra veszik át. Közülök tanításra kijelölt tanítók a tanítandó anyagot minta-leczkék alakjában hézagtalan egymásutánban dolgozzák fel. A csoport többi tagjai ugyanezt az anyagot, a mindig kéznél s nyomtatásban levő egész évre szóló részletes tanmenet alapján előzetes tanulmány tárgyává teszik, vázlatos leczkékké dolgozzák fel, s ennek alapján a tanítások alapos megfigyelésére utasíttatnak, hogy minden oldalú bírálattal adhassanak azokról számot. A negyedévi tananyag hézagtalan feldolgozására azért van szükség, hogy heti 10 órai tanítás mellett elkerülhetetlen az osztálytanítók tanítása is. Így a jelöltek, habár az osztálytanítók tanításain részt nem is vehetnek, egy negyedévi tananyag elrendezését, feldolgozását, tanítását sajátították el. A csoportok negyedévenként osztályt s tárgyat cserélnek, a tényleges tanítást végzők váltakoznak. Így egy év lefolyása alatt az iskola összes osztályaiban, jóformán az összes tárgyak tanításában vesznek részt; nyerneik eléggé kerek-egész gyakorlati kiképzést. A kijelölt tanítók a negyedév leteltével az általuk feldolgozott anyagból nyilvános vizsgálatot tartanak.

b) *Próbatanítások, heti 2 óra. A próbatanítások anyaga a gyakorló-iskola tantervének kivételébe nem illesztendő be.* Ezen órákon a növendékek főleg az osztatlan iskola vezetésében gyakorolják magukat. E célra fokozatosan több osztályt csoportosítunk össze. A próbatanításon valamennyi növendék jelen van. A tanítói eljárás különben olyan, mint a rendes tanító-órákon. A tanítások mindenikét a jelen levő összes növendékek bírálják, de e mellett a növendékek sorrendben kijelöltetnek első bírálókul, első hozzászólókul.

A próbatanítások után azonnal a tárgyalás következik úgy a III. mint a IV-ik osztályban. A próbatanításokat, — a szaktanárok módszeres feldolgozási idő tartama alatt általuk kijelölt tanítások kivételével, — a gyakorló-iskola tanítója vezeti. A rendes tanításokról hetenként egy órában a gyakorló-iskola személyzete tart bírálatot. Havonként egyszer a tanítóképző-intézet intézet teljes tanári s tanítói kara tart

közös bírálatot. E végből kívánatos, hogy a képzőintézet tanári kara mentől gyakrabban látogassa meg a gyakorló iskolát.

A tanításokról óráról órára a sorrendben kijelölt tanító-növendékek vezetnek jegyzőkönyvet, illetve rövid bírálatot. Ezek alapján tartatnak a heti, s havi bírálatok. A havi bírálatokon az igazgató elnököl, az előadói szerepet a gyakorló iskola vezető-tanítója végzi. — A bírálat eredménye jegyzőkönyvbe jó. A gyakorló iskolában negyedévenként tartandó nyilvános vizsgálat szintén megbírálás alá kerül. A gyakorlati kiképzés anyagát nem sorolom fel; azt a M. Tanítóképző 1895. évi X. füzetében közölt tanterv részletesen ismerteti amúgy is.

Nem tartozik szorosan értekezésem körébe, azért hát a gyakorlati kiképzés és a tanítóképző-intézeti tantervnek az előbb javasolt tervezetem következtében okvetetlen beálló egyeztetésével nem akarok foglalkozni. Csak annyit említek itt meg, hogy a gyakorlati kiképzés javaslatba hozott módon való eszközlése mellett a nevelés tudományoknál a következő változás állana be: az I., II., III. osztályokban az óraszám nem változnék, A III. oszt. anyagának java részét a gyakorló-iskola vezetője venné át; egyrésze pedig a szaktanárok kezébe jutna. S így a nevelés tudományok tanárának heti óra száma kettővel apadna, ezeket igen czélszerűen használhatná fel a gyakorló-iskola látogatására. A gyakorlati kiképzésre használandó 12 órából hat-ot délelőttre, hat-ot délutánra lehetne beosztani, a fennmaradt 3 délelőttöt és délutánt pedig a többi tárgyak tanítására kellene fordítani. A harmadik osztályban eszközrendő módszeres feldolgozások következtében a tananyag megfelelő részét a IV. osztályba lehetni felvinni.

Javaslat.

Szerveztessék a gyakorló-iskola és a gyakorlati kiképzés a következő alapon:

1. Minden tanítóképző-intézet a tanító növendékek kiképzése végett az intézettel szerves kapcsolatban álló hatosztályú elemi gyakorló-iskolával látandó el, melynek legalább két tanterme, egy vezető- és két osztálytanítója legyen.

2. A vezető-tanító a tanítóképző-intézetnek rendes tanára, ily minőségben rendeztessék javadalmazása is. A vezető-tanító a nevelés-tudományi tárgyakból tanári minősítést szerezzen.

3. Az osztálytanítók az intézetből kikerülő fiatal okleveles egyénekből választandók. A vezető tanító utasításai alapján segédtanítói munkát végeznek. Javadalmazásuk évi 240 frt készpénz, lakás s étkezés az internátusban, hol is felügyeleti tiszttel látandók el. ¹⁾

¹⁾ A fiatal tanítók alkalmazását csak átmeneti intézkedésnek vélem. Főleg olcsóságuk (bocsánat e kifejezésért) az, a mi alkalmaztatásuk javaslatba hozására kész. Tudom, hogy sokkal megfelelőbb, helyesebb mód volna gyakorlottabb rendes tanítókat alkalmazni, a mi természetesen jóval több kiadást is vonna maga után. Tudom, hogy a segéd-tanítói intézmény sok álláscsereére adna alkalmat. De átmeneti intézkedésnek az ajánlottam módozat is fejlődést jelentene, tehát jobb volna a mainál. Ha osztálytanítókül ren-

4. A gyakorlati kiképzés próba- és rendes tanításokból álljon. Az előbbi órák anyaga a gyakorló-iskolai tantervbe nem illesztendő be. Próba tanításokra a III. osztályban 2, a IV. osztályban is 2 óra fordítandó. A negyedéves növendékek heti 10 órán át tanítanak a gyakorló-iskolai tanterv megvalósításának szolgálatában.

5. A képző-intézeti III. osztályban a nevelés tudomány tanítása, — a szaktanárokat illető szaktárgyak módszeres feldolgozása körébe nem eső rész kivételével, — a gyakorló-iskola vezető tanítójára ruháztassék. Ő legyen a gyakorló-iskola központja, itt illetve a gyakorlati kiképzés terén nagyobb s önállóbb intézkedési joggal ruháztassék fel az eddiginel.

6. A IV. osztályú növendékek csoportokba osztva negyedévi tartamon át tanítsanak 1—2—3 tárgyat. A negyedév elteltével tanításuk eredményét nyilvános vizsgálaton mutassák be. A csoportok negyedévenként osztályt és tárgyat cserélnek, nemkülönben a kijelölt tanítók is váltakoznak úgy, hogy minden egyesre sor kerüljön.

Értekezésem végéhez jutottam. Érzem parányi voltomat a nagy s fontos kérdéssel szemben. Tudom, hogy merész lépés volt tőlem anynyi jelesek után tollhoz nyúlni. Mentse bátorságomat az, hogy a „Magyar Tanítóképző“-vel szemben kötelességet teljesíttem. Igéretem kötött, azt váltottam be. Szerényke munkám alapjául a soproni tanítóképző-intézet gyakorlati-kiképzése szolgált, hozzáadva saját tapasztalataimat, nézetemet, javaslatomat. Azért is, ha csak parányival sikerült e soraimmel a gyakorlati kiképzés ügyét tisztáznom, előmozdítanom, nem az én, de azon intézet érdeme, melyet szolgálni osztályrészemül jutott.

Sopron

Simkó Endre

Az ifjusági segélyző egyesületek.¹⁾

A) *Határozati javaslatok az ifjusági segélyző egyesületek szervezetére vonatkozólag.*

I. Általános határozmányok.

1. Az ifjusági segélyző-egyesületek *nevelői* célja, hogy a tanulók humanismusra, áldozatkészségig menő kartársi szeretetre neveltessenek, s hogy az önsegélyzés erkölcsi motivumán alapuló ezen társulat által, már tanuló korukban részesei legyenek azon jótékony hatásoknak, melyek a nemes célzatú s jól vezetett egyesületi életből, úgy az egyesekre, mint az összesre kihatólag jelentkezni szoktak; *gyakorlati* célja,

des tanítókat alkalmazhatnánk, a vezető-tanítói állás el is maradhatna. Az osztály-tanítók közül az egyik, a ki a neveléstudományokból okvetlen tanári, — a mai viszonyok szerint polgáriskolai, — képzéssel birna, tanítaná a III. osztályban előbb jelzett alapon a nevelést, illetve a módszertant. A képzés egyöntetűségét biztosítaná az igazgató, a nevelés tudományok tanára, — helyesebben a módszeres konferenciák s a közösen megállapított tanítási elvek, részletes tanmenetek alapján az egész tanári kar. Az osztály-tanító teendője ez esetben a jelzett vezető-tanítóéval volna egyenlő.

¹⁾ A választmány f. é. júniusi ülésén előterjesztette: *Sztankó Béla.*

hogy a segélyezésre szorult tagjain, ha arra érdemesek, pénzbeli adománnyal, (igen kivételes esetekben pénzbeli kölcsönnel) segítsen.

2. Kívánatos, hogy ily czélzattal ifj. segélyző-egyesület minden hazai tanítóképzőben szerveztessék.

II. Az egyesület tagjai.

3. Az egyesület *rendes* tagjai az intézeti tanulók, kik a belépés alkalmával *egy isk. évre* meghatározott összegű tagsági díjat fizetnek be. A belépés nem kötelező, de az ifjuság közszellemét oda kell irányítani, hogy minden tanuló erkölcsi kötelességének tartsa a belépést. A tagság egy évre szól s így az egyesület minden évben újra megalakul.

4. Az intézet igazgatója s a tanárkar képviselője, az egyesületnek *hivatalos* tagjai; ezeken kívül mások alapszabály szerint meghatározott kötelezettségek s jogok mellett az egyesületnek csakis *alapító*, vagy *pártoló* tagjai lehetnek.

III. Az egyesület tisztviselői.

5. Az igazgató az egyesület *tiszteletbeli elnöke*, kinek működése az egyesület megalakulásánál s az egyesületi év befejeztével nyer kifejezést (l. közgyűlések.)

6. A tanárkar évről-évre képviselőt küld ki kebeléből, ez a tanár-*elnök*, kinek mindenben a vezetőt, az ügyvivő elnököt s azonkívül az egyesületi élet minden mozzanatánál az ellenőrt megillető hatásköre van.

7. Az ifjuság választott tisztviselői: az *ifjusági elnök*, ki tisztjében annyi önállósággal ruházható fel, a mennyi a tanárelnöknek imént meghatározott természetes hatáskörével összeegyeztethető; a *pénztáros*, kinek működését illetőleg intézményszerű biztosítékok alkotandók arra nézve, hogy az ezen tiszttel megbízott ifju erkölcsi botlásnak kitéve ne lehessen, másfelől, hogy még felületesség vagy tévedés által származott hibából se szenvedjen kárt az egyesület; választott tisztviselő végül a jegyző.

IV. Az egyesület vagyona.

8. Az egyesület vagyont teszik: az alapítványok, adakozások, tagsági díjak, a hangversenyek, multságok stb. jövedelmei. Óhajtandó volna, ha az illetékes fentartó hatóság is segélyezné az egyesületet évenként bizonyos összeggel.

9. E vagyomból *a) alapítókét* képeznek: az alapítványok, a pártoló tagok díjai s az egyesület javára rendezett multságok jövedelmének, nemkülönbén az adakozóknak 50⁰/₀-a, valamint az előbbeni évről fennmaradt, különben kiosztásra szolgáló pénzmaradvány;

b) segélytőkét képeznek: az azon évi rendes tagok díjai, a multságok jövedelmének s az adakozásoknak 50⁰/₀-a s az alaptőke azon évi kamatai.

10. Az alaptőke, valamint ideiglenesen a segélytőke is mindenkor biztos kamatozásra helyezendők el. (Értékpapírok, postatakarékpénztár stb.)

V. Az egyesület ügyvitele.

11. Az egyesület az isk. év elején az *I. rendes közgyűléssel* megalakul, ha a növendékek létszámának, legalább 50⁰/₀-a tagul jelentkezik. Ellenkezőleg az egyesület azon évben szünetel. Ezen közgyűlés tárgyai: a) tisztviselők választása, b) intézkedés a választmány megalakítására nézve. Ezen közgyűlésnek elnöke az igazgató.

12. A *választmány* évfolyamonként választott 3—3 tagból s a tisztviselőkből áll. A segélyek adományozása, a számadások ellenőrzése, a vagyon gyarapítására vonatkozó intézkedések, általában az egyesület ügyeinek gondozása a választmány feladata. A választmány határozatképessége úgy állapítandó meg, hogy az üléseken a választmány legnagyobb többsége mindig jelen legyen. Az elmaradók távollétüket igazolni tartoznak.

13. Az egyesület jótékony működése főképp a *segélyezésben* nyilvánul, melynél gondoskodni kell arról, hogy a segély valóban az arra érdemesnek nyújtassék. Csak kivételesen adható *kölcsön*, melyet illetőleg biztosítékok alkotandók arra nézve, hogy a tanuló szüleinek, vagy törvényes gyámjának tudta, beleegyezése és jóállása nélkül kölcsönt ne vehessen s hogy az egyesület meg ne károsodjék. A kölcsön a lejáratí időig kamatnélküli.⁴

14. Az isk. év végén az igazgató (tisztlethebeli elnök) elnöklése mellett megtartandó a II. (záró) közgyűlés, melynek főtárgya az egyesület évi működésének elbírálása s a pénztáros felmentése.

15. A záró közgyűlés után az egyesület összes vagyona s iratai őrizet végett az igazgatónál helyezendők el.

VI. A felügyelet.

16. Az egyesület a tanárkar felügyelete alatt áll, mely ezen felügyeletet a kebeléből kiküldött képviselő (tanár-elnök) által gyakorolja. Minden határozat, jegyzőkönyv, meghívó, kiadvány, nyugtatóvány és ellennyugtatóvány, jelentés, levél stb. csak az ő hozzájárulásával (aláírásával) érvényes. A mihez ő hozzájárulását nem adhatja, az az ügy — a teljes választmány többségének kívánságára — döntés végett a tanárkarhoz terjesztetik fel. Részt vesz a pénzkészlet őrzetében.

VII. Alapszabályok.

17. A fentebbi határozmányok alapján *alapszabályok* szerkesztendők, melyeket a közgyűlés hoz, a tanárkar elfogad vagy módosít, s a vall. és közoktatásiügyi miniszter hagy jóvá. A módosítások ugyanezen úton jönnek létre.

18. Az alapszabályokban a következők foglaltatnak:

- I. Az egyesület címe és pecsétje.
- II. Az egyesület célja.
- III. Az egyesület tagjai; azok jogai és kötelességei.
- IV. Az egyesület képviselői, azok hatásköre.
- V. Az egyesület vagyona.

- VI. Az egyesület ügyeinek vitele. Köz- és választmányi ülések.
 VII. A felügyelet.
 VIII. Az egyesület feloszlása s a jóváhagyási záradék.
 Kelet, az igazgató aláírása. Jóváhagyás.

B) *Minta az alapszabályokhoz.*

A budapesti állami elemi iskolai tanítóképző ifjusága segélyző-egyesületének alapszabályai nyomán.

I. Az egyesület címe. 1. §. Az egyesület címe: «Az X.-i tanítóképző ifjúságának segélyző-egyesülete.» E felirattal látandó el az egyesület pecsétje.

II. Az egyesület célja. 2. §. Az egyesület célja a segélyezésre szorult tagjain, ha arra érdemesek, pénzbeli adománynyal, kivételes esetekben pénzbeli kölcsönrel segíteni.

III. Az egyesület tagjai, azok jogai és kötelességei. 3. §. Az egyesület tagjai alapítók, pártolók és rendesek.

4. §. Alapító tag lehet, ki az egyesület tőkéjét egyszersmindenkorra legalább 20 koronával gyarapítja. Azon alapító tagok, kik az egyesület tőkéjének gyarapításához 1000 (ezer) koronával, vagy annál nagyobb összeggel járúlnak, adományaikhoz a felajánlás alkalmával — az egyesület céljainak határai között — a hova fordításra nézve felteteleket köthetnek; különben az adományok fölötti intézkedés a választmány hatáskörébe tartozik. A 100 koronás, vagy ennél nagyobb alapítványok az illető alapítók nevét viselik.

5. §. Pártoló tag lehet, a ki évenként 4 korona pártoló tagsági díjat fizet.

6. §. Az alapító és az az időszerinti pártoló tagok nevei az évi kimutatásokban mindenkor közlendők.

7. §. Rendes tag lehet a tanítóképző minden rendes növendéke, ki az évi 2 korona tagsági díjat az egyesületbe való belépés alkalmával az egyesület pénztárába befizeti.

8. §. Minden tagnak egyenlően van joga a közgyűlésen tanácskozni, indítványozni és szavazni. Az indítványok a gyűlés előtt 3 nappal az elnöknek írásban beterjesztendők. A választmány megalakulásánál a rendes tagok választók és választhatók.

9. § Minden tag köteles az alapszabályoknak magát alávetni.

IV. Az egyesület tisztviselői. 10. §. Az egyesület tisztviselői: a tiszteletbeli elnök, a tanár-elnök, az ifjusági elnök, a pénztáros és a jegyző.

11. §. Tiszteletbeli elnök az intézet igazgatója vagy annak hivatali helyettese. A tanár-elnököt a tanárkar évről-évre küldi ki a rendes tanárok sorából.

12. §. Az ifjusági elnök általános, a pénztáros és a jegyző viszonylagos szótöbbséggel választandók a rendes tagok sorából, még pedig úgy, hogy az ifjusági elnök mindig a végző osztályból, a többi választott tisztviselő a 2 felső osztályból választassék.

A tisztviselők választásáról szóló jegyzőkönyv, a tanárkarnak jóváhagyó tudomása végett, mindenkor bemutatandó.

13. § A tiszteletbeli elnök a közgyűléseket egybehívja s azokon elnököl. A tanárelnök képviseli az egyesületet, vezeti annak ügyeit, összehívja a választmányi gyűléseket s azokon elnököl; felügyel az alapszabályok megtartására, az egyesület vagyonának kezelésére, a tisztviselők tevékenységére; szavazattal csak akkor bír, ha a szavazatok egyenlően oszlanak meg; hitelesíti a jegyzőkönyveket, a hivatalos iratok csak az ő aláírásával válnak érvényesekké; bármikor átvizsgálhatja vagy átvizsgáltathatja a pénztárt s annak rendben nem találása esetén, a pénztárost, a további eljárásig, hivatalától felfüggesztheti s erről a tanárkarnak jelentést tesz.

14. §. Az ifjusági elnök helyettesíti a tanárelnököt, a 35. §-ban foglalt megszorításokkal.

15. §. A pénztáros kezeli az egyesület pénzeit, a tanár-elnök utalványaira kifizeti az utalványozott összeget s a tanár-elnök által láttamozott ellennyugtatványok mellett bevetelezi a befizetéseket. A pénztár állásáról minden gyűlésen beszámol a választmánynak.

16. §. A pénztáros tartozik szüleitől vagy gyámjától kiállított jótállási nyilatkozatot nyújtani be, melyben az illetők minden, a gyámoltjuk kezeléséből eredhető károkért felelősséget vállalnak. A pénztáros megválasztása csak akkor válik végérvényessé s hivatalába is csak akkor léphet be, ha e nyilatkozatot benyújtotta. A míg a megválasztott pénztáros az említett nyilatkozatot be nem mutatja, addig a pénztárosi teendők ellátása módozatairól az igazgatóság gondoskodik.

17. §. A jegyző vezeti a gyűlések jegyzőkönyveit s viszi az egyesület levelezéseit, ez utóbbiakat mindenkor a tanár-elnök ellenjegyzése mellett. A gyűlések jegyzőkönyvei az időnként kiküldött 2 jelen volt tag s az elnök által hitelesítettnek.

18. §. Minden tisztviselő díj nélkül viseli hivatalát, az egyesület csupán a hivatalos ügyvitelhez szükséges szerelvényekről gondoskodik.

V. Az egyesület vagyona. 19. §. Az egyesület vagyonát képezik: az egyesület alakulásakor begyűlt összeg, az egyesület tulajdonát tevő alapítványok, adakozások, a tagsági díjak és a segélyegyesület javára rendezett mulatságok, matinék és estélyek stb. jövedelmei.

20. §. A befolyó összegből tőkésítendő:

a) az alapító és pártoló tagok által befizetett összegek;

b) az egyesület javára rendezett mulatságok, matinée-k, estélyek stb. jövedelmének, valamint az egyesület részére tett adományoknak 50⁰/₀-a.

c) az egyesület alakulásakor (l. a 19. §.) befolyt összegek, valamint az évenkénti alakuló közgyűlésig az előbbi évről netán fenmaradt s különben kiosztásra szolgáló pénzmaradvány. (l. a 22. §)

22. §. A takarékpénztárba ideiglenesen különkönyvre helyezendő el s adományokul vagy (kivételes esetekben) kölcsönökül kiadhatók:

a) az azon évi rendes tagok díjai;

b) az azon évben tartott mulatságok, matinée-k, estélyek stb.

tiszta jövedelmének, valamint az egyesület részére tett adományoknak 50⁰/o-a.

c) a tőkésített összegek azon évi kamatai.

VI. Az egyesület ügyeinek vitele. 23. §. Az egyesület ügyeit a közgyűlés és a választmány viszik.

24. §. Az iskolai év elején, az egyesület megalakulása előtti időben, a tagsági díjak beszédésének módozatairól az igazgatóság gondoskodik. Ha ekkor a tanítóképző növendékei létszámának 50⁰/o-ánál kevesebb jelentkeznék, azon évben az egyesület nem alakul meg.

25. §. A közgyűlés hatásköre kiterjed az egylet tisztviselőinek ellenőrzésére, a hozzá utalt választmányi határozatok elfogadására vagy módosítására, a választmány működési irányának kijelölésére. A közgyűlés határozatképességére a tisztviselőkön kívül, legalább 15 tag jelenléte szükséges. A közgyűlésre az egylet alapító és pártoló tagjai körlevél, rendes tagjai az intézet hirdető tábláján kifüggesztett meghívás által — legalább egy héttel a gyűlés előtt — hivandók meg. Ha az első ízben összehívott közgyűlés határozatképtelen volna, a második gyűlésen a jelenlevők, tekintet nélkül számukra, határozatképesek.

26. §. Évenként 2 rendes közgyűlés tartandó; az iskolai év elején alakuló és az iskolai év végén záró közgyűlés.

a) Az alakuló közgyűlés tárgyai: a tisztviselők megválasztása, esetleg a választmány működési irányának kijelölése s az előbbi közgyűlés által elébe utalt ügyek.

b) A záró közgyűlés tárgyai: a választmány és pénztáros évi működésének elbírálása.

27. §. Legalább 15 tag írásban beterjesztett kívánságára az elnök rendkívüli közgyűlést hív össze.

28. §. A záró közgyűlés után az egyesület ügyeinek intézéséről a tanárelnök gondoskodik.

29. §. A választmány az elemi iskolai tanítóképző-intézet egyes évfolyamaiból viszonylagos többséggel választott 3—3 tagból és a tisztviselőkből áll.

A választmányi tagokat az egyes osztályok az elnök által az alakuló közgyűlésen kiküldött választási elnökök elnöklété alatt egy évre választják. Választmányi gyűlés évenként legalább 5-ször tartandó.

30. §. A választmány hatáskörébe tartozik a segélyért benyújtott kérvények tárgyalása, segélydíjak adományozása, az egyletbe az iskolai év folyamán belépni szándékozók felvétele, az egyleti vagyon kezelésének ellenőrzése, az annak gyarapítására vonatkozó intézkedések, a pénztárnok számadásának évenkénti, s ha szükséges, időközben is rendkívüli megvizsgálása. A választmány felénél több tag jelenlétében határozatképes.

31. §. A választmány által adományozott segély lehet szükségességgel való ellátás, pénzbeli adomány, vagy kamat nélküli kölcsön. A segélyezés iránti kérvényekbe világosan kiteendő a segély neve, célja, s az okok, melyeknél fogva a kérelmező a segélyezést igénybe venni kénytelen. Az elnökségnek kötelessége a segélyösszeg hovaforfítására

nézve kellő módon tudomást szerezni, Kölcsön csakis a kérelmező szüleinek vagy gyámjának tudtával és beleegyeztével adható; a kölcsönért beadandó kérvényhez ilyen tartalmu nyilatkozat mindig melléklendő; a kölcsönről adott kötelezvényt a kérelmező szülője vagy gyámja írja alá, mint jótálló. Az aláírást két tanúnak kell igazolnia.

32. §. A segítyezés iránti kérvények a gyűlés előtt a jegyzőhöz nyújtandók be.

33. §. Ha az adós a kölcsönt, a beleegyezésével kitűzött határidőre nem fizeti vissza, tartozása adománynyá nem változtatható; ilyen esetben a visszafizetésre a jótálló mindenkor felszólítandó. Ha a kölcsön a felszólítás után egy hónappal a jótálló által sem fizettetnék vissza, a lejárat napjától a visszafizetés napjáig számított időre a tartozás után 5⁰/₀-os kamat fizetendő.

VII. Felügyelet. 34. §. Az egyesület a tanárkarnak közvetlen felügyelete alatt áll.

35. §. A mely gyűlésen az ifjusági elnök elnököl, azon a tanárkar képviselője is jelen van. Ily gyűléseken érvényes határozat csak a tanárkar képviselőjének hozzájárulásával hozható. A hozzájárulás kifejezést nyer abban, hogy a tanárkar képviselője a jegyzőkönyvet aláírja; ha hozzájárulását megtagadja, az ügy döntés végett a tanárkar elé terjesztetik; ezen ügyekről a legközelebbi választmányi ülésen mindig jelentés teendő. Az ifjusági elnök szükség esetén a tanárkar képviselőjének hozzájárulásával a gyűlést feloszlathatja; a tanárkar képviselőjének kivására pedig köteles azt feloszlatni. A tanár-elnök ilyen minőségben szintén a tanárkar képviselője.

36. §. A pénztár kettős zárral ellátott szekrényben helyezendő el; az egyik zár kulcsa a tanár-elnöknél, a másik záré a pénztárosnál van. A nyugtatványok és ellennyugtatványok, csak a tanár-elnök ellenjegyzése által válnak érvényessé.

VIII. Az egyesület feloslása. 37. §. Ha az egylet működése részvéthiány (l. 24. §) vagy egyéb okok miatt egyidőre megszűnnék, minden pénzbeli vagyona takarékpénztárba teendő s ujjabb működéseig megőrzendő; ha pedig az egylet végleges feloslása válnék szükségessé, ez esetben a feloslást kimondó közgyűlésen a tagok ²/₃-ának jelenléte szükséges s e közgyűlésnek ²/₃ résznyi többsége mondhatja ki a feloslást. Ha az első ízben összehívott közgyűlés a tagok elmaradása miatt határozatképtelen volna, akkor az egy hó leforgása alatt második összehívott közgyűlés a megjelent tagok számára való tekintet nélkül általános szótöbbséggel érvényesen határoz. A feloslást kimondó közgyűlés viszonylagos szótöbbséggel határoz az egyleti vagyonnak valamely népoktatási célra való fordítására nézve. Az egylet feloslására s vagyonának hovafoordítására vagy az alapszabályok módosítására vonatkozó határozatok foganatosítás előtt a tanárkar s illetőleg az igazgatóság útján, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz jóváhagyás végett felterjesztendők.

38. §. Ha az egylet az alapszabályokban kijelölt célját meg nem tartana s hatáskörén túllépne, vagy további működése, akár az állam,

akár az egyleti tagok erkölcsi, vagy vagyoni érdekére nézve káros volna, a m. kir. kormány által haladéktalanul felfüggesztetik s ellene szabályszerű vizsgálat indíttatik.

Kelet. Igazgató aláírása. Az intézet pecsétje. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter jóváhagyása.

Közli: *Sztankó Béla.*

Az 1900. évi állami költségvetés.

A magyar állam az 1900. évben kerek szám: 40 millió koronát költ közművelődési czélokra a vallás- és közoktatásügyi tárca keretében. Ha az ország közműveltségi szükségleteit tekintjük, ez összeget elégtelennek kell tartanunk. Azonban el kell ismernünk azt is, hogy az utolsó években a közoktatás ügye rohamosan haladt előre. Az 1890-dik évben az egész közoktatási költségvetés 15 millió koronát tett. Ezen idő óta tehát a közoktatási kiadások $2\frac{1}{2}$ -szeresökre emelkedtek. Píllantsunk vissza 1870-re. Harmincz évvel ezelőtt az egész közoktatás költségvetése nem egészen 4,5 millió koronát tett ki. A jövő évben *csupán az állami elemi népiskolákra* költ annyit (4,5 millió koronát) a magyar állam, mint azelőtt harmincz évvel az egész közoktatásra. El kell ismernünk azt is, hogy leggyorsabb a haladás 1895 óta. Ekkor a kiadások még mindig csak (nem egészen) 24 millió koronára rúgtak. *A közoktatási tárca kiadásai tehát az utolsó öt év alatt annyival emelkedtek, mint az előtt huszonöt esztendő alatt összesen.* Tudnunk kell ezt, hogy láthassuk az utolsó fél decennium szédítően gyors haladását. Igaz, hogy ennek oka abban is van, hogy a vagyonban és műveltségben meggyarapodott magyar nemzet a műveltség katékony erejének tudatára ébredt; de nem volnánk méltanyosak, ha nem ismernők el, hogy e példátlanul gyors haladás dr. *Wlassics Gyula* jelenlegi vallás- és közoktatásügyi miniszter nevéhez fűződik, a ki azelőtt öt évvel, nem közönséges becsvágygyal vette át a közoktatási tárca vezetését s azóta közoktatásunk majd minden mezején eleven fejlődést tapasztalunk.

A pontos számadatok a következők:

A vallás- és közoktatásügyi tárca rendes és rendkívüli kiadásainak, beruházásainak összege 1900-ra kitesz *40,770.558 k.-t*; a szaporulat a jelen évhez képest: *5,787.274 k.* fenti összegből a közoktatás ellátására irányzott *rendes* kiadások összege, nem számítva a nyugdíjakat s a kölcsönök törlesztésére irányzott összegeket, kitesz: *29,410 052 k.-t*, a mi a mostani évhez képest *3.187,524 k.* szaporulatnak felel meg.

A rendes és rendkívüli bevételek főösszege *9,780.752 k.* a jelen évinél *2,494.218 k.-val* több.

Központi igazgatás.

Az 1900. évre előirányoztak 874.269 kt. a többlet a folyó évhez képest 97.161 k. E többlet nagyobb része: 65.961 k. a személyi járandóságokra esik. A teendők rendkívüli felszaporodása miatt szükség van a személyzet szaporítására. A teendők ellátása végett több tanfelügyelő

teljesít középponti szolgálatot, a kik közül «főleg kettő, olyannyira nélkülözhetetlenné tette magát, hogy a központban való állandósításuk a szolgálat érdekéből kívánatos». E célból egy osztálytanácsosi és egy titkári állást fognak a miniszteriumban rendszeresíteni.

Az eddig egyesített tanítói és tanári nyugdíjosztályt ketté fogják választani s hogy ez keresztülvihető legyen, egy új titkári, valamint egy számvevőségi aligazgatói állást szerveznek. Egyáltalán a miniszterium segédhivatali és számvevőségi hivatali karát szaporítják.

Rendkívüli kiadás czimén igen érdekes tétel szerepel e rovatban. Londonban az 1898. évben tartott II. nemzetközi bibliographiai kongresszus azt határozta, hogy a Royal Society tekintélye alatt a matematikai és a természettudományok terén kiadott irodalom nemzetközi anyaga egy mindent felölelő katalogusba foglaltassék. E munkát egy Londonban székelő és nemzetközi központi iroda fogja végezni, a melynek költségeit a külföldi államok fogják fedezni. Magyarország részéről 2400 kt ajánlottak fel e célra.

Az *Országos Közoktatási Tanács* költségei 30.000 kt tesznek ki, a mely összeg csak 600 k. emelkedést jelent.

Egyetemek.

A budapesti tudományegyetem szükségleteire előirányoztak 2,400.412 kt, 544.658 k.-val többet, mint a folyó évre. Az egyetemnek csupán a személyi jarandóságai 354.638 k-val fognak emelkedni. Ez a nagy szaporulat leginkább onnan származik, hogy a tanárok tandíj-jutalékait ezentul az állampénztárból fogják fedezni. A tanárok fizetését javítani fogják oly módon, hogy a 600 k. ötödéves korpótlékot 800 k.-ra emelik, továbbá a harmadik korpótlék esedékességével a 1600 k. lakáspénzt 2000 k.-ra javítják. Ezek a javítások összefüggnek a tanpénzek új szabályozásával. Az orvosi karon két nyilvános rendkívüli tanszéket álltanak.

A *kolozsvári Ferencz József-egyetem* költségeire 901'822 k.-t irányoztak elő, a mi 119'970 k. többletet jelent. Az állam a kolozsvári egyetemi tanárok fizetését ép oly módon fogja javítani, mint a budapestiekét. Megjavítja lakpénzét s 600 k. ötödéves korpótlékukat 800-ra emeli. A kolozsvári egyetemen is álltanak fel egy új nyilvános rendes tanári tanszéket a bölcsészeti karon, az ábrázoló mértan tanítására. Megemlíjtjük még, hogy az egyetemmel kapcsolatos Karolina-kórházat a jövő ében átadják rendeltetésének s megkezdik egy kórház építését elmebajosok számára.

A *József-műegyetem* költségeire 691.604 k.-t irányoztak elő, a mi 65.262 k. emelkedést jelent. A műegyetemi tanárok fizetését úgy fogják rendezni, mint a tudomány-egyetemiekét.

A *budapesti középiskolai tanárképző-intézetre, a vele kapcsolatos gyakorló főgimnáziumra és az Eötvös-kollégiumra* 198.024 k.-t irányoztak elő, csak 17.318 k.-val többet, mint a megelőző évben. Az Eötvös-kollégium internátusát bővítik. Egyébként figyelemre méltó újítások nem fordulnak elő.

Középiskolák.

Az állami gimnáziumokra előirányoztak 1 837.941 k.-t, 131.461 k.-val többet, mint az előző évre. A többlet nagy része: 114.661 k. a személyi járandóságokra esik.

A miniszter az igazgatókra nézve az 1893. évi IV. t.-cz. rendelkezéseit teljesen végrehajtotta. Gimnáziumaink erőteljes fejlődésére jellemző, hogy a jövő évben az igazgatói állásokat 1-gyel, a rendes tanáriakat 34-gyel, a helyettes tanáriakat 13-mal fogják szaporítani; összesen 48 új állás lesz betöltendő a gimnáziumokban. Érdekes, hogy a miniszter a jövő évben mindenütt életbe szándékozik léptetni az új középiskolai tanterv azon intézkedését, hogy az eddigi tanórákon kívül mindenik osztálynak még egy kötelező *játékdélutánja* is legyen. E miatt a rendkívüli tornatanárok fizetését felemléi.

A balassa-gyarmati polgári iskolát, a város és a megye anyagi hozzájárulásával, főgimnáziummá alakítják át. A miniszter szerint, Balassa-Gyarmaton állami szempontból fontos szerepe lesz a főgimnáziumnak, mert a nyelvhatáron az állam nyelvének terjesztését előmozdíthatja.

Figyelemre méltó intézkedései lesznek még a miniszternek: a középiskolai szabályrendeletek gyűjteményét kiadja; a művészeti oktatás fejlesztése végett középiskolák számára művészettörténeti gyűjteményeket létesít; a művészettörténeti előadásokat tovább is fentartja, sőt a vidékre is kiterjeszti; magyar-olasz és olasz-magyar szótárt készített; a középiskolai ifjúság számára olvasmányokat ad ki.

Az állami reáliskolák költségei 1,587,317 k.-t fognak kitenni. A költségzaporulat mindössze 34 891 k. Reáliskoláink fejlődése messze elmarad a gimnáziumok mellett. Mig az utóbbiakban közel 50-nel szaporítják a tanári létszámot, addig a reáliskolákban csak 3-mal. Mindazáltal megtörténik az a ritkaságszámba menő eset, hogy a miniszter új reáliskolát állít fel. A zsolnaiak algimnáziumukat főgimnáziummá kérték kiegészíteni; a miniszter azonban tekintettel arra, hogy Zsolna az északnyugati felvidéknek kereskedelmi és gyáripari góczpontjává fejlődött, az algimnáziumot főreáliskolává alakítja át.

A felekezeti, törvényhatósági és községi középiskolák segélyezésére a jövő évben már 1,228.800 k.-t fognak fordítani, 111.400 k.-val többet, mint a folyó évben. A miniszter ezen összeg felvetelét általában a következőkkel indokolja:

«A felekezeti és községi középiskoláknál az 1883. évi XXX. t.-cz. 47. §-ában gyökerező állami segélye egyike azoknak a törvényadta eszközöknek, melyekkel a középoktatás területén a legnagyobb eredményeket lehetett elérni a lefolyt 16 év alatt. Az idetartozó középiskolák fentartói, a magok erejére utalva ma már messze elmaradtak volna az állami középiskolák színvonalától, sőt nem kis részök kétségkívül feloszlott volna. A törvényhozás bölcs előrelátással megadta a módot, melylyel e középiskolák jogviszonyainak érintetlenül hagyása mellett is lehetséges volt tanáraink javadalmazását fokozatosan emelni, a tanári állásokat szaporítani, a felszerelést gyarapítani s az intézeteket egy országos és egységes mérték szerint rendezni. Éppen ezért méltányolva az állami segélynek az általános

tanulmányi állapotra is visszaható rendkívüli jelentőségét, a jövő évre is a megkezdett uton kellett tovább haladnom s a lehetőség szerint a végleges rendezés keretét szem előtt tartanom. Nem kevesebb, mint 62 felekezeti, községi stb. középiskolának lesz már részint rendes, részint rendkívüli fentartási állami segélye az 1900. évi előirányzatomban.»

A rendes segélyezéseken kívül, illetőleg azok helyett az állam *beruházási segélyeket* is ad a felekezeti s községi középiskoláknak s ezen a czímen 16 középiskola számára 204.000 k.-t vettek fel a költségvetésbe, úgy, hogy a felekezeti s községi középiskoláknak a jövő évben nyújtandó segélyek *1,432 800 k.* tetemes összeget fognak kitenni!

A miniszter a felekezeti s községi középiskolák segélyezése terén a politikáját a jövő évben is erélylyel szándékozik folytatni: 13 középiskola fentartóival folytat tárgyalásokat összesen 1,408.000 k. összegnyi segélyre nézve.

Megemlítjük még, hogy a miniszter a jövő évben már 6 középiskolai internatust, alumneumot és konviktust segélyez összesen 47.900 k.-val.

Állami felsőbb leányiskolák.

Az 1900. évre előirányoztak 860.190 kt; emelkedés 55.516 k. A miniszter a mezőtúri és egri felsőbb leányiskolák továbbfejlesztése végett több új tanári és tanítónői állást szervez. A többletnek nagyobb része azonban mégis az internatusokra esik, a melyeknek költségeit növelni kell a növendékek számának szaporodása miatt.

Népnevelési tanfelügyelőségek.

Ezen czímen 627.578 k.-t irányoztak elő, a mi 18.578 k. emelkedésnek felel meg. Abból a czélból, hogy az iskolatogatók törvényeszerűen (évenként egyszer) legyenek teljesíthetők, 3 új segédtanfelügyelői állást fognak szervezni. Ugyan-e czélból a tanfelügyelők utazási általányát 10.000 k-val emelik. A tollnoki állásokat 4-gyel emelik, mert még mindig van kerület, a melyben a tanfelügyelő az irodai teendőket maga látja el.

Népiskolák.

Állami elemi iskolák. Ez azon tételek egyike, a hol a legnagyobb költségemelkedések mutatkoznak. A jövő évre 4,421.282 kt irányoztak elő, a mely 461.816 k. emelkedésnek felel meg.

A miniszter az 1899. évi költségvetésben a törvényhozás hozzájárulását kérte ahhoz, hogy öt év alatt ezer új állami népiskolát állíthasson fel. Ebből az ezer népiskolából 200 iskola 300 tanítói állással a f. év szeptember havában nyílt meg; az 1900 évi szeptember havában ugyanennyit fognak megnyitni.

A kormány továbbá gondoskodni fog arról, hogy a meglévő állami iskolák tovább fejlesztessenek. A miniszter begyűjtött adatok alapján megállapította, hogy a meglévő állami népiskolákhoz 300 új tanító

állásra volna szükség. «Ezen adat örvendetes jele az állami iskolák fejlődésképeességének, mert hiszen csak a virágzásnak indult tanintézetek kívánnak fejlesztést.» Számba véve a sokoldalú szükségleteket, a jövő évben csak 90 új állást szerveznek. Ezekkel az állásokkal a jövő évben az állami tanítók létszáma 3000-re fog emelkedni.

Községi, felekezeti és magániskolák segélye. A rendes kiadások rovatában az összes tételek között ezen címen fordul elő a legnagyobb költségszaporulat, jeléül annak, hogy a jelenlegi tanügyi kormány erélyel eszközli a népoktatásügy egyetemes fejlesztését. A fenti címen a jövő évre 2,120.000 kt irányoztak elő, a folyó évinél 632,000 k.-val többet. Ebből a többletből 600.000 k. esik a községi és felekezeti tanítók fizetésének kiegészítésére és korpótlékának megadására.

A népnevelési intézetek közös szükségleteire 856,384 k.-át vettek fel. Legérdekesebb e cím alatt a miniszter azon kijelentése, hogy egy *vidéki tanítói internátus* segélyezésére 4000 k.-t szánt. Ez az internátus a ruthén tanítók (részben a papok) gyermekei számára a társadalom áldozatkészsége folytán már létrejött s szerényen működik. Ez az internátus állami szempontból is fontos, mert a ruthén tanítók és papok gyermekeinek hazafias nevelését lehetővé teszi.

A rendkívüli kiadások címén fordul elő a «*Tanítók Háza*»-ra felvett 200.000 k. A miniszter a Tanítók Házára összesen 1,000.000 kt szánt, a melynek első részlete a jelzett 200.000 k. Ez az egy millió korona a magyar kormánynak, de különösen dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternek a tanítók ügyei iránti meleg érdeklődésének, jóakaratanak kétségtelen bizonyítéka. A miniszter ezen nemes elhatározása által, lehetővé tette, hogy a magyar tanítóságnak egy immár tíz év óta táplált forró óhajta beteljesüljön. Azon intenzív érdeklődésre tekintettel, a melylyel a tanítói körökben a Tanítók Háza ügye ország-szerte találkozik, egész terjedelmében ide iktatjuk az «Indokolás»-nak a Tanítók Házára tartozó részét.

«Az ország néptanítónak évek óta táplált legfőbb óhaja, hogy Budapesten és Kolozsvárott «*Tanítók Háza*» létesüljön, vagyis olyan internátus, a melyben a tanítóknak és általában a tanfériaknak szegény tehetséges gyermekei, a kik valamely főiskolában óhajtanak kiképzést nyerni, ingyen, vagy csekély díjért ellátást nyerjenek. Hogy mennyire áthatja az ország 28 ezer főre menő néptanítói karát ezen törekvés, meglepően kitünik abból, hogy e nemes czelra a jobbára nagyon is szerényen díjazott néptanítók önjerejükéből 170 ezer korona alapot gyűjtöttek össze. De bármilyen nagy is a tanítók e részbeli lelkesedése és áldozatkészsége, a két «*Tanítók Házának*» létesítése erejüket messze túlhaladó feladat, mert e két intézetnek felállítása és felszerelése kerek egy millió korona költséget igényel. Nem zárkozhattam el tehát az elől, hogy a magyar tanítóságnak ugy kulturális és társadalmi, mint állami szempontból kiváló figyelmet érdemlő törekvése államilag ne támogattassék; nem zárkozhattam el annál kevésbé, mivel amugy is arra törekszem, hogy az egyetemekkel kapcsolatosan internátusok létesüljenek, mert csak ezek útján lehetséges a szegény, de tehetséges ifjúság nyomorán segíteni, őket az erkölcsi és társadalmi elzülléstől meg-

menteni. A «Tanítók Háza» előbb Budapesten állíttatik fel, oly módon, hogy az épület és felszerelése az állam tulajdonát képezi, az intézet vezetését és adminisztrálását — állami ellenőrzés mellett — a tanítói kar egyetemének képviselője végezze. A «Tanítók Házában» óhajtom elhelyezni az *Orsz. tanszermúzeumot* és az *Orsz. ped. könyvtárt.*»

Arra tekintettel, hogy a tanítók fizetésének emelkedésével szorosan összefügg a tanítóképzés fejlődése, közöljük az állami népiskolai tanítók fizetésének részletét, a mint következik:

80 tanító	1400	koronával	
387	«	1200	«
1500	«	1000	«
1033	«	800	«

Felső nép- és polgári iskolák.

Ezen a czímen 2,157.406 koronát vett fel a miniszter, 144.176 koronával többet, mint a tolyó évre.

Különösen örvendetes a személyi járandóságok megnövekedése, a mi 170.040 koronát tesz ki. A polgári iskolai tanítók fizetését a miniszter a jövő évben a következőleg kívánja megjavítani:

«Azon aránytalanságot, a mely az 1899. évi létszám szerint a IX. fiz. osztályba sorozott 61. és a X. fizetési osztályba sorozott 556 igazgatói és rendes tanítói állás beosztásában mutatkozik, egyelőre oly módon kívánom csökkenteni, hogy a X. fizetési osztályból 59 állás a IX. fizetési osztályba soroztassék. A XI. fizetési osztályban levő segéd-tanítói és segéd-tanítónői állásokat jövőre majd csakis oly tanítók és tanítónők részére kívánom fentartani, a kik csupán kézimunka, vagy ének- vagy tornatanításra alkalmaztatnak. Ez csak fokozatosan lesz végrehajtható, de már az 1900. évben 36 segéd-tanítói és segéd-tanítónői állás megszüntetésével ezek helyett ugyanannyi állást szándékozom szervezni a X. fizetési osztályban.»

A beszterczei, breznóbányai, hajdúszoboszlói, hosszúfalusi, huszti, körmendi, modori és zalatnai állami polgári iskolák fejlesztetése végett, valamint az okból, hogy Beszterczebányán és Marosvásárhelyen új polgári iskolákat fognak felállítani, a miniszter 26 új tanítói és tanítónői állást szervez.

Polgári tanító- és tanítónőképzők.¹⁾

1899. évre megszavaztatott	. . .	410.163	korona,
1900. évre előirányoztatik	. . .	424.474	«
		többlet	14.311 korona.

A többletből 4.311 korona a személyi járandóságokra, 10.000 korona pedig a dologi kiadásokra esik.

¹⁾ A polgári tanító- és tanítónőképzők, valamint az elemi tanító- és tanítónőképzők, továbbá a kisdédóvképzők költségvetésének indokolását kisebb becű részletek elhagyásával szószerint közöljük.

A személyi járandóságoknál 2.548 korona szükségeltetik az 1893:IV. t.-cz. végrehajtására, míg 1763 korona többletet okoz az «Erzsébet» nőiskolánál rendszeresített öt segédtanítónői állásnak rendessé való átalakítása. Tekintve ugyanis ezen intézet magasabb fokú jellegét, ott csak képzetesebb és tapasztaltabb tanerők alkalmazhatók s ilyenek a XI. fizetési osztálynak megfelelő csekély javadalmazással ki-nevezhetők nem lévén, legalább is a X. fizetési osztálynak megfelelő díjazásukról kellett gondoskodnom.

A dologi kiadásoknál a tényleges eredmények átlaga alapján 1000 koronával emelkedik a köztartás javadalma, 200 koronával az elméleti és gyakorlati oktatás szükséglete, 800 koronával pedig a tan- és lak-helyiségek tisztogatására szánt javadalom.

Új tétel gyanánt szerepel az «Erzsébet» nőiskolával kapcsolatos továbbképző tanfolyam költsége 8000 koronával.

Ezen, ideiglenesen és kísérletképen szervezendő tanfolyam azért szükséges, hogy ezáltal mód és alkalom nyujtassék a polgári iskolai tanítóképzőt végzett jelesebb növendékeknek arra, *hogy az egyetem böl-cseleti szakán mint rendkívüli hallgatók ismereteiket gyarapíthassák abból a célból, hogy a képzőintézetekben tanári minőségben alkalmaztathassanak.*

A személyi járandóságok részletezése :

Igazgató: 1—4800 koronával

1—4400 »

1—4000 »

Egy szolgálattételre berendelt tenfelügyelő 4000 koronával.

Rendes tanár: 8—3600 koronával

5—3200 »

4—2800 »

7—2600 »

3—2400 »

Rendes tanítónő: 4—2000 »

3—1800 »

3—1600 »

Zenetanítónő: 3—1400 »

1—1200 »

1—1000 »

Elemi isk. tanítóképzők.

1899. évre megszavaztatott 945.918 korona

1900. évre előirányoztatik 970.599 »

többlet 24.681 korona,

mely teljesen a személyi kiadásokra esik. A személyi járandóságok valóságos többlete 44.470 koronát tesz ki.

A jelzett többletből 2 igazgatói állásnak egyenként 2.800 k. fizetéssel és 600 k. lakpénzzel való rendszeresítésére 6.200 k. esik; mely összegnek előirányzása az által vált szükségessé, mert a budapesti és a

pápai áll. elemi tanítóképző-intézetek részére az igazgatói állások rendszeresítendők.

A budapesti intézetnél az új igazgatói állás rendszeresítése azért vált szükségessé, mert ott a polgári és elemi képzők egy közös igazgató alatt voltak eddig elhelyezve. Az 1899/900. tanévtől kezdve azonban *a két intézet egymástól elválasztatott* s az eddigi igazgatói állás a polgári képzőintézethez vitetett át, minek következtében az elemi képzőintézetnél egy igazgatói állás rendszeresítése mellőzhetlen szükséges.

A pápai képző intézeti igazgatói állás javadalma felvételén kívül ugyanazon képzőintézet részére ezúttal egyenként 2.400 k. fizetéssel és 480 k. lakpénzzel javadalmazott 3 rendes, továbbá ugyancsak egyenként 1.600 k. fizetéssel és 420 k. lakpénzzel javadalmazott 6 segéd és zenetanári állás szerveztetik.

További tétel egy új segédtanári állásnak 1.600 korona fizetéssel és 420 korona lakpénzzel történt rendszeresítése, mely azért vált szükségessé, mivel a székely-keresztúri áll. tanítóképző-intézetnél nem volt segédtanár alkalmazva, már pedig az igazgató a növendékek felügyeletét valamint az irodai teendőket is egyedül ellátni megfelelő módon nem volt képes.

450 korona többletet tesz ki két gyakorló-iskolai tanítói állásnak segédtanári állásként való felemelése következtében mutatkozó különbözet, mely intézkedés folyamánát képezi a gyakorló-iskolai tanítói állomásokra vonatkozólag az 1899. évi költségvetésben megindított műveletnek.

A jelzett többletből továbbá 2.640 koronát tesznek ki a tanárok szabályszerű évvétődös pótlékai, 11.600 koronát az 1893. évi IV. t.-cz. végrehajtásából keletkező kiadások, végül 800 koronát tesz ki egy új kertészi állással rendszeresített évi fizetés, mely új állás felvétele azért vált szükségessé, mert a temesvári képző intézetnél a kert berendezésére szükséges terület az 1900-ik év folyamán rendelkezésre fog állni, ennél fogva ugyanazon intézetnél egy kertész alkalmazása is szükséges lesz.

A dologi kiadásoknál *új tételt képez a tanítóképzőintézeti tanárok továbbképzése céljából engedélyezendő külföldi tanulmányutakra és az intézeti növendékek tanulmányi kirándulásaira* előirányzott 3000 korona. A tanárok részére előirányzott tétel felvételét az tette kívánatossá, hogy az egyes intézeteknél ez idő szerint alkalmazott fiatalabb, komoly becsüveléssel bíró, tehetségesebb és képzetesebb tanárok közül egyeseknek a külföldi képzőintézetek viszonyainak tanulmányozására mód nyújtassék. A növendékek tanulmányi kirándulásainak költségeire felvett összeg előirányzását az tette kívánatossá, hogy az egyes intézetek által rendezendő tanulmányi kirándulásoknál a szegényebb sorsú növendékeknek is részvétele lehetővé tétessék.

A dologi kiadásoknál a jelzett 3000 koronán felül összesen 22.600 koronányi többletet képeznek a köztartási költségekre, ösztöndíjakra, háztartási valamint az utazási és költözködési költségekre az 1899. évi előirányzatot szemben magasabb összegekkel előirányzott tételek, melyek az előző évi számadások alapján s ennél fogva tényleges szükségletnek megfelelőleg vétettek fel.

Rendkívüli kiadások czímén a miniszter a képzőintézetek részére *kézikönyvek előállítására* 4000 koronát vesz föl azért, mert a képzőintézeteknél használható kézikönyvek úgyszólván teljesen hiányoznak.

A temesvári áll. tanítóképző-intézet telkét feltöltik és rendezik 6000 korona költséggel.

A pápai képző, a mely eddig az ottani ev. ref. főiskola épületében volt elhelyezve, új épületet kap. Az épületet 290.000 k. költségen emelik, a melyből a város 60.000 kt fedez.

A személyi járandóságok részletezése:

18 igazgató:	2—4.800	koronával
(1 budapesti	2—4.400	»
17 vidéki)	1—4.000	»
	5—3.600	»
	4—3 200	»
	4—2.800	»
69 rendes tanár:	8—3.600	»
(5 budapest, 64	8—3.200	»
vidéki)	7—2.800	»
	23—2.600	»
	23—2 400	»
48 segédtanár és zenetanár:	16—2.000	koronával
(2 budapesti, 46 vidéki)	16—1.800	»
	16—1.600	»
14 vidéki tanító:	6—1.400	»
	5—1.200	»
	3—1.000	»
14 tornatanító:	1—1.800	»
(1 budapesti, 13 vidéki)	13—800	»

Elemi isk. tanítónőképzők.

1899. évre megszavaztatott: 454.631 k.

1900 évre előirányoztatik 498.069 »

többlet 43.438 k.

Ebből a személyi járandóságokra esik 14.580 korona.

A személyi járandóságokra eső többletből 3.200 koronányi tételt képez a budapesti áll. elemi tanítónőképző-intézetnél egy rendes tanítónői állásnak 2.400 korona fizetéssel és 800 korona lakpénzzel történt rendszerezése. Ez állás rendszerezését az tette szükségessé, hogy az említett intézet rendes tanszemélyzete a tanórák ellátására nem volt elegendő, minek következtében ott óraadó tanerőként egy rendelkezésre álló polgári iskolai igazgatónőnek berendelése eszközöltetett. Minthogy pedig az említett igazgatónőnek kiváló képessége és képzettsége miatt a megjelölt intézetnél való állandó alkalmazása kívánatosnak mutatkozik, részére a kérdéses állás rendszerezendő volt.

További tételt képez két gyakorló-iskolai tanítónői állásnak ren-

des tanítónői állásként egyenként 1.600 korona fizetéssel és 490 korona lakpénzzel való szervezésénél keletkező 540 korona többlet, melynek szükségességét ugyanazon körülmények indokolják, melyek a gyakorlói-iskolai tanítói állások egy részének segédtanári állásként történt fel-emelésének indoklásául már felhozattak.

Az óraadó tanárok díjai többletül 3.840 korona vétetett fel, mely összeg a múlt tanévben is előfordult tényleges szükségletnek felel meg.

A jelzett többletből további 2.000 koronát tesznek ki az igazgató-nők, tanárok és tanítónők szabályszerű évtödös pótlékai, valamint 4.200 koronát az 1893. évi IV. t.-cz. végrehajtásából keletkező kiadások.

A dologi kiadásoknál új tételt képez a tanárok külföldi tanulmányúttjára, valamint a növendékek tanulmányi kirándulásaira felvett 3.000 korona, mely kiadási tétel felvételét ugyanazon körülmények teszik kívánatosná, a melyek ugyanily kiadási tételeknél a tanítóképző-intézetek czíménél már előadtak.

Rendkívüli kiadások czímén felemlítettük, hogy a kolozsvári állami tanítónőképző-intézet telke új kerítést kap 7000 korona költségen.

A budapesti állami elemi tanítónőképző-intézet mellett pedig külső internátust szerveznek, a melynek felszerelésére 3.600 korona vétetett fel. Ennek előirányzása azért volt szükséges, mert a képző-intézet növendékeinek lakással való ellátására elegendő helyiséggel nem rendelkezik s ennél fogva a növendékek számára az 1900/901. tanévtől kezdve a képző-intezettel szomszédos épületek egyikében külső internátus fog berendeztetni. Ezen internátus felszerelésére az intézet elegendő bútorzattal nem rendelkezik s ennél fogva a még szükséges felszerelési tárgyak beszerzésére megkívántató költség előirányzandó volt.

Kisdedővő-képzők.

1899. évre megszavaztatott	138.920 k.
1900. évre előirányoztatik	143.920 »
	<hr/>
	többlet 5.000 k.

Ez a többlet egészen a személyi járandóságokra esik

Javítani fogják a fizetéseket az 1893. évi IV. t.-cz. értelmében.

Az eperjesi óvóképzőben, mivel tanítónőképző-intézetté fejlesztetik ki, két új állás szervezésére van szükség. Ez intézet kapni fog egy rendes tanárt, 2400 k. fizetéssel és 480 k. lakpénzzel, egy rendes tanítónőt 1600 k. fizetéssel és 420 k. lakáspénzzel. Az eperjesi képző a jövő iskolai évben megkapja a 4. évfolyamot is, tehát utoljára szerepelt most a kisdedővőképzők czímén.

A személyi járandóságok részletezése:

Igazgató: 1—3.600 koronával	
1—3.200	»
1—2.800	»
Rendes tanár: 3—2.600	»
2—2.400	»
Rendes tanítónő: 2—2.000	»
2—1.800	»
1—1.600	»

1 segédtanítónő: 1.000 kval; 1 gyakorló-iskolai tanító 1.400 kval; 1 kisdedóvó 2.400 kval; 2 kisdedóvó 1.400 kval.

A felekezeti tanítóképző tanárok illetményeinek kiegészítésére a jövő évben is csak 8.000 kt szántak.

Megjegyzések a képzők költségvetésére.

A képző-intézetek költségeinek szaporulata a folyó (1899.) évben 124.848 kt. tett ki, a jövő évben a szaporulat az összes képzőkre nézve (a kisdedóvóképzők kivételével) 82.430 k. Tehát az emelkedés csekélyebb. Első sorban ezt kívántuk konstatálni. Míg az elemi iskolák, különösen az állami elemi iskolák költségeinél évről-évre rohamos emelkedést tapasztalunk: addig a tanítóképzők költsége s ezzel kapcsolatosan a képzés ügye vonatott lassúsággal gyarapodik. Pedig mennél inkább fejlődnek a népiskolák, mennél inkább javul a tanítók javadalma, annál szembeötlőbbé válik a tanítóképzés fogyatékosága. Különösen a felekezeti tanítóképzés viszonyai siralmasak, a korszerű kívánalmakkal kiáltó módon ellentétesek. A felekezeti képzők igazi mostoha gyermekei közoktatásunknak. A tanítóképzés adja meg a népiskola színvonalát. A ki tehát a népiskolai tanítás javulását szükségesnek tartja, nem lehet közömbös tanítóképzésünk hiányai iránt. Kell, hogy jelenlegi közoktatási miniszterünk, a ki lelkes híve a népoktatásnak, mihamar észrevegye azokat a korlátokat, a melyeket éppen a tanítóképzés elmaradottsága gördít a népiskola művelő munkája elé.

Általában tehát nem lehetünk megelégedve a tanítóképzési költségvetéssel. Mindazonáltal el kell ismernünk, hogy az 1900. évi költségvetés haladást jelent a tanítóképzés terén. Abban több oly intézkedést találunk, a melyek értékét nem elég számbelileg mérlegelnünk. Ezeknek elvi értékek is van s éppen azért hosszú, fokozatos fejlődés kezdő pontjai.

Örömmel s megelégedéssel vesszük tudomásul a miniszter azon újítását, hogy a jövő évre először választotta el az elemi és polgári képzők költségvetését egymástól. Ezzel részben eleget tett az egyesületünk által kifejezett közóhajnak. Az elemi és polgáriskolai tanítóképzés különválasztásának folyamata régebben, még 1894-ben megindult, de észrevehető kifejezést tavaly nyert, a mikor a Pedagogiumban az elemi képző külön helyiségbe költözött s a polgári képző külön felügyelet alá került. A döntő lépést ez a költségvetés hozza, a mely az elemi és polgári képzők költségvetését elkülöníti s a Pedagogiummal kapcsolatos elemi képzőt önálló testülettel külön igazgatás alá helyezi. Hiszszük, hogy a természetszerűen, az elementáris erők által megindult folyamat teljesen le fog folyni s a különválás a tanárok statusában is be fog következni. A különválásnak jó hatása mutatkozni fog mind az elemi, mind a polgári tanítóképzésen. Az elemi képzők tanárainak helyzetére már most is hatott némi mértékben; de e különválásból még több hasznot fog meríteni a polgári képzők tanárainak anyagi helyzete. Fontosabb ennél az anyagi érdeknél a két *intézmény* egymáshoz való viszonyának megváltozása, a melyből újabb fejlődések származhatnak.

De ha a helyzet több tekintetben meg fog is változni, egyben állandó marad. *Megmarad a két intézmény népoktatási jellege.* Ez lesz az az elvi kapocs, a mely e kétnemű intézményt ezentúl is egybe fűzendi. Az út iránya, a cél ugyanaz. Ezért hiszszük, hogy a kétnemű intézmény tanítói közötti kapcsolat nem fog lazulni, hogy a polgári képzők tanítói, a közös cél tekintve, hagyományaiktól el nem térve, tovább is fentartandják az elemi képzők tanítóival a kartársi együttműködést, sőt a kartársi szeretet ereje közöttük csak gyarapodni fog.

A jövő évi költségvetés újabb előléptetéseket fog hozni különösen az elemi képzők és a kisdedővőképzők tanárai számára. A helyzet javulni fog. Azonban sohasem tűnt ki annyira, hogy az elemi képzők és a középiskolák tanárai közötti paritás inkább csak elv, mint való, — mint most, a mikor az elemi képzők tanárait a költségvetés külön csoportosítja, a mikor tehát tisztán látszik a helyzet. Az igazgatóktól eltekintve (a kiknél pedig szintén nem teljes a paritás), hasonlítsuk össze a «tanár»-ok helyzetét.

A *gimnáziumoknál* a fizetési osztályok szerinti elosztás a következő :

VIII. fizetési osztályban :	130
IX. » »	260
X. » »	13

Ez utóbbiak a helyettes tanárok.

Az elemi képzők tanárainak (tanítónőinek) beosztása a következő :

VIII. fizetési osztályban :	28
IX. » »	86
X. » »	62
XI. » »	27

Mi ez adatokból a tanuság? Míg a gimnáziumoknál a tanárok *egyharmada* a VIII. fiz. osztályban van, addig az elemi képzőknél az egész létszámnak csak *egyhetede*. Míg ott a X. fizetési osztályban csak 13 helyettes tanár van, addig nálunk a létszámnak majdnem *fele* esik a két legalacsonyabb fizetésű osztályba. Ebből csak az tűnik ki, hogy még nagyon sok a kivánni s a javítani való. Kívánalmaink lényege még mindig az, *hogy az alacsonyabb fizetésű osztályok létszáma csökkentessék s a magasabbakké megfelelően emeltessék.*

Az elemi és polgári képzők szétválasztásán kívül még két nagy fontosságú intézkedést találunk a költségvetésben. Az egyik a *tanítóképző tanárok kiképzésére*, a másik, *tanárok továbbképzésére* vonatkozik.

A miniszter a folyó évi budget-beszédében megígérte, hogy ha lehet, a jövő évi költségvetésben gondoskodni fog a tanítóképző-intézeti tanárok képezéséről. A miniszter ez ígérését csak egyoldaluan és kis arányban váltotta be, a mennyiben az Erzsébet-nőiskola «továbbképző tanfolyamára» 8000 k.-t vett fel. A költségvetésből e tanfolyam szervezéséről csak annyit tudunk meg, hogy annak női hallgatói az egyetemre fognak járni. A Pedagogiumban fennálló tanítóképző tanári tanfolyam továbbfejlesztéséről nem gondoskodott a költségvetésben a miniszter, sem arról, hogy országos vizsgáló bizottság állíttassék fel tanító-

képző tanárok számára. Pedig az ügy igen sürgős, a mennyiben tanítóképző-intézeteinket a közel jövőben beálló nyugdíjaztatások miatt válság fenyegeti. A legújabb kinevezések bizonyítják, hogy a tanítóképző tanárok alkalmaztatása dolgában ott vagyunk, a hol ezelőtizenkét évvel voltunk, mikor a tanítóképző tanári tanfolyamot először szervezték: a polgári iskolákból egyszerűen átveszszük a tanárokat.

Nincs tétele a költségvetésnek, a mely jólesőbb érzelmeket támasztana, mint az, a mely a *tanítóképző tanárok továbbképzéséről* gondoskodik. Az egyetemeken az egyetemi tanárok által vezetett tanfolyamok és a külföldi tanulmányutak áldásaiban eddig csak a középiskolák tanítói részesültek. A jövő évtől fogva, a mi törekvőbb és képzetesebb tanáraink előtt is megnyílnak a tudományos tanfolyamok és külföldi tanulmányutak kapui. Mondanunk sem kell, hogy megbecsülhetetlen haszon háramlik ebből a tanítóképzésre. Nem kevesebb siker várható a népoktatásra nézve a tanítók tanulmányi kirándulásaitól, a melyeket a miniszter anyagilag szintén támogatni óhajt.

Fontos kezdése a miniszternek az is, hogy tanítóképző-intézeti *tankönyvek* készítésére 4000 k.-t vett fel a költségvetésbe. Nekünk való jó tankönyvek által a tanítóképzés égető baján fog segíteni. Ezek eddig majdnem egészen hiányoztak.

A miniszter a tanítóképzés intenzív fejlesztéséről oly módon is kíván gondoskodni, hogy az intézetek köztartási költségeit, az ösztöndíjakat, a tanítónőképzőkben a künlakó növendékek segélyét s végül az elméleti és gyakorlati oktatás költségeit emeli. E teteleknél, de különösen az oktatásra szolgáló tanulmányi felszereléseknél oly nagyok a hiányok, hogy a felvett kis összegekkel korántsem lehet tűrhetőkké tenni a viszonyokat.

Örömmel jegyezzük fel még, hogy az egyik képzőnk, a pápai, modern berendezésű új épületet kap.

Sajnos, a felekezeti képzőintézetek segélyezésére a jövő évi költségvetésben is csak 8000 k.-t fognak fordítani. A felekezeti képzők bajai iránt ez a rideg közömbösség annyival inkább szembetűnő, mert a miniszter ugyane költségvetésben másfél milliót fordít a felekezeti és községi középiskolák segélyezésére s a lelkesedés hangján szól azon nagy eredményekről, a melyeket a középiskolák ezen gazdag dotációja által elért. Az államnak van pénze a felekezeti középiskolák, polgári és népiskolák számára: csupán a felekezeti képzőktől tagadja meg a segítséget. Hiszen a közép- és polgári iskola a népiskolán épül fel, a népiskola munkája pedig mindenekfelett a tanítótól függ. A néptanító a maga tudatlanságának, korlátoltságának bélyegét nemzedékekre nyomja rá. Miért nem teszszük hát azokat a forrásokat, a melyekből a leendő néptanító erőt és tudást merít, gazdagokká? A nép nagy tömegeit ma még az a húszezer néptanító neveli, a mely a felekezeti képzőkből került s kerül ki. S úgy lesz az még sokáig, hogy a felekezeti képzők formálják a nép nagy tömegének szívét, eszét — a maguk formájára. Értelmetlen, hogy mégis közömbös a miniszter, a törvényhozás előtt a felekezeti képzők ügye.

Kisdedóvók és menedékházak.

Az előirányzott összeg 603 486 k.-t tesz ki, a mi mindössze 59.072 k. emelkedésnek felel meg. A községi és magánóvók segélyezésére 74.000 k.-t vett fel a miniszter, csak 4000 k.-val többet, mint az előző évben. Új óvók szervezetére pedig csak 32.000 k.-t szánt. Igaza van a miniszternek: ez összeggel a legszerényebb igények sem elégíthetők ki. Kisdedóvó ügyünk állására, valamint a községek megterheltségére jellemző, hogy a miniszter az egyes óvók szervezésekor megajánlott összegeket nem tudta behajtani; a különbözetet az állampénztárból kellett pótolni.

Gazdasági ismétlő iskolák.

Előirányoztak 76.700 k.-t; a többlet 27.700 k.

«Példanélküli ez az örvendetetes fellendülés, a mely a gazdasági ismétlő iskolák életbelépte körül országszerte tapasztalható.» Az intézmény 1897-ben lépett életbe s az 1898/9-ik évben már 1120 gazdasági ismétlő iskola működött. «A községek, még a nyomasztó viszonyok között levők is, nemcsak érdeklődnek az új intézmény iránt, de arra tőlük telhetőleg áldozni is készek; valamennyi gazdasági ismétlő iskolához a gyakorlati tanítás céljaira szükséges földterületet az illető községek adták, gondoskodnak ezek felszerelése, az iskola dologi szükséglete; itt-ott a tanítók tiszteletdíja felől is. Mindez azt igazolja, hogy a községek és a közönség belátták a gazdasági ismétlő iskoláknak nemcsak népnevelési, de főleg közgazdasági szempontból való nagy jelentőségét.»

Az idei nyáron 800 néptanítót képeztek a gazdasági póttanfolyamokon és 12 tanítót vettek fel földműves iskolákhoz 2 évi tanfolyamra, hogy majd mint gazdasági szaktanítók alkalmaztassanak. Az 1900. évben minden valószínűség szerint megkétszereződik az iskolák száma.

N. L.

Tanulmányutak.

I.

Régi jó szokása a Pedagógiumnak, hogy a III. éves nyelvész és matematikus hallgatóit évenként külön-külön tanulmányútra küldi. Ez előtt a tanulmányút célja mindkét csoport részéről szép hazánk valamely érdekesebb részének megismerése volt. Tekintettel azonban arra, hogy a nyelv- és történettudományi szakcsoport a földrajzot, etnografiát és művelődéstörténetet is magában foglalja, e nemű ismeretek szerzése és kibővítése végett a nyelvész hallgatók már az elmúlt tanév elején Velenczét, Triestet és Fiumét látogatták meg. A visszajöttek magasztaló elbeszéléseinek hatása alatt kelt az ez idei III. éves nyelvészekben azon elhatározás, hogy az idén egy nagyobb szabású tanulmányutat tesznek. Ezen terv a jelen tanév elején alakult ki határozottabban,

a midőn a tanulmányút teréül Olaszországot jelölték ki, főcéljául pedig Róma, Nápoly és Pompeji megismerését. A kedvező körülményektől segítve végre testet öltött a részletesen kidolgozott terv, a midőn szept. 27-én reggel útra kelt 20 tanárjelölt, Herrmann Antal igazgató és Farkas Sándor tanár vezetésével.

26 órai kimerítő út után másnap reggel érkeztek utasaink Fiuméba. Itt egy napra megszállván, mindjárt megérkezésük után megtekintették az áll. polgári, majd a valóban mintaszerűen berendezett áll. felsőbb leányiskolát, mindkét helyen meghallgatták a magyar nyelvű tanítást. Délután a Tersatót nézték meg, a hajósok e búcsújáró helyét, hol alkalmuk volt láthatni a templom főoltárán azon híres Mária-képet, melyről azt tartja a hagyomány, hogy szt. Lukács evang. festette és hogy ezt a megszorodott tersatóiak akkor nyerték kárpótlásképen a pápától, midőn az itt volt szt. Mária szülőházát az angyalok tovább vitték Lorettóba, az idősebb Frangepán gróf öcscse által történt megöletésének éjszakáján.

Egy nagyobb hajó megszemlélése után maguk is hajóra szálltak s igen kellemes tengeri út után a gyönyörű fekvésű Anconában kötöttek ki. A város bejárása után vonatra ültek, mely még az nap este érkezett meg a tanulmányút tulajdonképeni céljához, az örök városba, Rómába.

Másnap, szept. 30-án, kezdődött a város és nevezetességeinek tanulmányozása és tartott 4 napig, mely idő alatt tervszerűleg osztván be az időt, Róma minden nevezetességét megnézték ifjaink. Első nap a bámulat első tárgyai voltak a Lateráni múzeum, a szt. Péter templom és a Vatikáni múzeum. A szt. Péter templomot ott létük alatt minden nap megnézték. Ugyanaznap megnézték még a Moles Hadrianumot (az Angyalvárat); az olasz felsőház épületét, a Pantheont (Rafael sirjával), ez egyetlen épen maradt emléket a klasszikus kornak; a Forum Trajanumot Traján híres oszlopával, végül a Quirinált. Második nap megtekintették Museo Capitoliót, a Lateráni templomot, Róma ez egyik legnevezetesebb bazilikáját, továbbá a Sta Scala templomát, Caracalla császár thermáinak (fürdők) romjait. Majd végig menvén a Via Appián, megnézték a katakombákat és a Circus Maxentius romjait. Harmadik nap a Mária Concessione templomban a koponya sírokat keresték fel, az emberi úzérkedés e visszariasztó alkotását, hol 4000 elhunyt kapuczinus csontjaiból girlandok, rózsák és más egyéb díszítések vannak kirakva. Majd az óriási Piazza Popolón átmenve, újra a szt. Péter templomot keresték fel és ekkor volt alkalmuk gyönyörködni a templom kupolájáról kínálkozó kilátásban. Ezután a pápai mútárlatot nézték meg, a világirú Rafael stanzák- és loggiákkal és a Sixtinai kápolnával egyetemben. Megnézték a pápai könyvtárt is, hol láthatták azon ajándékokat is, melyeket XIII. Leo püspöki jubileumára kapott a különböző népektől, világi és egyházi fejedelmektől. Itt vannak az elmúlt idők nagy embereinek, többek közt Torquato Tasso, Dante kéziratai, továbbá a híres Corvinából több gyönyörű példány. Ifjaink e nap délutánján részt vettek az olaszok egy nemzeti ünnepén is. Nov. 2-án van t. i. évfordulója azon napnak, melyen népszavazás útján kimondták Itália külön

álló részeinek egyesítését. Ez ünnepély, mely a Monte Campidoglio ment végbe, tulajdonképen az olasz iskolák ünnepe, melyen a csoportokban felvonuló minden kis diák egy-egy érmet kap. Ezután a Forum Romanumot és a Colosseumot nézték meg. A 4. napon a főrangú Dória palota gallériája, a S. Pietro di Vinculi remplomban Michel A. híres Mózes szobra, a Trevi Fontaine és Róma harmadik nagyszerű bazilikája, a Mária Maggiore, vagy Mária ad Nives voltak a tanulmányozás tárgyai.

E nappal egy időre búcsút vettek Rómától és két napra Nápolyba utaztak, gyönyörű déli növényzetű részét szelvéen át Itáliának.

Nápolyból Pompejibe is kirándultak, hol megtekintették a kiásott ókori várost és múzeumát, majd pedig felmentek az 1350 m. magas Vezuvra, Európa e legnagyobb működő vulkánjára és itt szettekintve meggyőződhettek arról, hogy sok igazság van a híres mondásban: „Vedere Napoli, e poi mori!” — Innen visszatérvén Nápolyba, e tipikus olasz városba, nevezetességeit megtekintették és ezután visszautaztak Rómába. E két nap alatt itt monarchiánk vatikáni követe, Ambró azon fáradozott, hogy utasaink részére kihallgatást eszközöljön ki ő szentségénél. Hogy ez nem sikerült, annak oka azon kimerültség, mely a pápán erőt vett, az előzőleg ott járt 1800 francia zarándoknak adott kihallgatások következtében, s a mely miatt orvosai egy időre minden audiencia adástól eltiltották.

E napon bejárták a Janiculumot, hol a S. Onofrio templomban Tassó síremlékét, irod. történeti nevezetességű tölgyfáját, és Leonardó da Vinei Madonnáját keresték fel. Ugyanitt látták a hős Garibaldi fölséges lovas-szobrát és az olasz szabadságharcz nevezetesebb hőseinek mellszobrait. Megemlékezve a nap szomorú nevezetességéről (okt. 6.) lelkesedéssel énekelték el a Hymnust és Garibaldi nótaját. E nappal vége szakadt a tanulmányútnak. Okt. 7. én este Anconába érkeztek és még az nap hajóra szállván, Fiume felé indultak. Ez alkalommal részük volt egy rettenetes tengeri éj minden érdekességeit és szenvedéseit megismerni. — Még Abbázia megtekintésére fordítván egy napot, haza felé indultak es szept. 10-én szálltak ki, ismeretekben gazdagabban, egészségben, épen. Gyönyörű tanulságos út volt ez, felejthetetlen ifjainknak örökre, kik hálásan gondolnak tanári karuk jóindulatú támogatására, vezető tanáraiknak körültekintő gondoskodására, de főkép a vall. és közokt. miniszter bőkezűségére, ki felismervén ez út megmérhetetlen hasznát a rendes évi utazási segélyen kívül még 200 firttal járultak az út költségeihez.

Elismerés és köszönet legyen részük e kitűnő nevelőknek a tanügy minden munkása és barátja részéről.

V. L.

II.

A polgáriskolai tanítóképző-intézet mennyiség- és természettudományi szakcsoportjának III. éves hallgatói, szám szerint 17-en, a múlt hónapban dr. Koch Ferencz és dr. Kovács János pedagógiumi tanárok vezetésével egy hétig tartó tanulmányutat tettek Erdélyben.

A kirándulók múlt hó 23-án az esti vonattal indultak el Kolozsvárra, hol az áll. tanítóképző-intézet igazgatója magyaros vendégszere-

tettel fogadta az érkezőket. Az egész délelőtt a város nevezetességeinek megtekintésével telt el; megnézték, a többek között, az «Erdélyi orsz. Múzeum Egylet» allattani gyűjteményét, a botanikus kertet, az új vegytani intézetet. az egyetem új épületében elhelyezett ásvány és földtani gyűjteményt és a régiségtarat. Még aznap tovább utaztak Nagy-Enyedre, a hol két napig a város vendégei voltak. Itt megnézték a történelmi nevezetességű ev. ref. Bethlen-Kollegiumot, az áll. polgári leányiskolát, továbbá a nagy-enyedi országos fegyintézetet s annak igen érdekes ipartelepét. Megnézték azonkívül a városnak még a tatárjárás előtt fenállott templomkastélyát és még több érdekes latnivalóját. Tanulságos kirándulást tettek a szomszédos Marosujvárra, a hol megnézték a híres sóbányákat, így a föld alatt levő 120 m. mély és mintegy 300 m. hosszú Stefánia aknát. Nagy-Enyedről tovább mentek Dévára, itt az áll. tanítóképző-intézetben szálltak meg. Mindjárt megérkezésük után felmentek a város mellett emelkedő kerek hegyen, állítólag a rómaiak idejében épült várhoz, honnan az ország legszebb tájképeinek egyike tárul a kirándulók szeméi elé. Másnap reggel kirándultak Vajdahunyadra, hogy lássák Erdély legklasszikusabb és történelmileg legbecsesebb műemlékét: Hunyadvárát. Ennek megtekintése után megnézték a gyár egyik mérnökének szives kalauzolása mellett, a vajdahunyadi állami vasműveket, hol évenként, mintegy 800 000 q. nyers vasat termelnek. Délután visszautaztak Piskire, itt megegyezés szerint találkoztak a dévai tanítóképző-intézet ifjúságával, kik igazgatójuk és tanáraik vezetése alatt Déváról jöttek. Hozzájuk csatlakozva, egy hazafias ünnepélyt rögtönöztek a piski-i hídon. Leírhatatlan lelkesedést keltett dr. Kovács János pedagógiumi tanár beszéde, mely a hallgatóságot könyekig megindította. A beszéd előtt és után az ifjúság hazafias dalokat énekelt. Az ünnepély után fölkeresték a közelfekvő Aranyhegyet; melynek andesitjében sok érdekes és ujonnan felfedezett ásvány található. Innen Déváig a 14 kilométeres utat gyalog tették meg. A következő napon, azaz 28-án a budapesti kirándulók a dévai tanítóképző IV. éves növendékeivel kirándulást tettek a magyar-román határ közelében fekvő Petrozsényba és a nyáron is hóval takart havasok aljában, a Zsil folyó völgyében fekvő Szurduki-szorosba. Kitörülhetetlen emléket hagyott a kirándulók lelkében ez a festői szép vidék. Bár ez az út 5 órai vasuton ülésel és 4 órai gyaloglással volt egyeközve, ennek daczára a kirándulók ebéd után megnézték a híres petrozsényi kőszénbányát és felkeresték a «Csetatye Bolí»-t, mely Petrozsény közelében nagyon szép képződésű cseppkőbarlang. Petrozsényből egyenesen hazajöttek a kirándulók s ide 20 órai folytonos utazás után 29 én este érkeztek meg.

Hogy hat nap alatt ennyit láttak és tapasztaltak, hogy hazánk legszebb vidékeiben gyönyörködhetek és hogy az egész úton, a hol csak alkalom kínálkozott, geológiai és botanikai tanulmányokat tettek, az a vezető tanároknak köszönhető. Hálás elismerés és köszönet illeti meg mindazokat, kik e szép és tanulságos kirándulás erkölcsi és anyagi sikerét előmozdították, így a 80 frt államsegélyért a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat; Boga Károly és Orbók Mór tanítóképző-

intézeti igazgatókat, kik a kirándulókról, mint intézetük vendégeiről gondoskodtak. Kovács Gyula nagy-enyedi polgármester páratlan vendégszeretettel gondoskodott a kirándulókról, ottlétük ideje alatt; a nagy-enyedi Bethlen főtanoda igazgatója, Fogarasi Béla és az egész tanári kar fényes lakomát rendezett a kirándulók tiszteletére Petroszényban a bányatársulat igazgatóságának képviselőjében Henrich Viktor mérnök vendégelte meg a kirándulókat.

Ez úton is fogadják a kirándulók köszönetét mindazok, a kik e szép és tanulságos kirándulást lehetővé tették.

G. A.

N É P O K T A T Á S.

A psychologia a gyermekszobában.

VIII. Közlemény.

A gyermek képzelete.

Nehezen találhatnánk olyan festő-művészt, a ki vállalkoznék arra, hogy legjobb ismerősének arczképét úgy fesse le, hogy munkálkodása közben se az illetőt magát, se semmi néven nevezendő arczképét ne lássa. Ha akadna mégis olyan, a ki megpróbálkoznék az emlékezet után való rajzolásal vagy festéssel, mihamar tapasztalná, hogy emlékezte cserben hagyta. Rajzolna vagy füstene a vállalkozó szellemű művész egy *embert*, de nem azt az ismerőst; mert a kép egyik-másik vonása hasonlítana ugyan a jó ismerőshöz, azonban sok, a legtöbb vonás nagyon is különböznék az ő vonásaitól. Elmerenghet a művész napokig, hetekig, a müncheni régi képtárban, megvizsgálhatja töviről-hegyére Dürrer gyönyörű munkáját: Krisztus négy tanítványát. (Pál és Márk; Péter és János.) Nem egy nap, de egy hét mulva se képes azért egyetlenegy tanítvány arczképét lemásolni.

A mint nem képes a művész legjobb ismerősének, vagy egy műremeknek vonásait minden ismertető jegyeivel egyetemben felújítani lelkében, ep úgy nem tudunk mi egyetlen képzeletet sem *változatlanul* úgy feleleveníteni, hogy a két vagy több felújítási kép egymással *összeillő* legyen.

A szemlélet alkalmával a képzet alkotó elemei bejutottak a lélekbe. Az inger emlékezte ott visszamaradt. Mi az oka tehát annak, hogy a képzetet nem tudom oly üdén felidézni, mint a milyen az eredetileg volt? Vagy honnan van az, hogy a szülő, elhunyt kedves gyermeke arczát *ébren* nem tudja úgy maga elé képzelní, mint a mily hűen az neki *álmaiban* megjelenik?...

A kísérleti psychologia a mellett tanuskodik, hogy bármely képzet elemei megoszlanak az egymáshoz *hasonló*, de azért egymástól mégis elütő és különböző képzetek között és pedig rendszerint azoknak a képzeteknek az elemei között, a mely hasonló, vagy, ha úgy tetszik,

rokon-képzetek ezt az új képzetet a lélekben megelőzték. Ha életemben csak egyetlenegy lótsusz virágot láttam, akkor erre ideig-óráig meglehetősen híven visszaemlékezem; ellenben valami nálunk mindennapibb virágnak, teszem fel az ibolyának, a mit valahol láttam, a képe már nem ujul fel oly élénken emlékezetemben. Azokból a különböző benyomásokból, a mit a sok, sok ibolya gyakorol reám, alkotok lelkemben egy ibolyaképet s ezt újítom fel a leggyakrabban még akkor is, a mikor egy specziális ibolyára kellene gondolnom. Ugyanígy vagyunk valamennyi képzeteinkkel. Rég megdöntött hypothesis az az állítás, hogy a *reproducción*nál a képzetek *változatlanul* újulnak fel.

A képzetről meg azt tanítjuk, hogy a szerzett képzeteket *új alakban*, átalakítva lépteti fel. Ha a reprodukció a szerzett képzeteket nem képes változatlanul feújítani; a képzelet pedig a szerzett képzeteket új alakban, átalakítva, változtatva lépteti fel, akkor önként következik a kérdés: hol van az «emlékezet» és a «képzelet» vagy a «valóság» és a «költészet» elválasztó határa? Van-e, legalább a gyakorlatban, valami éles különbség az emlékezeti- és a képzeleti képek között?

Ezekre a psychologia azt a feleletet adja: az emlékezet és a képzelet egymástól nem különböző, hanem rokon, majdnem azonos folyamatok s egymással csak nagyon ritkán nem kapcsolódnak; ép ezért *eredetük, okuk* egymással egynemű, ha nem azonos.

Bármily közeli rokonok legyenek e folyamatok, bármennyiszer kapcsolódjanak is egymáshoz, mégis két dolog van, a mi egymástól megkülönbözteti őket.

«Hári János» annyiszor elmondja: milyen vitéz huszár volt, hogy utoljára maga jobban elhiszi, mint áhitatos hallgatói, dicsőséges, vitéz tetteit; ezekre a költött dolgokra s a velök járó kellemes érzelmekre sokkal élénkebben emlékezik, mint azokra a fáradalmakra, miket «szegény bakancsos» korában szenvedett. Ez az egy példa kettőt bizonyít: az emlékezeti képek lassankint elmosódnak és — a képzeleti képek pedig esetleg oly üdén lépnek fel, mintha csak aligmult eseményeket tárnának elénkbe. A képzelet és az emlékezet között ez az egyik lényeges különbség. A második különbség pedig az, hogy ámbár mind a kettő az érzéki észrevételekből indul ki, mégis a képzelet a *különböző* benyomások egyes alkotó részeit úgy kapcsolja egymáshoz hogy azok nagyon is különböznek a valódi benyomástól. E kapcsolat folytán a lélek az egyes alkotó részekből *utólagosan* alkotja meg a *valónak látszó* eseményeket. Ezzel ellentétben az emlékezet az egyes benyomások alkotó részeit szétválasztja; ezeket a részeket a rokon és ellentétes képzetek között elosztja, a lényegtelen jegyeket elhagyja, a tapasztalat tartalmának megegyezőseit s különbségeit, valamint az ezeken alapuló mindennemű logikai viszonyokat felfogja s a lelki folyamat eredményét az «értelmi munkásság»-ban gyümölcsözteti.

Valamint az emlékezetnek,¹⁾ úgy a képzeletnek is két foka van: az egyik a *passív*, másik az *aktív* képzelet. Az első egyenesen az emlékezetből indul ki, míg a másodikban a képzelmi képek cél- és terv-

¹⁾ «M. Tképző.» 1899. 419. 1.

szerű elrendezése játsza a főszerepet. Amannál az emlékezeti képek dominálnak, emennél pedig a képzelmi képek többé-kevésbé háttérbe szorítják az emlékezeti képeket. Az activ és passiv képzelet abban egymással teljesen egyezik, hogy mind a kettő figyelemmel párosult élénk érzelmek kíséretében lép fel. A hol a lelki fejlődésben az *emlékezet*, *érzelmek* és a *figyelem* fellép, ott már kereshetjük és meg is találjuk a képzelet nyomait is.

Emlékezet... érzelem... figyelem... mind olyan lelki jelenségek, melyek nemcsak az embernél, de a magasabb rendű állatoknál is előfordulnak. És csakugyan a fejlődés tanának hívei azt állítják, hogy a képzelet nem csupán az emberi, hanem az állati léleknek is sajátja. Ezek után a képzelet fellépését a lelki fejlődésnek arra a fokára helyezik, hol az állatok körében az *álmodás* előfordul. Azt mondják: mivel a madaraknak, kutyáknak, macskáknak igen élénk álmaik vannak, ennél fogva ezeknek az állatoknak már van képzeletük is. Erre az állításra támaszkodva azt hiszi *Houzeau*, hogy a kutyának esti s különösen holdvilágos éjjeleken való mélabús vonítása onnan származik, mert «képzelő-tehetség»-üket a környező tárgyaknak határozataiban, félhomályos körvonalai megzavarják s így bennük fantasztikus képek származnak.¹⁾ *Romanes* meg olyan kutyáról tesz említést, a mely képzeletbeli disznókat kerget, minden uszítás nélkül.²⁾

A fejlődés tana hiveinek ez az állítása annyiban érdeklí a gyermek psychológiát, a mennyiben tájékoztató pontot nyújt arra nézve: hol s merre kereshetjük a gyermeknél a képzelet fellépésének a kezdetét?

Mielőtt a gyermek képzeletének vizsgálatára áttérnénk, nem szabad elfelednünk, hogy a képzelet sem lép egyszerre fel, hanem mint egyéb lelki folyamat, ez folyton épül, folyton fejlődik, míg a fejlődésnek bizonyos fokát el nem éri. Kezdetben csupán abban nyilvánul, hogy a kellemes vagy kellemetlen érzelmet keltő, erősebb érzéki benyomások felújulnak az emlékezetben akkor is, midőn az érzéki benyomás, mint az alvás alkalmával is, nincs jelen. Később úgy a kellemes, valamint a kellemetlen érzelmeket keltő emlékezeti képek elemei összekeverednek s az álomban a valóság *látzatát* magán hordó lelki történet megy véghez. Kezdetben a lelki történet főszereplője, kizárólag maga az alany, később azonban egyszer másszor az is megtörténik, hogy az álmodó a véghez vitt cselekmény szemlélőjévé válik. Kezdetben a gyermek azt álmodja: *öt* harapta meg a kutya, *öt* verték meg, később azonban az is előfordul, hogy álomban nem *ő*, hanem valaki *más* kapott ki.

Így fogván fel a képzelet *fejlődését*, már abban, hogy a gyermek álomban *szopik*, a képzelet fellépését láthatjuk. És úgy látszik, ez is az *első* kép, mely a gyermekben alvás alkalmával felújul. Álmodik-e, a gyermek az első hónapokban a szopáson kívül mást is? Oly kérdés, a melyre *határozott* feleletet már csak azért sem adhatunk, mert azok a kifejező mozgások, a mikből kezdetben a gyermek érzelmeit ki kell találnunk, esetleg az álommal semmi összeköttetésben nem levő reflex-

1) *Darwin*: Az ember származása. I. 114. l.

2) *Romanes*: Die geistige Entwicklung beim Menschen 59. l.

mozgások is lehetnek. A megfigyelések csupán a mellett tanuskodnak, hogy a gyermek már egy éves kora előtt utánozza álmában azokat a mozgásokat, a miket azon a napon vagy nem régen látott s esetleg ébren végezett. Ezekben a mozgásokban, valamint egyebekben is igen tág tere van az egyéni eltérésnek. Az egyik hamarabb végzi ugyanazt a mozgást, mint a másik. Egy gyermek 10 hónapos korában álmában ép úgy tette össze kacsóit, mint akkor, a midőn ébren valamit «szépen» kért. A másik meg 16 hónapos korában egészen dühösen ütött a saját szemére. Mind a két mozgás azok közé tartozik, a mikből az álomra következtethetünk.

Az álomban való *első* sírást, a melynek kezdete legalább az éber állapotban való sírástól lényegesen különbözik, az egyik gyermeknél a 18-dik hétben, a másiknál meg a 10-ik hónapban figyelték meg. Az első *kacsagás* rendszeren az első év végén, a hangos *beszéd* a két éves korban, az *éneklés* pedig $2\frac{1}{2}$ éves kor után szokott az álomban fellépni. Álmaikat elbeszélni a gyermekek csak később tudják. Van akárhány 5 éves gyermek, a ki még nem tudja álmát elbeszélni. Az én kis leányom 4 éves kora után beszélt el először, hogy álmában megharapta egy kis fekete kutya. (Ébren is félt a kutyáktól.)

* * *

A gyermek képzelete éber állapotban is elég korán kezd működni. Azok a képzetek, miket a gyermek kezdetben szerez, jobbra csak képzeletszerűek. Tudjuk, hogy a gyermek a szeme elé kerülő tárgyakat csak egyoldalúlag, felületesen vizsgálja meg. Lelke még nem képes arra, hogy a tárgyak lényeges jegyeit kiválassza s a fogalomban egyesítse. Azonban az egyoldalú megfigyelés daczára is igen hamar észreveszi azokat a hasonlatosságokat, a mik a tárgyak között vannak. A lélekre történő behatásokat éppen e hasonlóság alapján szedi rendbe. Ha két vagy több tárgyon bármily csekély hasonlóságot észrevesz, akkor az egyik tárgynak mind azt a tulajdonságát, a mit rajta tapasztalt, átruházza a másikra is. A gyermek egyik észrevévése csak arra szolgál, hogy valamely meglevő észrevévést kiegészítsen. A gyermek látja a cukrot, észreveszi a fehér színt, mutassunk neki egy darab kretát, arról is azt hiszi, hogy ez is cukor, sőt a felnőttek szuggerálása folytán még azt is elhiszi, hogy édes. Ugyanígy kezdetben mindennemű fehér folyadékról azt tartja, hogy az tej. A képzeteknek és a fogalmaknak ilyen hiányossága nagyon sokáig meg van a gyermeknél. 23 hónapos korában még a szájához viszi az *üres* csészét, abból iszik, nagyokat nyel. Később is az *üres* öntöző-kannából öntözgeti virágait. Számtalan ehhez hasonló cselekedete van a gyermeknek, a miről hamarosan nem tudjuk megmondani: a hiányos képzetek és fogalmak, vagy talán a képzelet hatása alatt vitte-e véghez cselekedetét. Sok időbe kerül, míg az értelem annyira fejlődik, hogy az elkülönített lényeges jegyeket a fogalomban egyesíti.

Mi, felnőttek, nagyon furcsán vagyunk a gyermeknek ezekkel a hiányos s más képzetet alkotó elemeiből kiegészített képzeivel. Ha a két képzet közötti hasonlóság és rokonság nagyobb és könnyebben fel-

ismerhető, akkor úgy tűnik, mintha assimilációval volna dolgunk, a melynél tudvalevőleg a képzetnek hiányzó alkotó részeit oly képzetek alkotó részeivel pótoljuk, a mely képzetek már a lélekben megvannak. Ha azonban mi, a két tárgy között kevés vagy semmi hasonlóságot nem veszünk észre, akkor a gyermeki lélek munkálkodását a *képzetnek* tulajdonítjuk. Voltaképp pedig a léleknek ez a kétféleképpen látszó működése egy és ugyanaz a folyamatos a gyermeknél, valamint a műveltség alacsony fokán álló népeknél a *tudás és az ismeret fogyatékoságát a képzelet gazdagsága, változatossága pótolja.*

A képzeletszerű képzetek az okai annak, hogy a gyermek a holdat majd zsemlyének, majd kiflinek tekinti, a csillagokról azt hiszi, hogy azok valami fénylő szemek, a fűszálon levő harmatcsepp pedig köny. A hasonlatoknak ily természetesnek látszó határán a gyermek nem állapodik meg. A 29 hónapos gyermek, mikor a zongora néhány kalapácsát először megpillantja, felkiált: «mennyi *bagoly!*». A másik meg az ide-oda mozgó delejtűre azt mondja «*madár.*» Számtalan ehhez hasonló gyermeki kijelentést hallhatunk a gyermekszobában és a gyermekek társaságában, a melyek igen sokszor a humor jellegét viselik magukon. Az 5 éves gyermekkel idegen városba érkezem. A kortakorcsma czégére hosszú póznán már messziről integet felénk. Mihelyt a gyermek észreveszi, azonnal felkiált: «Nini, mekkora *horog!*» Igaza van, ez is «horog», csak hogy nem olyan fűzfalevél-nagyságú halacszkákat fognak vele, mint mi a «pisztráng-fogás»-ával kérkedő fürdőhelyen, hanem — embereket!

Milyen kevés, akár lényeges, akár lényegtelen jegy szükséges a gyermek képzeletéhez, azt legjobban láthatjuk, ha azokat a játékszereket megtekintjük, miket a gyermek *maga* készít. Egy darab decskácskát vagy fácskát beletesz a vízbe, készen van a hajó. Vagy ki ne emlékezne a cserebogarból készített malomra! A gyermeket ereszsziük oda a homokrakáshoz s ha ez kissé nedves, egész nap nem mozdul tőle. Ás ott kutat, pinczét, csinál kertet, erdőt; épít házat, templomot; süt kenyeret, kalácsot, főz mindenféle válogatott eteleket és hogy semmi se hiányozzék a jóból, fogad ott vendégeket is. Ha kis cziczák nincsenek a háznál, «vendég»-nek jó egy néhány darab facska, kövecske, vagy akár rohadt alma is! Valójában csak ott s akkor érzi magát jól, ha képzelete munkálkodhatik! A drága játékszerek, a cifrábnál-cifrább képes-könyvek csak ideig-óráig elégitik ki. Olyan játékszer, olyan kép kell neki, hol képzeletének szabad folyást engedhet. A saját rajzaiban is ez az egyoldalú megfigyelés jellemzi, de a máséban sem kíván ennél többet. *Sigismund* fia két éves korában a *kört* tányérnak mondta. *Preyeré* a *négyszöget* ablaknak, a *háromszöget* háztetőnek, a *pontot* madárnak tartotta.

Jellemző sajátysága a gyermeki képzeletnek az is, hogy nagyon szeret *személyesíteni* s a tárgyakat épp oly étellel s érzelmekkel felruházni, mint a milyen neki van. A falusi gyermek a maszlagos redőszírom gyümölcsét sok helyen csak «tüskés disznó»-nak mondja, de nem csak mondja, hanem szépen sorba rakja, a vörös hagyma vagy a bürök szárából «tülköt» csinál magának s a girbe-gurba ágra kötött kőcz-

madzag-ostorral terelgeti disznó-csordáját órahoszakig. Ha aztán fásasztó munkájában a kis «kanász» megéhezik, nem teledkezik meg csordájáról se, ad nekik finom «kukoriczát» annak a kenyérnek a morzsájából, a mit maga is eszik s ha megszomjaznak, elibök teszi a nádból csuiált váluban a vizet s nagy szerencse, ha a kút mellett levő pocsétában meg nem henteregteti őket. Aztán a vesszőparipa! Milyen nyargalást, nyeritést tud ez véghez vinni, hogy le tudja ez dobni a «lovagot», hogyan oldalba rúgja a közelmelő rossz gyermeket, azt csak az nem tudja elgondolni, a ki a saját gyermekkorára vissza nem emlékezik!

Semming leánykája 7 hónapos korában a mi csak kezeügyébe került, mindennel gagyogott a maga nyelvén. Bizonyára azért, mert *élelényeknek*, magához szellemi tekintetben egyenlő fejlődésűeknek tartotta a különböző tárgyakat.

Azt is tudjuk, hogy ha a gyermek megbetegszik, legkedvesebb játékszere is beteg lesz s betegsége semmiben nem különbözik gazdácskája betegségétől!

Van adatunk arra is, hogy a gyermek nemcsak a játékszerül használt tárgyaknak ad életet és érzelmet, de a *köveknek* sőt még a *betűknek* is. Volt már arra eset, hogy a még iskolába nem járó s olvasni nem tudó gyermek a «B»-t kövér barátnak, az «L»-et fáradt vándorlónak tekintette; az útszélén levő kavicsokról meg azt hitte, hogy azok nagyon megunhatják magukat ott. Fel is vett belőlök néhányat s mikor jó darabra elvitte, azt gondolta: mennyire örülnek most ezek a kavicsok, hogy új ismerősökre akadtak, mennyi mindenfélét tudnak ezek a messziről jöttek itt barátjaiknak *elbeszélni*.

* * *

Ismeretes, hogy ha két különböző hangszerezen, teszem fel egy zongorán meg egy hegedűn egy és ugyanazt a hangot halljuk, a két hangszerezen az egyenlő magasságú hangnak különböző *színezete* van. Ezt a hangszínezetet a közéletben rendszeren az érzelmekről nevezzük el s így mondjuk:

«Jaj de *bísan* harangoznak Tarjánba...»

vagy:

«*Szomorúan* rúg, bűg a szél...»

Vannak emberek, kik a különböző hangszerek hangját valósággal *színesnek* képzelik, a kik *színeket hallanak*. Ennek a «szinhallás» nak okát a psychologusok kétféleképp magyarázzák. Némelyek azt mondják, hogy ez semmi egyéb, mint a figyelemnek a két egymáshoz hasonló benyomás között való gyors ide-oda mozgása. Mások meg azt mondják, hogy ez a gyermekkorban való élénk képzeletnek a maradványa. Bostonban megvizsgálták az iskolás gyermekeket s úgy találták, hogy 53 közül 21, tehát körülbelül 40% színesnek találta a különböző hangszereknek a hangját. Az egyéni eltérés igen nagy volt, mert pl. a melyik hangot az egyik halványnak vagy világosnak mondotta, azt a másik sötétnek tartotta. *Sully* meg azt figyelte meg, hogy egy 6 éves leányka a számokat tartotta színesnek: az egy fehér, a kettő fekete, a három fehér, a négy fekete, az öt halványveres... a kilencz fekete és

pontozott, a tizenegy sötétzöld. Harom év mulva ugyanez a leány azt mondta: az egy fehér; a kettő fekete; de már a három szürke; a négy vörös volt s a tizenegy a sötétzöldből világos-sárgává változott.

A gyermek képzeletének eme játékában — én legalább úgy hiszem — igen nagy része van annak, hogy a gyermek az *elvont* dolgokat nem képes felfogni s ha étellel nem tudja is felruházni, legalább bizonyos *alakba* öltözteti őket. Annak, hogy a gyermek pl. a trombita hangját vörösnek hallja, semmivel se tulajdonítok nagyobb fontosságot, mint annak, hogy az 5 éves gyermek esti imája e szavánál: «De szabadíts meg a gonosztól» egyszerre azt kérdezi: van-e a gonosznan sapkája?

Pethes Sándor.

(Folyt. köv.)

VEGYESEK.

Steinbach Antal, kir. tanácsos, Torontál vármegye kir. tanfelügyelője, ország-szerte széles körökben, de különösen a délvidéki tanítóság előtt köztiszteletben álló tanférfiu, a népoktatásnak 43 évi buzgó és sikereiben gazdag szolgálatátán, október 12-én, 64 éves korában elhunyt. Steinbach az elemi iskolai tanítóságon kezdte a pályáját, 1856-ban Hidegkúton. Mindig büszke volt erre s a kartársi érzületet a tanítókkal szemben fenntartotta akkor is, mikor mint tanfelügyelő igazgatta egy megye tanítóságát s iskolai ügyeit. Ebben rejlett a tanítókra való rendkívüli hatásának kulcsa. Tanfelügyelővé még báró Eötvös József nevezte ki s így Torontál vármegye népoktatásának felvirágzása egészen az ő nevéhez fűződik. Hatszáz új népiskolát állított fel s általában nincsen vármegye, a melyben rendezettebb népiskolai viszonyok volnának, mint Torontálban. Legfőbb dicsősége a megyei tanítói kar, a mely lelkességben, ügybuzgóságban párját ritkítja az országban. A tanítókra nem mesterséges eszközökkel hatott; sohasem érezte velük, hogy hivatali főnökük; de barátjuk, támogatójuk volt, együtt érzett velük jóban, rosszban. A tanítók rajongtak érte s a velük való belső viszonyt arra használta fel, hogy nemes közszellemet teremtsen a tanítói karban. Ez a tanítói nemzedék Steinbach Antalt, az ő jótévő atyját, nem fogja feledni soha; de nevét minden időkre arany betűkkel írta be hazánk kulturális történetébe is. Áldott legyen az Úrban!

Sebestyén Gyula tanítóképző intézeti igazgatót, az állami tanítóképző-intézetek min. biztosát, az Országos Közoktatási Tanács titkárát Ő Felsége a király tanácsosává nevezte ki. A király ezzel a kitüntetéssel valóban gazdag érdemeket jutalmazott. Sebestyén Gyula a magyar kultúra szolgálatában nagy tevékenységet fejt ki. Mint a Közoktatási Tanács titkárának módja van abban, hogy nagy tudását, széles szellemi látókörét, mély filozófiai elméjét a közoktatás egész mezején termékenyen értékesítse. Mint az állami tanítóképző-intézetek biztosá beható tevékenységet fejt ki a tanítóképző-intézeti oktatás belső kiépítése körül. Egy ember minden erejét lekötő eme bokros teendői mellett is időt

talál a történeti tudományok művelésére. Történelmi művei híven tükrözik vissza összefoglaló elméjét s hatalmas szónoki erejét. A nyilvános szereplést kerülő szerénységeért s szívjóságáért általános becsülésben áll. Ezért közörmöt okozott országszerte az őt ért kitüntetés, különösen nekünk tanítóképző tanároknak, a kikhez legközelebb áll multjánál, állásánál fogva. Örülünk annak, hogy ismét egy közülünk valót, a tanítóképzés egy kiváló munkását részesítette magas erkölcsi jutalomban a királyi kegy.

Steinberger Ferencz dr.-t, a szatmári róm. kath. elemi tanítóképző-intézet s az elemi és polgári tanítóképző igazgatóját Ő Felsége a király nagyváradi kanonokká nevezte ki. Ezen kinevezés által az igazi érdemek nyertek jutalmat. Steinberger már 1871 óta, tehát közel harmincz éve, munkása a katolikus népoktatásnak s ezen időt kezdettől fogva a szatmári képzőknél töltötte. 1871-ben nevezték ki a szatmári róm. kath. tanítóképző-intézet tanárává s 1876-ban lett a férfi- és a nőtanítóképzők igazgatója. Ő szervezte ott a polgáriskolai tanítónő-képzőt s a kisdedővőképzőt. Kiváló szervező képességét, fáradhatatlan ügybuzgalmát s jeles személyi tulajdonait a kath. püspöki kar elismervén, őt 1898-ban a róm. kath. tanítók országos bizottsága elnökének nevezte ki. A szatmári képzőket nagy pedagógiai tapintattal s nemcsak szigorúan vallásos, de hazafias irányban is vezeti. Habár egyházát mindenkor híven szolgálta, liberálisan gondolkozott és működött, mit bizonyít az is, hogy a szatmári képzőt szivesen keresik fel nem katolikus szülők is. Pedagógiai készültségéről számos neveléstanai értekezése (Jézus-Krisztus a tanítók eszményképe, vallás és hazafiasság, az erkölcsi nevelés módszere stb.) tanuskodik. Örömmel látjuk őt a tanítóképzés közvetlen szolgálatában; hisszük, hogy magas állásában módot fog találni a magyar népoktatásnak az eddiginél még szélesebb körben való előmozdítására.

A Pedagógium új igazgatója. A vallás- és közoktatásügyi miniszter *dr. Kiss Áron*, tanítóképző-intézeti igazgatói címmel és jelleggel felruházott tanítóképző tanárt, a budapesti áll. polgári iskolai tanítóképző-intézet igazgatójává nevezte ki. A tanítóképző tanári körökben általános rokonszenvvel s meglelégedéssel fogadták a kinevezést. Méltó utódja Gyertyánffynak, azon az előkelő és nagyfontosságú álláson, a melyre a tanári testület s a miniszter bizalma jelölte ki. Kiss Áron már régi munkása a tanítóképzésnek, a mai tanítóképző tanárok között a legregibb. Már 1866-ban segédtanára lett a sárospataki képzőnek. S azóta folyton a nevelésügy terén munkálkodik. 1870-ben lett a nagykörösi ev. ref. tanítóképző igazgatója; ekkor került a fővárosba a Pedagógiumhoz, a melynek most igazgatói székebe ült. Dr. Kiss Áron mögött gazdag múlt áll. Gyakorlati és irodalmi működésében a nemzeti irány erőteljes kifejesztésére törekedett. Ő a megteremtője a magyar pedagógiai történelemnek. E tudomány művelése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett. Ugyancsak a nemzeti irányú nevelésnek tett igen hasznos szolgálatot a magyar gyermekjátékok összegyűjtése és kiadása által. E munkája évről-évre gazdagodó aratást szerez a magyar nevelésügynek. A Gyertyánffyval és Radó Vilmoossal együtt szerkesztett népiskolai olvasókönyve úttörő munka a nemzeti

irányú olvasókönyv-irodalom terén. Neveléstani művei nagy kelendőségnek örvendenek országszerte. Fordította Dittes műveit. A tanügyi lapokba, különösen a Néptanítók Lapjába számos cikket írt. A legtermékenyebb pedagógiai írónk egyike. Kiss Áron most 55 éves: ősz pedagógus; de még teljes erejében van. Ezért még sokat várunk az ő tudásától, gazdag tapasztalataitól, s fáradhatatlan buzgalmától, a miket bizonyára sikerrel fog értékesíteni első népoktatási intézetünk javára.

Strümpell Lajos. A magyar pedagógusok sorában emlékezzünk meg e helyen a német pedagógusok nestoráról, a 87 éves dr. Strümpell Lajosról, a kit f. év május 18-án kísérték nagy részvéttel örök nyugalma helyére. Méltó, hogy megemlékezzünk róla, mert Strümpell egyike volt a jelen század legnagyobb pedagógusainak. Az uttörők közé tartozott s ezért tevékenységének hatását csak akkor fogjuk érezni, midőn sírkövét befödte az idők moha. Strümpell az u. n. régiebb Herbart-iskolának volt kimagasló művelője, a melybe Ziller és Vogt is tartozott; a mely csak a mester pedagogikájának kiegészítésére vagy tovább fejlesztésére törekedett s nem kereste úgy a transzakciót a Herbart elvei és az általános iskolagyakorlat között, mint az újabb Herbart-iskola. Strümpell 1812-ben született (Schöppenstedtben), tehát végig élte a 19. századot, de azért elvei és működése nemcsak állandóan a kor színvonalán mozogtak, hanem éppen életének utolsó két évtizedében végezte a leghatalmasabb uttörő munkát. Nyugati Oroszországban kezdte pályáját, a hol egy előkelő uri háznál 10 évig volt nevelő, majd a híres dorpatí egyetemen nyert tanári állást, a hol a filozófiai és pedagógiai tudományok fejlesztésén s a nyugoti Oroszország német tartományainak kulturáján is fáradozott. A németiség érdekében kifejtett tevékenysége miatt megkelle váltania állásától s Lipcsébe költözött (1871), a hol az egyetemen nyert tanári állást. Itt maradt élete végéig. Filozófiai munkái a pszichologia és az ethika terén mozognak. Pedagógiai irodalmi munkássága kezdetben leginkább arra szorítkozott, hogy Herbartot ismertette s bírálta. Strümpell Herbartnak legszerencsésebb kezű ismertetői közé tartozik; művei a legjobb előiskolák a Herbart műveihez. Két legkiválóbb műve azonban, a melyek által örök helyet biztosított magának a pedagógika történetében: *Psychologische Paedagogik*, megjelent 1880-ban s a másik: *Die pathologische Paedagogie*, a mely tíz évvel később 1890-ben jelent meg először (másodszor 1899-ben).

Az előbbi művében egy nehéz problémával birkózott meg: a gyermekfejlődés tanát a nevelés és tanítás számára értékesíteni. Ez csak részben és mint maga is megvallja, hézagosan sikerült neki. De nagy sikert ért el vele s a pedagógia ily irányú fejlődését már Wundt tiltakozása sem állíthatja meg. Különben viszont Strümpell is harczolt a physiologiai lélektan egyoldalúsága ellen s azzal szemben eme híres munkájában felállította «a szabadon működő okszerűség tanát», mint a lélek önállóságának bizonyítékát.

A *Pathologische Paedagogie* című műve volt mégis az, a melylyel a legnagyobb hatást érte el. E mű megírására őt a gyermeki individuumok tanulmányozása indította. E művében a gyermek fejlődésében fellépő hibákat ismerteti s

visszavezeti azokat a lelki és élettani mechanizmusban fellépő körülményekre. Később e művét dr. Kochnak híres munkája (Die psychopathische Minderwertigkeiten) szerint átdolgozta; de egytuttal tiltakozott azon felfogás ellen, hogy a gyermek minden hibájára a psychopathikus fogalmakat alkalmazzák. Strümpell ezen műve megjelenése óta Németországban a gyermeki hibák tanulmányozásával úgy a tanítógyűléseken, mint az irodalomban (Lásd a Kinderfehler cz. folyóiratot) mindszámosabban foglalkoznak.

Kinevezés. A vallás- és közoktatásügyi miniszter *Békei Józsa* okl. *hegedűművésznőt* a szabadkai állami tanítónőképzőintézethez segédtanítónővé a IX. fizetési osztály 3. fokozatába véglegesen kinevezte.

A szorgalom jutalma. A vallás- és közoktatásügyi miniszter, a földművelésügyi miniszter hozzájárulásával, *Pataki Sándor* aradi, *Hunel Béla* bajai, *Deák Viktor* budapesti, *Vágó György* csáktornyai, *Pataki Antal* és *Darabos Pál* csurgói, *Jordán Péter* dévai, *Csima Jenő* kunfélegyházai, *Klementisz Géza* iglói, *Lázár Andor* kolozsvári, *Brunner József* lévai, *Petyó Rezső* losonczy, *Géher Lajos* és *Szeghő Andor* maros-szigeti, *Toók Gyula* modori, *Kendecsy Pál* sárospataki, *Kovács László*, *Máté János* és *Kovács Gergely* sz.-keresztúri, végül *Simkovicz Gábor* znióváraljai állami tanítóképzőintézeti növendékek részére, a *gazdaságtanban* s különösen a *gyümölcsfák nemesítésében* az 1898/9. tanév folyamán tanúsított szorgalmuk és tett előmenetelük megjutalmazásául, egyenkint egy darab huszkoronás aranyat adományozott.

A Magyar Tanítók Kaszinója az osztott iskolák tantervéről. Az Orsz. Közoktatási Tanács által kidolgozott osztott iskolai tantervvel a Magyar Tanítók Kaszinójának tanügyi bizottsága két hónapig foglalkozott s beható tanácskozások után azon figyelemreméltó módosításokat tett. A *beszéd- és értelemgyakorlatokat*, mint az egész népiskolai tanítás előkészítő oktatását, az összes tantárgyak elé helyezte. A *magyar nyelv* keretében törtülni kívánja annak meghatározását, hogy «az frástanítás előzze meg az olvasást», mert ez az utasításokba való s a tantervnek nem szabad a módszer fejlődését megkötnie. Az első osztály olvasmányainak középpontja az *állatmese*, a másodiké a *népese*, a harmadiké a *népmonda*, a negyediké a *történelmi mondák*, az ötödiké és hatodiké a *történelmi elbeszélések* legyenek. A reáolvasmányok a beszéd- és értelemgyakorlatokhoz és a földrajzhoz csatlakozzanak. A *szépirásra* hetenkint külön két félóra veendő fel. A *történelem* a 4-ik osztályban is taníttassék az olvasmányokkal kapcsolatosan. A *külön mértani oktatás* megszüntetendő s annak anyaga részint a számtan, részint a rajz keretébe foglalandó. A *külön gazdaságtani oktatás* szintén megszüntetendő; ennek elméleti anyaga a természetrajzba és a vegytanba osztandó be; a gyakorlati rész pedig a kézimunka-oktatásra kitűzött időben végzendő, mivelhogy a gazdasági gyakorlat is valójában kézimunka. A természetrajz és kémia tanítása egészen gyakorlati alapra helyezendő; ezen tantárgyak kiinduló pontja a gazdasági, ipari foglalkozások s az egészségtan legyenek. A természetrajzi órák száma, az elmaradó gazdaságtan helyett, mind az ötödik, mind a hatodik osztályban heti 1—1 órával szaporítandó. E javaslatok a koncentráció elvét tartják szem

előtt s hivatva vannak arra, hogy egységesebbé tegyék a tantervet. Az egyes tantárgyak előadói voltak: *Tanos Sándor* (magyar), *Stolmár László* (beszéd- és ért. gy.), *Bursics Ernő* (történelem és földrajz), *Sziklás Adolf* (mennyiségtan), *Nagy László* (a term. tudományok és gazdaságtan), *Guttenberg Pál* (kézi-munka), *Wehner Gy. József* (ének); a tanácskozások vezetője pedig *Ember Károly* volt.

Phonomimikai előgyakorlatok. A budapesti II. ker. áll. tanítónő- és nevelőnő-képző-intézet tanári testületének néhány tagja a IV. osztályú növendékekkel Nagy László tanító vezetése alatt két ízben látogattak ki a mátyásföldi állami elemi iskolába, hogy *Tomcsányiné Czukrász Rózsának* ott végzett phonomimikai előgyakorlatait az írás és olvasás tanításához, figyelemmel kísérik. Az első látogatáskor csatlakoztak az Országos Nőképző Egyesület tanítónőképzőjének növendékei is Vámosy Mihály igazgató vezetése alatt. Az első látogatás szeptember második felében történt, *10 nappal az áll. el. iskola évének megnyitása után*. A gyermekek ekkor már az összes hangokat tudták hangoztatni a tanítónő jelzései után. Képesek voltak, természetesen szintén a tanítónő jelzései után, két hangot összefűzni értelmes szóvá (ló, ti, de, ma stb.). S ismertek 5 nyomtatott betűt. — A második látogatás október végén történt, hat héttel az iskola kezdete után. Ekkor a gyermekek már nem a tanítónő jelzései után fűzték össze a hangokat, hanem *olvastak* a Tomcsányiné szerkesztette olvasó tábláról; tehát ekkor már a betűk, mint hangjelek, szerint tudták a hangfűzést végrehajtani. Természetesen folytonosan használták a gyermekek a maguk kézjeleit is. Két hangnak a betűjel szerinti összefűzése a leggyengébbeknél is minden nehézség nélkül ment végbe. Az ügyesebbek a kéttagú szokat is könnyen olvasták. Továbbá a gyermekek megtanulták ekkorra, a nyomtatott betűkből levezetve, az összes magánhangzókat és a mássalhangzót írni. Így hát az eredmény meglepő volt. A Tomcsányiné által kiadott művet: *Phonomimikai előgyakorlatok az olvasás és írástanításához*, egyik jeles munkatársunk fogja közlönyünkben ismertetni. Tudomásunk szerint az eperjesi állami tanítónőképző gyakorlóiskolájában a folyó iskolai évben már ezen módszer szerint végzik az olvasási és írási előgyakorlatokat.

A II. Orsz. és Egyetemes Tanügyi Kongresszus Naplója, 1600 oldalon, három kötetbe foglalva tárgyalja a magyar tanítók, tanárok s nevelők eme monumentális mozgalmának történetét, előkészítését, előadásait, tárgyalásait. A könyvnek nagy kulturtörténeti fontossága van s mint forrásmunka is kiválóan becses. A kongresszus által kiküldött bizottság e nagy művet a kongresszus határozata értelmében ingyen, csupán a szállítási díj lefizetése mellett küldi meg a kongresszus tagjainak. Minthogy még mindig vannak oly tagok, a kik a Naplót nem rendelték meg, az elnökség ez úton ujjal értesíti a tagokat, hogy a Naplót a vidékre *egy korona* s a fővárosba 40 fillér szállítási díj lefizetése mellett küldi meg, egyuttal tudatja, hogy *az 1900. évi január 1-én túl a kongresszus naplójának elküldésére nem vállalkozik s az addig nem jelentkező tagokat úgy tekinti, mint a kik a Naplóhoz való jogukról lemondtak*.

A Napló *Hajós Mihály* titkárnál rendelhető meg (Budapest, I., Attila-u.

el. iskola) az 1 korona szállítási díj beküldése által. A Napló bolti ára 5 frt s megrendelhető a Franklin-Társulat kiadóhivatalában vagy bármely könyvkereskedőnél.

Nyilatkozat.¹⁾

A «Magy. Tanítóképző» f. é. szeptemberi számában Boga igazgató a szerkesztőhöz intéz levelet s mégis velem személyeskedik.

Ez nem meglepő, hiszen csak gyöngébb folytatása annak, a mit junius folyamán a napilapokban fokozottabb mértékben elművelt s a mit folyóiratunk szerkesztője a Tk-be is átvett.

Én, bármily nagy mértékben is ki voltam híva, tartózkodtam eddig attól, hogy akár a napilapokban, akár a Tanítóképzőben feleljek Boga igazgatónak. Még pedig először azért, mert e támadásra csak sok intézeti kényes ügy elmondásával felelhettem volna érdeme szerint és ez okból állításaimnak megdönthetetlen bizonyítékait a közokt. minisztériumhoz adtam be; másodsor azért, mert annak tárgyiatlansága annyira szembeszökő, a mint a szerkesztőnek a rája vonatkozólag tett megjegyzései eléggé mutatják, hogy olyan kevésre folyóiratunk olvasóinak ítélőképességét nem szabadott becsülnöm, hogy annak önmagától felőlő valótlanságát külön is bizonyítgassam.

Ezen okokból ez újabb levél szellemeskedni akaró személyeskedéseit is bátran felelet nélkül hagyhatom; tájékoztatásul csupán annyit jegyzek meg, hogy a *Boga statisztikai adatai semmit sem dönthettek meg abból a szomorú tényből, a mit én értekezésemben kifejtettem s miknek valóságát, — mondám — hogy a közokt. minisztérium előtt be is igazoltam. Szomorú valóság az, még pedig annál szomorúbb, minél kedvezőlenebb rám nézve az a statisztika.*

Azt meg nem lévővé nem teheti Boga úr, kinek esetleges további megnyilatkozásait, természetesen, szóra nem fogom méltatni.

Déva, 1899. okt. 8.

Kolumbán János.

Pályázat.

A budapesti állami polgári iskolai tanítóképző-intézettől külön választott elemi iskolai tanítóképző-intézetnél szervezett igazgatói állásra pályázat hirdettetik.

Ezen állással a VII. fizetési osztály 3. fokozatával járó évi fizetés és lakpénz van összekötve.

Pályázhatnak középiskolára vagy legalább is polgári iskolára képesített tanerők. Előnyben részesülnek, a kik internatussal összekötött középfoku intézetnél már működtek.

A kellően felszerelt kérvények a felettes hatóság útján, esetleg közvetlenül, a pályázat keltétől számított 4 hét alatt nyújtandók be a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnál.

Budapesten, 1899. november hó 3-án.

¹⁾ E nyilatkozatot nyilttéri közleménynek tekintjük, a melyért a felelősséget a cikk-író viseli.